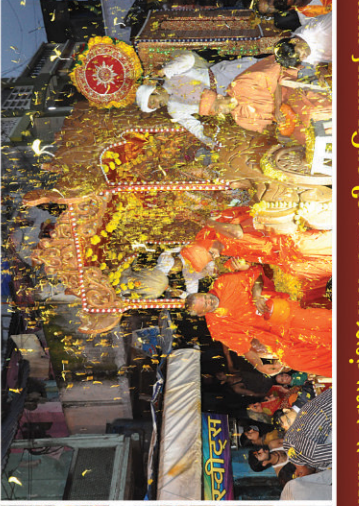

જાડનગર
(મધ્યપ્રદેશ)

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના નવમા વંશજ પ. પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિયાચાર્ય લાલજી શ્રી નૃવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાંનિધ્યમાં જડનગર (મધ્યપ્રદેશ) ને આંગણે ચેષ્ટાવ પરિષદ દ્વારા ઉજવાયેલ '૨૪મો સામુદ્રિક ભાગવત સમારોહ તથા ધર્મસભા' (તા. ૨૨-૮-૨૦૧૩)

ઉજ્જૈન

ઉજ્જૈન નગરી સ્થિત બાર જ્યોતિર્લિંગ માંહેલું શ્રી મહાકાલેશ્વર જ્યોતિર્લિંગ તથા શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરમાં અભિષેક-દર્શન-આરતી કરતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી તથા સંતો-ભક્તો (તા. ૨૨-૯-૨૦૧૩)

બડનગર સામુહિક ભાગવત મહોત્સવ પ્રસંગે પધારેલા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી તથા સંતો-ભક્તો ઉજ્જૈન દર્શનાર્થે પધાર્યા હતા. મંદિર પ્રશાસન કમિટિ દ્વારા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી પુષ્પમાળા-શાલ ઓઢાડીને ભવ્ય સ્વાગત કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ નિજમંદિરમાં નિકટ જ્યોતિર્લિંગનો અભિષેક પણ મંદિર કમિટિ દ્વારા કરાવવામાં આવ્યો હતો.

ગાંધી

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સ્વહસ્તે પધરાવેલ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના વાર્ષિક પાટોત્સવ પ્રસંગે દેવોનો અભિષેક કરતા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી તથા પાટોત્સવ પ્રસંગે યોજાયેલ સત્સંગ સભા (તા. ૧૬-૧૦-૨૦૧૩)

સ્વામિનારાયણ ચિંતન

વર્ષ :- ૧

અંક :- ૧૦

તા. ૨૦-૧૦-૧૩

પ્રયોજક :- પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

:: પ્રસિદ્ધ કર્તા ::

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયસ્ય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ
પીઠસ્થાન સંસ્થાન -વડતાલ વતી

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર
તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫.

:: પ્રકાશક/માલિક/તંત્રી :: સાધુ પતિતપાવનદાસજી

:: સંપાદક :: સ્વામી આનંદસ્વરૂપદાસજી(વેદાંતાચાર્ય)

:: લેખન / સંકલન ::

સા ધુ યો ગે શ્વ ર દા સ જી

ગુરુ : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

:: લવાજમ દર અંગે ગ્રાહક પત્ર વ્યવહાર ::

‘ચિંતન કાર્યાલય’

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર

તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫. ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧

Visit us : www.sardharkatha.net

www.swaminarayanvadtalgaadi.org

E-mail :- sardharmandir@gmail.com

:: લવાજમ દર ::

બે વર્ષ : રૂ. ૧૬૦/-

પંચવાર્ષિક : રૂ. ૩૫૦/- • પચ્ચીસ વર્ષ : રૂ. ૭૫૦/-

પરદેશમાં લવાજમ : \$ 200 U.S.A., • £ 125 U.K.

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધારનું

રજિસ્ટર્ડ મુખપત્ર ઈ.સ. ૨૦૦૫ના જૂન માસથી પ્રારંભાયેલું,

દર માસની ૨૦ તારીખે પ્રકાશિત થતું, આપના સમગ્ર કુટુંબ-પરિવારમાં

આનંદ અને સંસ્કારની સૌરભ પ્રસારાવે અને જીવનનું અનેરું ઘડતર કરતું સામયિક.

અનુક્રમણિકા

‘શ્રી સ્વામિનારાયણ’

નામના માધ્યમથી ચાલતી અન્ય વિમુખ સંસ્થાઓ

૧

સત્સંગ સમાચાર પત્રિકા...

૨

- સ્વામી ઘનશ્યામદાસજી - રઘુવીરવાડી તથા સાધુ ધર્મવલ્લભદાસજી - સરધાર

૩૩૦ કોડે મહામંત્ર લેખન.... દ્વિતીય ચરણ....

આંતરરાષ્ટ્રીય

શ્રી સ્વામિનારાયણ મહામંત્ર મહોત્સવ

જૂનાગઢ

તા. ૨૨ થી ૩૦ ડીસેમ્બર - ૨૦૧૩

જૂનાગઢ

હમારા
લક્ષ્ય

ચેનલ પર

હવે આપ માણો દુનિયાના ૬૨ દેશોમાં...

Online

www.lakshyatv.com

દિવ્ય
અમૃતવાણી

પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય

શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની

સત્સંગ
કથામૃદ

પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી-સરધાર

તથા પૂ. સ્વામી શ્રી પૂર્ણસ્વરૂપદાસજીના શ્રીમુખે

સમય : દરરોજ સવારે ૫.૩૦ થી ૭.૩૦ રાત્રે ૮.૦૦ થી ૧૧.૦૦

‘શ્રી સ્વામિનારાયણ મહામંત્ર મહિમા’
ગ્રંથ અંતર્ગત

શ્રી સ્વામિનારાયણ

નામનો સાચો અર્થ

સા ધુ યો ગે શ્વ ર દા સ જી

ગુરુ : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

સંપ્રદાયના મૂર્ધન્ય નંદસંતો સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને મોટા ગણે છે. અરે ! ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પણ જેમને મોટા કર્યા છે. આ લોકો પોતાના પ્રચાર માટે કહે છે કે, શ્રીજીમહારાજના સમયમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના કરતા **વધુ યોગ્ય પાત્ર** કોઈ હતું જ નહિ. એટલે શ્રીજીમહારાજે શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને જ જ્ઞાન આપ્યું.

સ્વયં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે અને નંદસંતોએ ગોપાળાનંદ સ્વામીની મુક્તકંઠે મહત્તા કહી છે. જોઈએ એ શબ્દોને: એક સમય શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી, નિષ્કુળાનંદસ્વામી, શુકાનંદસ્વામી, સિદ્ધાનંદસ્વામી, દાદાખાચર અને હરજી ઠક્કર, એમની આગળ વાત કરી હતી જે “અમારો રહસ્ય અભિપ્રાય **ગોપાળાનંદસ્વામી** યથાર્થ જાણે છે માટે તેમના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી જેમ કહે તેમ સમજણ દેઢ કરજો કારણ કે બીજી **ખામી** રહે તે ભાંગે પણ **સમજણની ખામી** રહે તે પછી ભાંગે નહિ. (શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતો: જીવન ચરિત્ર, પૃષ્ઠ નં. ૨૧, સરધાર પ્રકાશન)

શ્રીજીમહારાજે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની પાસે **ભક્તચિંતામણી ગ્રંથમાં** ગોપાળાનંદ સ્વામીનું **પરચા પ્રકરણ** આગ્રહપૂર્વક લખાવ્યું છે. આ વાત અક્ષરાનંદ સ્વામી પોતાની વાતોમાં લખે છે :

“શ્રીજીમહારાજ પ્રગટ વિરાજતા ત્યારે **ગઢપુરમાં** સદ્ગુરુ **નિષ્કુળાનંદસ્વામી** ભક્તચિંતામણી ગ્રંથ બનાવતા. તે શ્રીજીમહારાજને બતાવતાં મહારાજ કહે કે, “આમાં યોગીનું પ્રકરણ દાખલ કરો.” તેથી સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદસ્વામીએ યોગીન્દ્ર સદ્ગુરુવર્ય ગોપાળાનંદસ્વામીને વિનંતી કરી જે, ‘મહારાજ આમ આજ્ઞા કરે છે.’ યોગીન્દ્ર ગોપાળાનંદસ્વામી કહે, ‘મારું કોઈ દાખલ કરવું નહીં.’ પછી મહારાજને કહ્યું જે, ‘યોગી તો ના પાડે છે.’ ત્યારે મહારાજ કહે, “અમે બીજા કવિ પાસે લખાવશું.” પછી સદ્ગુરુ

નિષ્કુળાનંદસ્વામીએ તો તે હકીકત યોગીન્દ્ર સદ્ગુરુવર્ય ગોપાળાનંદસ્વામીને કહી. ત્યારે કહે કે, ‘જેમ મહારાજની મરજી હોય તેમ કરો.’ તેથી ભક્તચિંતામણીનું પ્રકરણ કર્યું. તે ૧૪૨મું પ્રકરણ જોઈ મહારાજ બહુ જ રાજી થયા.” (વાત નં. ૬૧૫)

કારિયાણીમાં શ્રીજીમહારાજે ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહ્યું હતું કે, અક્ષરધામમાંથી **આપણે** આ લોકમાં **છ હેતુ માટે** પધાર્યા છીએ. આ વાત નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ સાંભળી હતી. તેથી સ્વામી **ભક્તચિંતામણી ગ્રંથમાં** લખે છે :-

‘યોગી પૂર્વ જન્મના, જેને વાલા સંગે અતિ વાલ;
પ્રભુ સંગાથે પ્રકટયા, ખરા ભક્ત નામ ખુશાલ. ॥૨૧॥’
(ભક્તચિંતામણી : પ્ર. ૧૪૨)

સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી તો ભગવાન શ્રીહરિ સાથે પ્રગટયા છે. અક્ષરાનંદ સ્વામીની વાતોમાં **વાત નં. ૬૨૬માં** આ પ્રસંગ વિસ્તારપૂર્વક લખવામાં આવ્યો છે.

વચનામૃત **ગઢડા અંત્ય પ્રકરણના ૩૩માં** શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “ધન, દોલત, સ્ત્રી અને પુત્ર એ આદિક જે પદાર્થ તેણે કરીને બુદ્ધિમાં ફરે પડે નહિ અને એને અર્થે કોઈને વિષે આસ્થા નહિ એવા તો આ સત્સંગમાં થોડાક ગણતરીના **હરિભક્તો** હોય.” આ વચનામૃત પ્રમાણે ગણતરીના હરિભક્તોમાં શ્રીજીમહારાજે **ગોપાળાનંદ સ્વામી** ગણ્યા છે.

ગઢડા **મધ્ય પ્રકરણના ૬૨માં** વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “આજ્ઞાને વિષે જે પરમ આનંદ માને એ **દાસત્વની ઉત્તમ દશા** છે. એવા તો આજ **ગોપાળાનંદ સ્વામી** છે.”

આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ ‘શ્રી દુર્ગપુર માહાત્મ્ય’ નામના ગ્રંથમાં સ્વયં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે **ગોપાળાનંદ સ્વામીનો** જે **મહિમા** કહ્યો હતો તે આલેખતા લખે છે :-

“આણે અષ્ટાંગયોગ સાધ્યો છે, યોગના પારંગત વિદ્વાનોમાં આ સ્વામી (ગોપાળાનંદ સ્વામી) સર્વોત્તમ છે. સમગ્ર સાધુઓમાં પણ શ્રેષ્ઠ છે અને હંમેશા મારા સ્વરૂપને સાક્ષાત્ અનુભવી રહ્યા છે.”

(શ્રી દુર્ગપુર માહાત્મ્ય : અધ્યા. ૮૩)

“ભગવાનના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરતાં તો મહારાજને આવડે, કાં ગોપાળાનંદ સ્વામી જેવા સાધુને આવડે, પણ બીજા કોઈને આવડે નહિ...” (શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતો : ૨/૬૭)

સ.ગુ. શ્રી શુકાનંદ સ્વામી પણ પોતાની વાતોમાં ગોપાળાનંદ સ્વામીને અક્ષરધામના મુક્તોથી શ્રેષ્ઠ કહેતા કહે છે :

“એકાદશીને દિવસ આ કિર્તન સાંભળ્યાં જે ‘સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ ઉંચે સાદે ગાય, સાંભળીને યમદૂત તેને દૂરથી લાગે પાય...’ એ કિર્તન સાંભળીને સંતે પૂછ્યું જે એ કિર્તન કુસંગી લોક ગાય તો યમદૂત છેટે રહે કે ન રહે ? ઉત્તર જે સ્વામિનારાયણ કહેવું એ મહામંત્ર છે તે શું ? તો સત્સંગી ગાતા હોય કે કુસંગી ગાતા હોય પણ યમના દૂત તો છેટે રહે છે એવો એ નામનો પ્રતાપ છે. માટે હાલતાં, ચાલતાં, ખાતાં, પીતાં, નાતાં, ધોતાં, બેસતાં, ઉડતાં, એ આદિક સર્વે ક્રિયા કરતાં થકાં સદા એ મંત્રનો જપ કરવો ને એમ જે મંત્રનો જપ કરે છે તેની સામું શ્રીજીમહારાજ જોઈ રહ્યા છે. અને વળી એમ વાત કરી જે કથા, વાર્તા, ભજન, સ્મરણ, એ આદિક જે જે ક્રિયા કરીએ છીએ તે સર્વેને શ્રીજીમહારાજ જોઈ રહ્યા છે ને અક્ષરધામના મુક્ત તથા ગોપાળાનંદ સ્વામીને આગળ મહારાજ વાત કરે છે જે એ બહુ સારું કરે છે” (શ્રી શુકાનંદ સ્વામીની વાતો : ૧૭)

“ગઢે શ્રીજીમહારાજ સભામાં વાતો કરીને પછી પોટવા જતા ત્યારે મનુષ્યને મોકલીને ખબર કઢાવતા જે કોણ કોણ વાતોનું મનન કરે છે ને કોણ ભજન, સ્મરણ, ને કિર્તન ગાય છે અને જે વાતોનું મનન કરતા ને કિર્તનાદિક કરતા તેના ઉપર બહુ રાજી થાતા અને આજ પણ જે જે ભજન, સ્મરણ, કથા, કિર્તન, વાર્તા, નામ-સ્મરણ, વચનામૃત, હરિસ્મૃતિ એ કંઠે કરીને બોલે છે ને રાતે ઊઠીને ભગવાનનું ધ્યાન કરે છે ને ઉંચે સાદે સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ નામ લે છે તે સર્વેને શ્રીજીમહારાજ સાંભળે છે ને સર્વના સામું જોઈ રહ્યા છે ને બહુ રાજી થાય છે જે આ બહુ સારું કરે છે એમ સર્વ મુક્તને ને ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહે છે ને સ્વામી પણ રાજી થાય છે.” (શ્રી શુકાનંદ સ્વામીની વાતો : ૧૮)

“નિત્યાનંદ સ્વામીએ કહ્યું છે કે, સોનાના મંદિર થાશે, પણ ગોપાળાનંદ સ્વામી અને ગુણાતીતાનંદસ્વામી જેવા સાધુ નહિ મળે.” (શ્રીહરિચરિત્ર ચિંતામણિ ભાગ -૨, વાત નં. ૩૩૨) નિત્યાનંદ સ્વામીએ પણ ગોપાળાનંદ સ્વામીનું મોટાઈમાં પહેલું નામ આપ્યું છે.

બંને વાતોમાં કેવળ મુક્ત કહેવાથી પણ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીનું ગ્રહણ થઈ શકતું હોવા છતાં પણ ગોપાળાનંદ સ્વામીને અલગથી કહ્યા. તેથી એક વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે, અક્ષરધામમાં બધા મુક્તો કરતા ગોપાળાનંદ સ્વામી શ્રેષ્ઠ છે.

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી પણ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીનો મહંત તરીકે મહિમા ગાતા કહે છે :

‘માન મૂકી મળીએ મહંતને, આપે સદ્ગુરુજી નિજ જ્ઞાન; ભાંગે ખોટ મોટી ખોયા દિનની, વાગે જીત તથા જાંગી ઢોલ... સમજવું થઈ મગન મોજ ઘણી માણીએ, સાચા સદ્ગુરુ સંતને સંગ; મળી નિષ્કુળાનંદ મહંતને, લીજીએ અખંડ આનંદ અંગ... સમજવું’ (કીર્તનામૃત: સરધાર પ્રકાશન : પેજ નં. ૩૨૨)

સ.ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી પણ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીનો મહંત તરીકે મહિમા ગાતા કહે છે :

‘જીરે મહિમા મોટો છે મહંતનો, જેને સેવે રે (૨) છૂટે માયાનું જાળ; પ્રીત વધે પરબ્રહ્માં, મુક્તાનંદ કહે રે (૨) તજી આળ પંપાળ. સંતસમાગમ કીજીએ.’ (કીર્તનામૃત: સરધાર પ્રકાશન : પેજ નં. ૩૨૭)

“સર્વ પરમહંસોને ધર્મમાં વર્તાવવા માટે શ્રીજીમહારાજ ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહેતા હતા... ..ગોપાળાનંદ સ્વામીને સત્સંગમાં સંતો-બ્રહ્મચારી આદિ ત્યાગી વર્ગમાં સર્વેથી અધિક મોટેરા કરીને શ્રીજીમહારાજે સ્થાપ્યા.” (શ્રી સત્સંગિજીવન: ૫/૫૫)

શ્રીજીમહારાજે દેહોત્સર્ગ કરવાના હતા ત્યારે સહુ સંતો અને હરિભક્તોને બોલાવીને આજ્ઞા કરી હતી કે, સહુ ગોપાળાનંદ સ્વામીની આજ્ઞામાં રહેજો. આ વાત શ્રી સત્સંગિજીવન, ભક્તચિંતામણી, શ્રીહરિલીલામૃત તેમજ અન્ય સાંપ્રદાયિક ગ્રંથોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે.

“શ્રીહરિએ ખુશાલભટ્ટને સંતના સર્વોપરી ગુણ આપ્યા હતાં. શ્રીહરિ પણ તેમની વાતને પ્રમાણ કરતા હતા.”

(શ્રીહરિચરિત્રામૃતસાગર : પુર-૨૦, તરંગ-૨૨)

“ગોપાળાનંદ સ્વામીએ શ્રીજીમહારાજને સંતોની પંક્તિમાં પીરસવાની ના કહી ત્યારથી મહારાજે પંક્તિમાં પીરસવાનું બંધ કર્યું.” (શ્રીહરિચરિત્ર ચિંતામણી, ભાગ-૨ : વાત-૨૩૯)

“હરિભક્તોના કે બીજાના, બધાના અનેક પ્રકારના દુઃખોનો નાશ કરનારા આ સ્વયં મુનિવર્ય શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી સાધુતાની તો સીમા છે. જીવોને ઉપદેશ આપીને સમજાવવામાં પરમ કુશળ છે. શ્રીહરિએ દાસભાવે ભજતા ભક્તોમાં ગોપાળાનંદ સ્વામીને અગ્રગણ્ય કહ્યા છે. ॥૮-૮૧॥” (શ્રીહરિચરિત્રમુ: પરિચ્છેદ-૨, અધ્યા. ૨૮)

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીનો મહિમા ગાતા કહે છે :

‘ધર્યું નામ તે ગોપાળાનંદ, થયા યોગેશ્વર જગવંદ; ફરે દયાળુ સરવે દેશ, આપે મુમુક્ષુને ઉપદેશ. ॥૩૭॥ કર્યા મહારાજે મોટેરા બહુ, માને મોટા મુનિવર સહુ; ॥૩૮॥’ (ભક્તચિંતામણી : પ્ર. ૧૪૨)

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે કે, શ્રીજીમહારાજે સ્વયં ગોપાળાનંદ સ્વામીને મોટાઈ આપી છે. અને સર્વ મોટા મોટા નંદસંતો પણ ગોપાળાનંદ સ્વામીને મોટામાનતા હતા.

સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના મુખ્ય શિષ્ય હોવા છતાં બ્રહ્મચારી અચિંત્યાનંદજીએ ‘શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ’ (હસ્તલિખિત પ્રત) ગ્રંથમાં જૂનાગઢ મંદિર અને શ્રીજીલીલા વર્ણન કરતા ગુણાતીત શબ્દનો અણસાર પણ આખા અધ્યાયમાં આવવા દીધો નથી. સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના પરમ પરિચિત શ્રી

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કૃત ‘ભક્તચિંતામણી’માં પણ તેમના નામનો સાધારણ ઉલ્લેખ છે, એવું જ અન્ય બે-ચાર ગ્રંથમાં છે.

સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતોમાં પ્રકરણ ૨ વાત ૫૭માં જણાવેલી વાત નોંધપાત્ર છે :-

“...એક દિવસ કૃપાનંદ સ્વામીની સમાધિ જોઈને સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે “અમારે કૃપાનંદ સ્વામીના જેવું હેત નહિ. ને એવા હેતવાળા તે તો ગંગા જેવા, ને ગોપાળાનંદ સ્વામી તે તો દરિયા જેવા. તે તો અનંત જીવને સુખિયા કરી નાખે તેવા હતા. એમ કહીને બોલ્યા જે જેવા રઘુવીરજી મહારાજ હતા ને જેવા ગોપાળાનંદ સ્વામી હતા તેવા તો જણાણ જ નહિ !...”

આ વાતમાં સ્વામી સ્પષ્ટ કહે છે કે, ગોપાળાનંદ સ્વામીને કોઈ ઓળખી શક્યું જ નહિ.

ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ નંદકોટિના ઘણા સંતોના ગુણગાન તેમની વાતોમાં ગાયા છે, પરંતુ જ્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામી સાથે સરખામણીની વાત આવે ત્યારે યુક્તિપૂર્વક ગોપાળાનંદ સ્વામીને મોટા સાધુ તરીકે પ્રતિપાદન કર્યા છે.

સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતાની વાતોમાં કહે છે :

૧. “...આ જીવને જેટલું અંતરે સુખ રહે છે કે અન્ન વસ્ત્ર મળે છે તે સર્વે મોટા સંતની દૃષ્ટિ વડે છે; પણ જીવ પોતામાં માલ માનીને આચાર્યને તથા મોટા સાધુને ઓશિયાળા કરે છે; પણ પોતે ઓશિયાળો થાતો નથી, પણ જો મોટા સાધુની દૃષ્ટિ જરાક ફરે, તો ચાંડાળ જેવું અંતઃકરણ થઈ જાય ને સુખ પણ રહે નહિ...” (૩/૬૬)

૨. “...ભગવાન અને મોટા સાધુને આશરે કરીને તો વાદળ જેવાં દુઃખ આવવાનાં હોય તે પણ ટળી જાય; ને સાધને કરીને તો ફૂટી ફૂટીને મરી જાય તો પણ ન ટળે...” (૧/૧૫૫)

૩. “...અને મોટા પરોક્ષ થયા પછી આજની પેઠે પોતાના આશ્રિતની ખબર રાખે કે ન રાખે? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર : જે, ક્યાં પરોક્ષ થાય એવા છે? બાકી આજની પેઠે દેખાય નહિ; ને ખબર ન રાખે તો બ્રહ્માંડની સ્થિતિ કેમ રહે?...” (૧/૨૮૨)

૪. “...કોઈ મોટાનો અવગુણ લે તેનું બહુ ભૂંડું થાય... અરે! કેટલાક તો ‘ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાત ખોટી’ એમ કહેતા તે ગયા; તે પણ દીઠા...” (૫/૬૫)

૫. “ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કોઈપણ પ્રશ્ન કે વાતના નિરાકરણ માટે ગોપાળાનંદ સ્વામીને પૂછીને ઉકેલ મેળવતા, આ વાતની ખાત્રી; સ્વા. વાતો પ્રકરણ - ૨, વાત - ૪૮ તથા ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતો - અમદાવાદ પ્રકાશનમાં ગોપાળાનંદ સ્વામીના જીવન ચરિત્રમાં નિરૂપણ કરેલા પ્રસંગો ઉપરથી થાય છે.”

૬. ‘મોટાના ગુણ, વિભૂતિ, ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, ગંભીરપણું, ધીરજપણું એ આદિક મોટાના મહિમાનો વિચાર કરીએ ને મોટા દેવામાં સ્ફુરે તેણે કરીને સુખ વર્તે.’ (૧/૩૨૭)

૭. “...મહારાજનો ને મોટા સાધુનો એક સિદ્ધાંત છે...” (૨/૨૪)

૮. “...ભજન કરતાં કરતાં ક્રિયા કરીએ તો અંતરમાં ટાઢું રહે, ને તે અંતરમાં ટાઢું જોઈને મોટા સાધુ રાજી થાય; ને જેની ઉપર

મોટા સાધુ રાજી થાય તેનો જીવ સુખિયો થઈ જાય...” (૨/૩૨)

૯. “...કામ કોષાદિક તો એવા બળિયા છે, જે શિવ બ્રહ્માદિકની પણ લાજ લીધી છે. અને એ કામાદિક જેને વિષે આવે છે તેને ગળી જાય છે. તે આજ તો મહારાજે ને મોટા સાધુએ ઠોઈ રાખ્યા છે જેમ બ્રહ્માંડથી પર મહાજળ છે તેમાં મોટા મોટા મચ્છ છે તે બ્રહ્માંડની સમીપે આવે તો આખા બ્રહ્માંડને પણ ગળી જાય એવડા મોટા છે પણ પ્રદ્યુમ્નને ચોકીમાં રાખ્યા છે તે જો બ્રહ્માંડની સમીપે ગળવા આવે તો માથામાં ગદા મારે તે કરોડું યોજન જાતા રહે. તેમ કામ કોષાદિકને તો મહારાજે ને મોટા સાધુએ ઠોઈ રાખ્યા છે નહિ તો આમાં રહેવાય નહિ...” (૨/૪૦)

૧૦. “...આ જીવ તો મેવાસી (નિરંકુશ) થઈ બેઠો છે; પણ ભગવાનની ને મોટા સાધુની તો ગરજ રાખતો નથી. ને પોતાના જીવની તો પોતાને ખબર જ નથી...” (૨/૫૮)

૧૧. “...ભગવાન ને મોટા સાધુ જ્યારે ઉદાસી થાય, ત્યારે એમ જાણવું જે હવે મુમુક્ષુનાં કર્મ કૂટ્યાં!...” (૨/૭૩)

૧૨. “...બુદ્ધિ તો એટલી જ જે મોટા સાધુથી શીખે ને મોક્ષના કામમાં આવે; બાકી બુદ્ધિ નહિ. ને મહારાજ કહેતા : જે “નાથ ભક્ત બુદ્ધિવાળા છે ને દીવાનજી મૂખ છે...” (૩/૨૩)

૧૩. “...મોટા સંતનો સમાગમ તો ભગવાન ભેળું રહેવું તે કરતાં પણ અધિક છે. કેમ જે ઓલ્યાને દેશકાળ લાગે પણ આને ન લાગે...” (૩/૩૮)

૧૪. “...ભગવાન ને મોટા સંત આગળ નમી દેવું, ને પોતાની સમજણ મૂકી દેવી; ને એતો બહુ દયાળુ છે તે બહુ રક્ષા કરે...” (૩/૬૪)

૧૫. “...ભગવાનની દૃષ્ટિએ તો આ લોક, ભોગ સર્વે ધૂળ જ છે ને મોટા સંતની પણ એવી જ સમજણ છે...” (૩/૮૮)

૧૬. “...પ્રતિલોમનો અભ્યાસ નિરંતર રાખવો; એ સિદ્ધાંત વાત છે. તે વચનામૃતમાં મહારાજે બહુ ઠેકાણે કહ્યું છે. ને મોટા સંતનો એ આગ્રહ મુખ્ય છે...” (૩/૧૨૩)

૧૭. “...આ લોકમાં ભગવાન તથા મોટા સાધુ મનુષ્ય જેવા ગણાય, તે જેને સમજતાં આવડે તેને ઓળખાય...” (૫/૧૨૦)

૧૮. “...એવાં ચોસઠ લક્ષણ સાધુનાં હોય ત્યારે સાધુ થવાય; તે મહાપ્રલય સુધી ગોપાળાનંદ સ્વામી, કૃપાનંદ સ્વામી, સ્વરૂપાનંદ સ્વામી ને મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા સાધુનો અહોરાત્રી-નિરંતર સમાગમ કરે, ત્યારે પૂરો સાધુ થવાય. ને સાધુતા વગર સુખ આવે નહિ ને આત્યંતિક મોક્ષ પણ થાય નહિ. તે જેટલી કસર રહેશે તેટલી કસર ટાળવી પડશે...” (૫/૩૦)

આ રીતે સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીનો મહિમા સમજીને મન-કર્મ-વચને સમાગમ કરતા હતા અને તે મહિમાના ફળસ્વરૂપે જ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને કેટલીકવાર પ્રશ્નો પણ પૂછેલા છે. અને સ્વામીએ તેના ઉત્તર પણ કરેલા છે. જેમ કે - (૧) અમદાવાદ પ્રત - પ્ર.૧, વાત નં. ૩૩ : “ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, ‘દેશકાળાદિકે કરીને એક નિરધાર રહે એમ

જણાતું નથી માટે કેમ કરે તો મતિ ન ફરે ?” ત્યારે કહ્યું જે એ તો એક ભગવાનને વિષેજ મોટપ સમજે પણ બીજા કોઈનો ભાર ન આવે ને સત્સંગનો વધારો થાય તથા ઘટી જાય તો પણ એમ સમજે જે ભગવાન મળ્યા છે તે તો કાંઈ જતા રહે તેમ નથી તથા કોઈક લે એમ પણ નથી અને જો સત્સંગનો વધારો થાશે ને લોક બહુ માનશે તો સામો ભગવાનને ભજતાં અંતરાય થાશે અને રજોગુણી મનુષ્ય સત્સંગી થાશે ને બહુ માનશે તો સામા આપણને પણ રજોગુણી કરશે માટે એમ ચોખું સમજે જે ભગવાન કરતા હશે તે ઠીકજ કરતા હશે એમ સમજે તો કોઈ રીતે મતિ ન ફરે.” (૨) પ્ર.૨ વાત નં. ૩૧૫ : “એક દિવસ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પૂછ્યું જે, વાસનામય જે લિંગ શરીર નાશ પામ્યું કેમ જણાય ? ત્યારે મોટા સંતે કહ્યું જે, ઉત્તમ પંચવિધ્ય પ્રાપ્ત થયા હોય તેને મૂકી દે તો ફરી પાછા સાંભરે નહિ. તે જેમ જન્માંતરના વિષય સુખ નથી સાંભરતાં તેમ હમણાના વિષય પણ ન સાંભરે ત્યારે લિંગ દેહનો નાશ થયો જાણવો.”

આમ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતોમાં દૃષ્ટિ કરવાથી સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મહાન હોવા છતાં સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી તો તેમનાથી પણ ખૂબ જ મહાન સંત-વિરલ વિભૂતિ પુરવાર થઈ શકે છે.

સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી પોતાની વાતોમાં (અમદાવાદ પ્રત : ૨/૧૩૭માં) કહે છે :-

“વિજ્ઞાનદાસજીને અવસ્થા લોપતી નથી ને મુંઝાતા પણ નથી ને સદા સુખીયા રહેતા આવડે છે. ને નિર્માનીપણું પણ બહું છે. ને શ્રીજીમહારાજનો ને સત્પુરુષનો વિશ્વાસ પણ અતિશય છે. ને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તથા સિદ્ધાનંદ સ્વામી એ બેયને તો અવસ્થા લોપાય છે ને મુંઝવણ પણ આવે છે. તે જો પુરુષ પ્રયત્ને કરીને અતિ આગ્રહ કરે તો એમને પણ મુંઝવણ આવે નહિ. ને કોઈક ને તો વાત ચિત્ત કરતા થકા સર્વે કિયાને વિષે શ્રીજીમહારાજ દેહની પેઠે નિરંતર સાંભર્યા કરે છે ને પૃથ્વીની પેઠે આધારપણાનો વિશ્વાસ પણ સદા વર્તે છે.”

આ રીતે અવસ્થા લોપાવાના ને મુંઝવણ આવવાના હેતુથી સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ જે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની સ્થિતિ વિજ્ઞાનદાસજીથી નીચી કક્ષાની જણાવેલ છે. શું આ સ.ગુ. શ્રી ચૈતન્યાનંદ સ્વામીના હસ્તે લખાયેલ ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાત ખોટી હશે ? બુદ્ધિમાન પુરુષ વિચારે તો ખબર પડે કે સિદ્ધાનંદ સ્વામી તુલ્ય ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કરતા વિજ્ઞાનદાસજીની સ્થિતિ અને તે કરતા પણ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની સ્થિતિ કેટલી ઊંચી હશે.....!!

સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતોના સંગ્રહકર્તા સ.ગુ. શ્રી ચૈતન્યાનંદ સ્વામી બીજા પ્રકરણની વાતમાં લખે છે :-

“સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ સ્વખાની વાત કરીને કહ્યું : શ્રીજીમહારાજે એકાંતિકમાં ભેદ દેખાડ્યો ને કહ્યું જે, એવા તો આ સમયે એકજ ગોપાળાનંદ સ્વામી છે. બીજા કોઈ એમના જેવા નથી.” (સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતો : ૨/૮૭ અમદાવાદ પ્રત)

આમ સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતોમાં

બંને સંતોના વચનોની મૂલવણી કરવાથી સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી જ સદ્ગુથી મહાન સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. તેમ છતાં અમુક પ્રાંતના કેટલાક સંતોએ મોક્ષમાર્ગમાં બિનજરૂરી મૂળ અક્ષરના વિવાદને ટાળવા માટે; બંને સંતો વાસ્તવિકમાં પ્રત્યક્ષ ભગવાનમાં જ જોડનારા છે એમ માની બંને પૂ. સંતોને વિષે સમભુક્તિ પણ દાખવેલી છે.

એકવાર સ્વામી મહાપુરુષદાસજી જૂનાગઢમાં પોતાને આસને થાંભલાને અઢેલીને બેઠા હતા. તે સમે પોતાના શિષ્ય રૂગનાથચરણદાસજીએ પગે લાગીને પૂછ્યું : ‘હે સ્વામી ! મારે બેય સદ્ગુરુઓ (ગોપાળાનંદ સ્વામી અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી) એ બેમાં કોને અક્ષર જાણવા ?’ ત્યારે સ્વામી બોલ્યા : ‘સદ્ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામી તથા સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તે બેય અક્ષરમૂર્તિ છે તેમ જાણજે. મારે બેય સદ્ગુરુઓ ઉપર હેત છે. તેમ તારે પણ હેત રાખવું.’ એમ કહી વળી બોલ્યા : ‘મને શ્રીજીમહારાજ અને ગોપાળાનંદ સ્વામી તથા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અખંડ દેખાય છે. ને મેં ગોપાળાનંદ સ્વામીનો જોગ (સમાગમ) ૧૮ વર્ષ કર્યો ને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો જોગ ૩૨ વરસ કર્યો. માટે તારે બેયના ઉપર હેત રાખવું. કારણ કે તે બેય મોક્ષના દાતા (મોક્ષપથ દર્શક) છે.’ તે સાંભળીને સાધુ રૂગનાથચરણદાસજી અતિ રાજી થયા.

(જૂનાગઢના જોગી શ્રી મહાપુરુષદાસજી સ્વામી : પ્રસંગ-૭૯)

મહાપુરુષદાસજી સ્વામી સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સાથે ૩૨ વર્ષ રહ્યા, છતાં ગોપાળાનંદ સ્વામી મોટા છે કે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મોટા એ પારખી ન શક્યા ! અને આજના વિમુખો શેના આધારે કહે છે કે, ગોપાળાનંદ સ્વામી કરતા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મોટા છે ? અરે ! સ્વયં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે : ‘જે અમને ગોપાળાનંદ સ્વામી કરતા અધિક કહેશે તેમને વિષે અસુર પ્રવેશ કરશે. અમને ગોપાળાનંદ સ્વામી કરતા મોટા કહેશે નહિ.’

(શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતો : જીવન ચરિત્ર , સરધાર પ્રકાશન)

સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતાની વાતોમાં સ્પષ્ટપણે સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીનો નામ નિર્દેશ પૂર્વક અદ્ભુત મહિમા કહે છે : “સ્વામી બોલ્યા : જે, ગરુડ પૃથ્વી ઉપર આવ્યો હોય, ને તેની પાંખમાં મચ્છરિયું બેસી જાય તો કેટલો પ્રયાસ પડે ? ત્યારે કહ્યું : કાંઈ પ્રયાસ પડે નહિ. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા : જે, ગોપાળાનંદ સ્વામી ને મુક્તાનંદ સ્વામી તે તો ગરુડ જેવા છે. તેની પાંખમાં આપણે બેસી ગયા છીએ માટે કાંઈ ચિંતા ન રાખવી... ..એમ કહીને વળી બોલ્યા : જે, ત્રણ પ્રકારનાં પંખી છે ; તેમાં કેટલાંક પંખી તો વૃત્તિ દ્વારા ઈંડા સેવે એવાં છે, કેટલાંક પંખી તો દૈષ્ટિ દ્વારા ઈંડા સેવે એવાં છે. ને કેટલાક પંખી તો પાંખમાં રાખીને સેવે એવા છે. તેમાં વૃત્તિ દ્વારા ઈંડું સેવાતું હોય તે ઈંડું દૈષ્ટિમાં આવે તો ગંદું રહે ? ત્યારે કહ્યું જે ન રહે, ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે એ ઈંડું પાંખમાં આવીને પડે તો શું ગંદું રહે ? ન જ રહે. એમ કહીને બોલ્યા : જે, એ તો દૃષ્ટાંત છે. એનો સિદ્ધાંત તો એ છે : જે વૃત્તિદ્વારે સેવે એવા તો ગોપાળાનંદ સ્વામી ને કૃપાનંદ સ્વામી જેવા છે. તેની

પાંખમાં આપણે પડ્યા છીએ; માટે કાંઈ કસર રહેશે નહિ એમ જાણવું.” (૨/૩૧)

આ વાતમાં સ્વયં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતાને મચ્છરની ઉપમા આપીને કહે છે કે, ‘ગોપાળાનંદ સ્વામી તો ગરુડ જેવા છે. એની પાંખમાં આપણે બેસી ગયા છીએ માટે કાંઈ ચિંતા ન રાખવી.’

તેમજ સ્વામી મોક્ષ ઉપયોગી ખાસ વિવેક દષ્ટિ આપતા કહે છે : “મોટા સાધુ હોય તેને બીજા જેવા કહેવા તથા બીજાથી ઉતરતા જેવા કહેવા એ એનો દ્રોહ થાય છે.” (૧/૨૨૨)

ઉપર દર્શાવેલ તમામ વાતો સંપ્રદાયના માન્ય ગ્રંથોના આધારે સમજાવવા માટે અત્રે લખેલી છે. પરંતુ અમારું વિનમ્રપણે નિવેદન છે કે, ‘ભગવાન શ્રીહરિ સમકાલીન તેમના દીક્ષિત સંતો જે અક્ષરધામના મુક્તો હતા તેમાં કોણ મોટું અને કોણ નાનું તે પ્રશ્ન એ સંતો વચ્ચેનો છે અને તેનો નિર્ણય પણ તેઓ જ સારી રીતે કરી શકે. આપણા જેવા પામર જીવાત્માની તે સામર્થ્ય છે નહિ, હોય નહિ અને તેમાં મોટા-નાનાનો ભેદ કરવાનો આપણને અધિકાર પણ નથી. આપણા માટે તો સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામી, સ.ગુ. શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામી, સ.ગુ. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, આદિ તમામ નંદપંક્તિના સંતો તે પૂજ્ય જ છે ને મોટા છે. અને તેમાંના કોઈપણ શ્રીજીમહારાજના નાનામાં નાના દીક્ષિત સાધુની ચરણની રજ થવાનું મળે તો તે આપણું મહાન સદ્ભાગ્ય જ પ્રાપ્ત થયું સમજવું.

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

આપણા આધ્યાત્મિક વિકાસ માટે પાયાની જરૂરિયાતોમાં ‘ગુરુ’નો પણ સમાવેશ આવશ્યક છે. પરંતુ આખી બાબતમાં એક વાત યાદ રાખજો કે ગુરુ આપણા આધ્યાત્મિક માર્ગદર્શક છે. જેઓ આપણા આધ્યાત્મિક વિકાસમાં દોરવણી આપે છે. તમારાં ધ્યેયની તેઓ પાસેથી બને તેટલી મદદ મેળવવી. જેથી તમારી આધ્યાત્મિક સફર સફળ નીવડે. તમારું ધ્યેય ભૌતિક રીતે એમને ચોટી રહેવાનું ન હોવું જોઈએ. ચોટવાનું તો સલૂણી મૂર્તિ ઘનશ્યામમાં છે એ વાત ક્યારેય ન ભૂલવી જોઈએ. ગુરુ સાથેનો સંપર્ક તો તમારા અંતિમ ધ્યેયનું જે લક્ષ્ય પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવાનું છે અને તે પ્રાપ્તિ માટેનું જ હોવું જોઈએ, તેને ચરિતાર્થ કરાવે છે. જે સાચા ગુરુ હશે તે તો તમને પોતાને વિષે જ વળગી રહેવા માટે ક્યારેય પ્રોત્સાહન નહિ આપે. ગૌતમબુદ્ધ તેમના શિષ્યોને કહેતા હતા કે, “ધ્યાન વખતે જો તમે પ્રભુને બદલે મને જુઓ તો તરત મને મારી નાંખજો.” આ વાત ઉપર જણાવેલ મુદ્દાને વધુ સ્પષ્ટ કરવા જણાવી છે.

આજે વિમુખો કહે છે કે, અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને વળગ્યા વિના સ્વામિનારાયણને પમાતું નથી, આ કેટલું બેહુદ્ડું લાગે છે?

જો તમે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની જેમ ગુરુમાં જ વળગી રહેશો તો તમે તમારા અંતિમ ધ્યેય સુધી પહોંચી નહી શકો. કારણ કે તમારી આધ્યાત્મિક સફર ગુરુ પાસે આવીને અટકી જશે, પ્રભુ સુધી નહિ પહોંચે.

આ દિવ્ય નિયમને સદાય યાદ રાખજો કે, ગુરુઓ અથવા તો આધ્યાત્મિક રીતે પ્રબુદ્ધ થયેલ વ્યક્તિ સાથે ગાંડાની જેમ વળગી રહેશો તો આધ્યાત્મિક સફરમાં એક એવો પડાવ આવે છે. જ્યારે ગુરુ મદદરૂપ થવાને બદલે તમારી આડખીલી રૂપ બની જાય છે. આજ વાતને શ્રીજીમહારાજ આ રીતે ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણના ૧લા વચનામૃતમાં કહે છે : ‘ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરતા જે પદાર્થ આડું આવીને આવરણ કરે તેને માચા કહીએ.’

જે વ્યક્તિ ભગવાનને મૂકીને સદાય બીજી વ્યક્તિ પર આધાર રાખતી થઈ જાય છે તે મુક્તિ મેળવી નથી શકતી. એક પરમાત્મા પર આધાર રાખવો એ જ મુક્તિનું સોપાન છે. એ ક્યારેય ન ભૂલવું જોઈએ.

આપણે એક વાત ખાસ સમજી લેવી જોઈએ કે તમારું અંતિમ ધ્યેય ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ છે, નહિ કે ગુરુ ! ગુરુ તો એક સીધાસાદા આધ્યાત્મિક માર્ગદર્શક છે. જે તમને તમારા અંતિમ ધ્યેય પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવામાં મદદરૂપ થાય છે. અને બીજી અગત્યની વાત જે તમારે (અર્થાત્ મુમુક્ષુ માત્રએ) સમજી લેવી જોઈએ કે, તમારે ગુરુ સ્વીકારવામાં આંધળું અનુકરણ ન કરવું જોઈએ. સાધુ-સંતો તમને જે જ્ઞાન આપે તેના ઉપર તમારે તમારા મનથી વિચાર કરી જે શાસ્ત્રમાં મળતું આવે તેને જ ગ્રહણ કરવું જોઈએ. તમારે બધા જ ઉપદેશો સાથે શાસ્ત્રોની વાતોને પણ સરખાવવી જોઈએ અને સાચા-ખોટાને ક્ષીર-નીર ન્યાયથી વિભાગ કરી લેતા શીખી જવું જોઈએ.

પરંતુ આધુનિક વાસ્તવિક જીવનમાં લોકો આ વાતથી તદ્દન ઉલટી રીતે વર્તે છે. તેઓ ધાર્મિક ગ્રંથોને વાંચતા નથી કે નથી તેમાંથી કોઈ બોધપાઠ ગ્રહણ કરતા. તેઓ તો આ ગ્રંથો પોતાના ધર્મના છે માટે ઉત્તમ છે તેમ કહીને તેના માત્ર રક્ષક બની જાય છે. પણ રાત-આંધળાની જેમ જોતા નથી કે લખનારા જે મહાપુરુષોએ જે ઉદ્દેશીને ગ્રંથો લખ્યા છે વિમુખ સંસ્થાઓએ તે ગ્રંથોમાં ફેરફાર કરી પોતાના મન ફાવતા પુસ્તકો છપાવ્યા છે. શિક્ષાપત્રીને પણ પોતાને મન ફાવતી છપાવી છે. એટલે જ કહેવાતી આ ધાર્મિક વ્યક્તિ પોતે માનેલા ધર્મની આજુબાજુ એક દિવાલ ખરી કરી દે છે. જેમાં બીજી વ્યક્તિએ ચંચુપાત કે દખલગીરી ન કરવી તેમ તેઓ ચુસ્તપણે ઈચ્છે છે. અને પોતાના ધર્મના ગ્રંથો વિષે બીજા લોકોએ ટીકા-ટીપ્પણી કરવાની હિંમત પણ ન કરવી જોઈએ તેમ તેઓ માને છે. અને જો કોઈ તેવી હિંમત કરે છે તો તલવાર મ્યાનમાંથી બહાર નીકળી પડે છે અને તોફાનો શરુ થઈ જાય છે. અને તેથી જ સાચું કહેવામાં આવ્યું છે કે, જગતમાં સૌથી વધુ યુદ્ધો ધર્મના નામે જ થયા છે.

બીજી રમૂજ વાત આપણા સમાજમાં એ વાસ્તવિક જોવામાં આવી છે કે, એક જ સંપ્રદાયના પડેલા બે વિભાગોમાં એક પક્ષના ધર્મમાં માનનારા લોકો બીજા પક્ષના ધર્મના મૌલિક એવા પણ ધાર્મિક ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરતા નથી. જે ધર્મગ્રંથોમાં ધર્મના પ્રબુદ્ધ મહાપુરુષોએ સર્વોચ્ચ સત્યને જ ઉચ્ચાર્યું હોય છે. પરંતુ આ વાતથી વંચિત રહેતા એકજ સંપ્રદાયમાં ધાર્મિક જુથો

વચ્ચે જુદાગરો ઊભો થાય છે.

હવે સાચો અભિગમ તો એ છે કે, ધાર્મિક ગ્રંથોને તાળા-કૂંચીમાં રાખ્યા વગર અને રોજ તેના ઉપરથી ફક્ત ધૂળ ખંખેરતા રહેવાને બદલે, લોકોએ તેનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. અને તેમાં જે લખેલું છે તેનો સારાંશ ગ્રહણ કરી જીવનમાં ઉતારવો જોઈએ. ખરેખર તો વ્યક્તિએ ફક્ત પોતે માનેલા ધર્મના જ ગ્રંથોનો અભ્યાસ ન કરવો જોઈએ. પરંતુ મૂળ સંપ્રદાયમાં રહેલા પુરાતત્ત્વ ગ્રંથોનો પણ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. સત્ય વાતો કે સત્ય અભિપ્રાયોને ખૂલ્લા અને વૈજ્ઞાનિક મનથી સ્વીકારવા જોઈએ.

સાચી વાત તો એ છે કે, પરમ સત્ય તો તમારે તમારી જાતે ખોળી કાઢવાનું હોય છે. સત્ય કોઈની પાસેથી ઉછીનું કે ઉતારો કરીને લેવાનું નથી હોતું કે કોઈ ધર્મગ્રંથનું સાર-અસાર સમજ્યા વિના આંધળું અનુકરણ કરી મેળવાતું નથી. સત્યની તમારી શોધમાં ધાર્મિક ગ્રંથો અને તે જે તે ધર્મના પ્રબુદ્ધ મહાપુરુષો દ્વારા જે ઉદ્દેશથી લખાયેલા હોય તે સારાંશ પકડવાનો આગ્રહ હોવો જોઈએ. તેને સમજ્યા વગર તેનું આંધળું અનુકરણ ન તો તે ધર્મ માટે કે ન તમારા માટે હિતાવહ છે.

મહેરબાની કરી મનમાં એક વાત કોતરી રાખજો કે, અંતિમ સત્ય તો તમારે પોતે જ જાણવાનું-ખોળવાનું રહેશે. સત્ય ઉછીનું મળતું નથી કે નથી તેની નકલ મળતી. સાચા ગુરુની શોધ માટે તો સત્સંગિજીવન, વચનામૃત, શ્રીહરિદિગ્વિજય જેવા ગ્રંથોના અભ્યાસની સાથે સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી જેવા સંતો તથા સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી જેવા અનુભવ સિદ્ધ પરબ્રહ્મ નિષ્ઠ સંતોના વચનોની સાંખ્ય જરૂર લેવી જ પડે. અને ત્યારે જ સાચા સદ્ગુરુની ઓળખાણ થાય અને મળેલા હોય તો તેનો મહિમા યથાર્થ સમજી શકાય.

તમે કોઈ સાધુ-સંતોનું વ્યાખ્યાન સાંભળો, તેના લખાણો વાંચો. તેનો કોઈ વાંધો નથી, પરંતુ સાચી વાત સમજ્યા વગર અને શાસ્ત્રોના વચનને સરખાવ્યા વગર તેને ગુરુ કરવામાં આંધળું અનુકરણ કરતું યોગ્ય નથી. તમારી અક્કલ અને હોશિયારીથી તમારે તેની વાતના લેખાજોખા કરવા જોઈએ. અને તેની વાતો અંગે મૂળ ધર્મગ્રંથોના વચનો જોવા જોઈએ અને પછી જ ગુરુ કરવા જોઈએ કે તમારો મત બાંધવો જોઈએ. તમારી હાલની અક્કલ-હોશિયારીના સ્તરે તમે કદાચ તેની વાત બરાબર ન પણ સમજી શક્યા તો તમારે શિષ્ય બનવાનું છે - માટે તમારા મંતવ્યનો ચૂકાદો મોકુફ રાખવો જોઈએ. તોપણ તમે ઘણા અપાયો (અનિષ્ઠો કે પાપો)થી બચી જશો.

ખરેખર તો આધ્યાત્મિકતા એક એવી પ્રક્રિયા છે કે આપણે સર્વપ્રથમ તો જીવનમાં મુક્તિ મેળવવી જોઈએ અને જીવનની સ્લેટ ચોખ્ખી કરી નાખવી જોઈએ. તે પછી જ કશુંક કામનું ત્યાં લખી શકાશે. આપણે યોગ્ય રીતે વિકાસ કરવા માંગતા હોઈએ તો આપણે હકીકતો ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ, માન્યતા ઉપર નહિ.

સાચો વૈજ્ઞાનિક કોઈ વાતને માન્ય કે અમાન્ય કરતો

નથી, તે તો પોતાની આંખ અને બુદ્ધિથી તેને તપાસે છે. જો તેની સત્યની એરણ ઉપર એ વાત સાચી ઠરે છે તો તે તેનો સહર્ષ સ્વીકાર કરે છે. સાચો વૈજ્ઞાનિક કોઈપણ વાતની તરફેણ કે વિરુદ્ધમાં હોતો નથી. તેનો સંબંધ તો સત્ય અને હકીકતો સાથે હોય છે.

આજ અભિગમ પુસ્તકો, ધાર્મિક શાસ્ત્રો અને ગ્રંથો વાંચતી વખતે અપનાવવો જોઈએ. ‘કોઈ મહાત્માએ કહ્યું છે માટે સાચું છે’ એમ તમારે માની ન લેવું જોઈએ. તમારે તો ફક્ત એ વાતને ધર્મશાસ્ત્રો સાથે સરખાવી, વિચારી, તપાસી ખુલ્લા મનથી સમજી લીધા પછી જ તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ. જ્યારે કોઈપણ વાત તમે સમજ્યા પછી સ્વીકારો છો તો તે ઉછીનું જ્ઞાન બની જતું નથી, એ તમે મેળવેલું જ્ઞાન હોય છે.

ભારતમાં આપણે ઘણીવાર જોયું છે કે, એક ગુરુને માનનારાઓ તેમનો એક પંથ બનાવે છે. અને બીજા ગુરુને માનનારાઓ તેનાથી વિરુદ્ધ પંથ બનાવે છે. અને બંને એકબીજાના શત્રુ બની જાય છે. કારણ કે બંનેનો દાવો હોય છે કે તેમના ગુરુ જ સર્વોચ્ચ છે. એક પંથવાળો કહેશે કે તેમના ગુરુ સાચા છે, તો બીજા પંથવાળા કહેશે કે તેમના ગુરુ જ સાચા છે. બસ, આ જ પરિસ્થિતિ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં આજે અનેક ગુરુઓ થયા છે. આજે ભલભલા મુમુક્ષુઓ દ્વિધામાં પડે છે કે દીક્ષા ગુરુ બનાવવા કોને ? આજે એકવીસમી સદીમાં લાખ ડોલરનો આ પ્રશ્ન છે.

પરંતુ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ તો અવતારના અવતારી હતા. મુમુક્ષુઓની આ મુંઝવણથી સંપૂર્ણ વાકેફ હતા. એટલા માટે જ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે વડતાલ પ્રકરણના ૧૮માં વચનામૃતમાં સુસ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું છે. જોઈએ એના એ જ શબ્દોમાં...:-

“...સત્સંગી હોય તેને અવશ્યપણે શી શી વાર્તા જાણી જોઈએ ? કેમ જે, તેને કોઈક પૂછે અથવા પોતાના મનમાં કોઈક તર્ક થઈ આવે ત્યારે જો તે વાર્તા જાણી ન હોય તો તેનું સમાધાન કેમ થાય ?” એમ પ્રશ્ન પૂછીને પછી પોતે જ બોલ્યા જે, “લ્યો એનો ઉત્તર અમે જ કરીએ છીએ જે, એક તો આપણો ઉદ્ભવ સંપ્રદાય છે તેની રીત જાણી જોઈએ તથા ગુરુ પરંપરા જાણી જોઈએ, તે કેવી રીતે તો ઉદ્ભવ તે રામાનંદ સ્વામીરૂપે હતા, ને તે રામાનંદ સ્વામી શ્રીરંગક્ષેત્રને વિષે સ્વપ્નમાં સાક્ષાત્ રામાનુજાચાર્ય થકી વૈષ્ણવીદીક્ષાને પામ્યા. માટે રામાનંદ સ્વામીના ગુરુ તે રામાનુજાચાર્ય છે ને તે રામાનંદ સ્વામીના શિષ્ય અમે છીએ એવી રીતે ગુરુપરંપરા જાણવી. અને અમે અમારા ધર્મકુળનું સ્થાપન કર્યું છે તેની રીત જાણવી. અને ત્રીજા અમારા સંપ્રદાયમાં અતિ પ્રમાણરૂપ જે શાસ્ત્ર છે તેને જાણવાં; તે શાસ્ત્રના નામ ૧. વેદ, ૨. વ્યાસસૂત્ર, ૩. શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણ, ૪. મહાભારતને વિષે વિષ્ણુસહસ્ત્રનામ, ૫. ભગવદ્ગીતા, ૬. વિદુરનીતિ, ૭. સ્કંદપુરાણના વિષ્ણુખંડ માંહિલું વાસુદેવ માહાત્મ્ય અને ૮. યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ, એ જે આઠ શાસ્ત્ર તેને જાણવાં, અને ચોથા સર્વે સત્સંગીના જે જે નિયમ છે તેને જાણવા. અને પાંચમા આપણા

ઈષ્ટદેવ જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેને જાણવાં...”

આ રીતે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં પ્રવેશેલા મુમુક્ષુઓએ પાંચ વાર્તા અવશ્ય જાણવી જોઈએ. (૧) સંપ્રદાયની રીત (૨) ગુરુપરંપરા (૩) સંપ્રદાયના પ્રમાણરૂપ શાસ્ત્રો (૪) સર્વના નિયમો (૫) ભગવાનનું સ્વરૂપ.

આ જ વચનામૃતને ‘શ્રીહરિવાક્યસુધાસિંધુ’ ગ્રંથમાં સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામીના શબ્દોમાં જોઈએ :-

‘તત્રાઘઃ સમ્પ્રદાયસ્તુ સ્વગુરુણાં પરંપરા ।
ગુરુસ્તત્રાદિમો જ્ઞેય ઉદ્ભવોઽધ્વપ્રવર્તનાત્ ॥
બોધ્યઃ સ રામાનંદો હિ કૃષ્ણાર્પિત ગુરુત્વ ધૂઃ ।
સ્વામિનસ્તસ્ય ચ જ્ઞેયઃ સાક્ષાત્ રામાનુજો ગુરુઃ ॥
શ્રીરઙ્ગાચ્ચે મહાક્ષેત્રે સમાધૌ ચ ગુરોસ્તતઃ ।
પ્રાપ્તવાન્ વૈષ્ણવીં દીક્ષાં તસ્ય શિષ્યો ભવામ્યહમ્ ॥
મયાઽયોધ્યાપ્રસાદે ચ રઘુવીરે સુતે સ્વિકા ।
ધર્મવંશ્યેઽસ્તિ નિહિતા ગુરુતેતિ ગુરુક્રમઃ ॥’

(હ.વા.સુ.સિં. - ત. ૨૧૮ / વચ. વર. ૧૮)

શ્રીજીમહારાજ કહે છે કે, ગુરુપરંપરા જાણવી જોઈએ. કેવી રીતે ? તો રામાનંદ સ્વામી ઉદ્ભવના અવતાર હતા ને શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા થકી સાક્ષાત્ ગુરુપદને પામ્યા હતા. તોપણ શ્રીરંગક્ષેત્રેને વિષે રામાનુજાચાર્ય થકી વૈષ્ણવી દીક્ષાને પામ્યા હતા. જ્યારે બીજા બાજુ રામાનંદ સ્વામીના શિષ્ય શ્રીજીમહારાજ પોતે થયા અને તે સ્વયં ભગવાન શ્રીહરિએ ધર્મકુળના અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીરજી મહારાજ બંને આચાર્યમાં પોતાના ગુરુપરંપરાપદની સ્થાપના કરી.

પ.પૂ. આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ ‘શ્રીહરિવાક્યસુધાસિંધુ - સેતુમાલા ટીકા’ ગ્રંથમાં લખે છે તે જોઈએ તેમના જ શબ્દોમાં :-

‘મયા ધર્મવંશ્યે । ધર્મવંશભવે । સૂતે દત્તવિધિના પુત્રત્વેનાઙ્ગીકૃતે અયોધ્યાપ્રસાદે રઘુવીરે ચ સ્વિકા મદીયા ગુરુતા । આચાર્યધુરા નિહિતા સમાહિતા ॥’

શ્રીજીમહારાજ સ્વયં કહે છે : “મેં પોતે ધર્મવંશમાં જન્મેલા, દત્તવિધિથી પુત્રપણાથી સ્વીકારેલ એવા અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ અને રઘુવીરજી મહારાજ આ બંને પુત્રોને મારું ગુરુપદ-આચાર્યપદ સમ્યક્ પ્રકારે આપેલું છે, એમ જાણવું.”

(શ્રીહરિવાક્યસુધાસિંધુ : ત. ૨૧૮ / વચ. વર. ૧૮)

આ શાસ્ત્રના વચનોથી એક વાત સ્પષ્ટ અને સચોટ થાય છે કે, મુમુક્ષુએ ‘ગુરુ’ કેવલ ધર્મવંશી આચાર્યને જ બનાવવા. આ વાર્તાને મુમુક્ષુ સત્સંગીએ અવશ્ય જાણવી જોઈએ એવી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની આજ્ઞા છે.

● શુદ્ધ સંપ્રદાયનું જ્ઞાન કોને કહેવાય ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામી કહે છે :-

અને વળી પુરુષોત્તમ ભગવાને આચાર્યજી મહારાજને આજ પોતાના દત્તપુત્ર કરીને સર્વે સાધુ તથા સત્સંગીના ગુરુ કરીને પોતાની ગાદી ઉપર બેસાર્યા છે, તેમાં તથા લક્ષ્મીનારાયણ આદિક

જે મૂર્તિયું પોતે પધરાવી છે તેમાં પણ પોતાના અવતાર જેટલું દેવતા પોતે મૂક્યું છે માટે તે આચાર્ય તથા પોતાની પધરાવેલી જે મૂર્તિયું તેને અવતારી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના અવતાર જેવા જાણવા ને જેમ અવતારને અર્થે કરે તેને પોતે અંગીકાર કરે છે તેમજ આચાર્યજીને અર્થે તથા પોતાની પધરાવેલી જે મૂર્તિયું તેમને અર્થે જે સેવા કરે તે પોતે અંગીકાર કરે છે. તેમજ તેમને અર્થે કોઈક સેવા કરતા હોય તેને અવળી વાત કહીને ભાંગી નાખે તથા એમ કહે જે ‘આચાર્યને અને લક્ષ્મીનારાયણને કયાં ખોટ છે માટે કાંઈ ધર્મદાનું હોય તથા નામનું હોય તે સંતને અર્થે ખર્ચો. કેમ જે સંતને અર્થે જે જે કરે છે તે તત્કાળ ઉગી નિસરે છે.’ એમ અવળો ઉપદેશ કરીને પોતાની શુશ્રૂષાને અર્થે બીજાને મોળા પાડે છે, તથા કોઈક સારું મનુષ્ય હોય ને તે દેવની તથા આચાર્યની સેવા કરતો હોય તેને પોતાની સેવા કરાવ્યાને અર્થે અવગુણ ધાલીને તેમની સેવામાંથી પાછા પાડીને પોતાની સેવા કરાવે તો તેને પંચ મહાપાપ જેવું પાપ થાય છે માટે આ કહ્યું એમ સમજે તોજ શુદ્ધ સંપ્રદાયનું જ્ઞાન પામ્યા કહેવાય, નહિ તો અશુદ્ધ સંપ્રદાયનું જ્ઞાન કહેવાય ને આ વાત તો કેવી છે તો જેમ હીરો હોય ને તેને જતન કરીને રાખે તેમ આ વાતને હીરાની પેઠે નિત્ય નવી ને નવી રાખજો પણ ગાફલપણે કરીને ભુલશોમા, જરૂર ભુલશોમા. કેમ જે આ વાતને જે ન સમજે તેને મોક્ષના માર્ગમાં બહુ ફેર પડે છે.

(શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતો : ૩/૮)

આ આખી બાબતમાં એક વાત યાદ રાખજો કે, અન્ય સંપ્રદાયોમાં જ્ઞાનગુરુ અને દીક્ષાગુરુ એકજ હોય; પરંતુ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં એક વિશિષ્ટતા એ છે કે જ્ઞાનગુરુ સંતો છે અને દીક્ષાગુરુ પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી છે. જ્ઞાનગુરુઓ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની આજ્ઞાનું પાલન કરતા કરાવતા થકા શુદ્ધ સર્વોપરી ઉપાસનાનું જતન કરે છે અને દીક્ષાગુરુ પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના દરેક પ્રકારના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને જાળવે છે. આ રહસ્યને હંમેશાને માટે યાદ રાખજો તો તમે ક્યારેય થાપ નહિ પામો. અન્યથા લોંગ કોટનું એકજ બટન ઊંધું દેવાય તો બીજા બધાજ બટનો ખોટા દેવાય છે, આ વાતને સહુ કોઈ જાણે છે.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં પંચવર્તમાનયુક્ત સંતોની બહુ મોટી ગરિમા અને પ્રતિષ્ઠા છે. પંચવર્તમાનયુક્ત સંતો તો ભાગવતધર્મનું પોષણ કરનારા છે. આ રહસ્ય સ્વયં સર્વોવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણના ૫૪માં વચનામૃતમાં કહ્યું છે. આથી મોટું ક્યું પ્રમાણ હોઈ શકે ? તો હવે જોઈએ સ્વયં શ્રીજીમહારાજના શબ્દોને...:

૫૪ી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા, “સ્વધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યજ્ઞાન તેણે સહિત જે ભગવાનની ભક્તિ તેણે યુક્ત એવા જે ભગવાનના એકાંતિક સાધુ તેના પ્રસંગ થકી ભાગવતધર્મનું પોષણ થાય છે. અને વળી જીવને મોક્ષનું જે દ્વાર તે પણ એવા સાધુના પ્રસંગ થકી ઉઘાડું થાય છે. અર્થાત્ એવા ધર્મવાન સાધુના સમાગમથી મોક્ષનો માર્ગ પ્રશસ્ત થાય છે. પણ પોતે બની

બેઠેલા કહેવાતા મોટા સાધુથી નહિ તે સ્પષ્ટ છે.”

સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામી ‘શ્રી સત્સંગિજીવન’ ગ્રંથમાં લખે છે:-

‘यस्यासन्ना भवान्मुक्तिस्तस्य वः सङ्गमो भवेत् ।

येनैव जायते प्रीतिः श्रीमन्नारायणे प्रभौ ॥’

હે સંતો ! ‘જે જીવાત્માને ભવબંધન થકી મુક્તિ મેળવવાનો સમય નજીક આવ્યો હોય તેને જ તમારા જેવા સત્પુરુષોનો સુયોગ પ્રાપ્ત થાય છે અને તમારા સમાગમરૂપી યોગથી જ સમર્થ શ્રીનારાયણ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે ગાઢ પ્રીતિ થાય છે.’

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૧/૫/૪૦)

શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા પણ કહે છે :-

‘परित्राणाय साधूनाम् विनाशाय च दुष्कृताम् ।

धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥’

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા)

સત્પુરુષોનો વિનાશ થાય તેવા દુષ્ટત્યો સર્જાય ત્યારે ત્યારે ધર્મનું સ્થાપન કરવા દરેક યુગે યુગે હું જન્મને ધારણ કરું છું.

આ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના મૂળિયા પાતાળ સુધી પહોંચાડવા માટે અને એની શાખાઓને આસમાન સુધી અંબાડવા માટે શ્રીજીમહારાજની દિવ્ય અલૌકિક પરંપરાના પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીઓ, ધર્મકુળ પરિવાર સહિત રાત્રિ-દિવસ એક કરી પુરુષાર્થ કરે છે. અને તેમની આજ્ઞાથી તેમના દીક્ષિત સંતોએ પણ ગામડે ગામડા ખુંદી ભૂખ-તરસ, માન-અપમાન અને અનેક પ્રકારના કષ્ટોને સહન કરીને પણ, તેમજ ધર્મકુળ આશ્રિત-હરિભક્તોએ પોતાના ભૌતિક સુખનો ત્યાગ કરીને કળિયુગની ભયાનક હોનારતોમાં પણ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના વડલાને લીલો રાખ્યો છે, અને ઉની આંચ પણ આવવા દીધી નથી.

વડતાલ પ્રકરણના ૧૮માં વચનામૃતમાં દીક્ષાગુરુ પરંપરાની સ્પષ્ટતા કરી છે, તે ‘શ્રીહરિવાક્યસુધાસિંધુ’ ગ્રંથમાં સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામીના શબ્દોમાં જોતા સ્પષ્ટ જણાય આવે છે.

‘श्रीरङ्गाख्ये महाक्षेत्रे समाधौ च गुरोस्ततः ।

प्राप्तवान् वैष्णवीं दीक्षां तस्य शिष्यो भवाम्यहम् ॥

मयाऽयोध्याप्रसादे च रघुवीरे सुते स्वका ।

धर्मवंश्येऽस्ति निहिता गुरुतेति गुरुक्रमः ॥’

(હ.વા.સુ.સિ. - ૨૧૮/વચ.વર.પ્ર. ૧૮)

આ શ્લોકોમાં ‘પ્રાપ્તવાન્ વૈષ્ણવીં દીક્ષાં’ શબ્દો પ્રયોજાયેલા છે. એનો અર્થ એ જ છે કે રામાનંદ સ્વામીએ રામાનુજાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી હતી. અને રામાનંદ સ્વામીએ અમને દીક્ષા આપી ‘આચાર્યપદ’ પર આરુઢ કર્યા. અને અમે અમારા દત્તપુત્ર અયોધ્યાપ્રસાદજી અને રઘુવીરજીને દીક્ષા આપી ‘આચાર્યપદ’ પર આરુઢ કર્યા છે.

ધર્મદેવને સદ્ગુરુવર્ય શ્રી રામાનંદ સ્વામીએ પ્રયાગક્ષેત્રમાં ઘેષ્ઠાવી મંત્રદીક્ષા આપી હતી. અને થોડા વખતમાં જ ધર્મદેવ, રામાનંદ સ્વામીના અંતરનો પરમ પ્રેમ અને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ સંપાદન કરી શક્યા. રામાનંદ સ્વામીએ એમને પોતાના

સર્વ શિષ્યોમાં જ્યેષ્ઠપદે નિયુક્ત કર્યા અને મુમુક્ષુઓને દીક્ષા આપીને શિષ્ય બનાવવાનો પોતાનો અધિકાર પણ એમને એકલાને આપ્યો. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૧/૧૬/૪-૫-૬)

તે જ ધર્મદેવને પોતાના ગુરુ બનાવી બાળપ્રભુ શ્રી ધનશ્યામ મહારાજે અષ્ટાક્ષર મંત્ર પોતાના પિતા-ગુરુ પાસેથી જ લીધો હતો. જેની નોંધ કરતા સ. ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ‘ભક્તચિંતામણી’માં કહે છે :-

‘વળી શાસ્ત્રયુક્ત ભક્તિ જેઠ દે, કરવી કૃષ્ણની તાત કહે તેઠ દે; સુણો મંત્ર હુંથી મહામતિ દે, અષ્ટાક્ષરનો તે શુભ અતિ દે. વળી ત્રણ પ્રકારનો જેઠ દે, કહ્યો પિતાએ કરી સનેઠ દે; કહ્યું એ મંત્ર વહાલો છે મને દે, અતિ હેત કરી કહ્યો તને દે. કરો જપ તેનો પૂજા નિત્ય દે, પાળજ્યો સ્વધર્મ રૂડી રીત્ય દે; એવી તાતે શિખામણ દીધી દે, માંડ્યું વર્તવા હરિ એ વિધિ દે.’

(ભક્તચિંતામણી : પ્ર-૨૩/૩૮-૪૧)

વળી, ધર્મદેવે સં. ૧૮૪૮ના જેઠ માસમાં જ્યારે ધામમાં જવાની તૈયારી કરી હતી, ત્યારે પોતાના પુત્ર રામપ્રતાપ અને ઈચ્છારામને બોલાવી કહે છે :-

‘નિજ આચારજ પદ જેઠ, સ્થાપશે તમારે કુળ જેઠ; એમ કરી મોટા મોટા કામ, પછી પધારશે નિજધામ.’

(ભક્તચિંતામણી : પ્ર-૨૬/૧૮)

આમ, સંપ્રદાયનું ગુરુપદ સ.ગુ. શ્રી રામાનંદ સ્વામીએ ધર્મદેવને જ આપેલું અને ધર્મદેવે આ પદ પોતાના કુળમાં જ રહેશે તેવી ભવિષ્યવાણી સં. ૧૮૪૮ના જેઠ માસમાં ઉચ્ચારેલી.

આચાર્યપદ ધર્મવંશમાં સ્થાપન કરશે એવી ભવિષ્યવાણી સં. ૧૮૪૮માં જેઠ માસમાં સ્વયં ધર્મદેવે ઉચ્ચારી હતી. જોઈએ ગ્રંથરાજ ‘શ્રી સત્સંગિજીવન’ના શબ્દોમાં :-

‘आचार्यत्वं च युवयोः स्थापयित्वा कुले निजम् ।

स्वकीयं धाम परमं प्रयास्यति महायशः ॥’

હે રામપ્રતાપ તથા ઈચ્છારામ ! મહા યશસ્વી આ શ્રીહરિ તમારા કુળમાં પોતાના ‘આચાર્યત્વપદ’ ની સ્થાપના કરશે અને પછી પોતાના પરમશ્રેષ્ઠ બ્રહ્મધામમાં પ્રયાણ કરશે.

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૧/૩૮/૧૦)

જ્યારે ભગવાન શ્રીહરિએ ભર સભામાં પ્રશ્ન કર્યો કે મારા સ્થાને કોને આરૂઢ કરવા ? ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સભાજનો કહે છે :

‘प्रागेवाचार्यपदवी धर्मदेवाय धीमते ।

रामानंदेन सन्तता स्वामिना गुरुणा प्रभो ॥’

હે પ્રભુ ! ગુરુ રામાનંદ સ્વામીએ પૂર્વે આચાર્ય પદવી બુદ્ધિશાળી ધર્મદેવને આપી હતી. (શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ : ૧૦/૨/૮)

‘अथायाते त्वयि स्वामिन् रामानंदस्य सन्निधिम् ।

तुभ्यं धर्मभूवे दत्तं तेन आचार्य पदं शुभम् ॥’

હે સ્વામિન્ ! તમે રામાનંદ સ્વામી પાસે આવ્યા ત્યારે રામાનંદ સ્વામીએ આચાર્યપદ ધર્મદેવનાં પુત્ર જાણી તમને આપ્યું.

(શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ : ૧૦/૨/૮)

‘स्थातुं तव पदे योग्यो धर्मवंशोद्भवः पुमान् ।

પ્રાદુર્ભૂતો ભવાન્ યસ્મિન્સર્વકારણકારણમ્ ।।
યથા સિંહાંગના દુર્ગ્ધં સ્વર્ણપાત્રે હિ તિષ્ઠતિ ।
તથા ત્વદીયમેતદ્ધૈ ધર્મવંશ્યે સમર્હતિ ।।’

તમારા સ્થાનમાં રહેવા માટે **ધર્મવંશ** કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુરુષ જ યોગ્ય છે, જેમાં સર્વકારણના કારણ આપ પ્રાદુર્ભાવ પામેલા છો. જેમ સિંહણનું દૂધ સુવર્ણ પાત્રમાં જ રહે છે તેવી રીતે તમારું પદ **ધર્મવંશમાં જ યોગ્ય છે.**

(શ્રીહરિલીલા પ્રદીપ : કિ-૩, અધ્યા- ૮, શ્લો.- ૧૧-૧૨)

‘ધર્મવંશીયતુલ્યોડ્યનો ન વૈ સ્યાત્ કોડપિ ધર્મજ ।।

ત્વદીયધર્મધુર્વાહિ શક્તોડસ્ત્યેવ સ નેતરઃ ।।’

હે ધર્મનંદન ! ધર્મવંશીની સમાન બીજા કોઈ **ધર્મવાન** નથી. અને આ તમારી ધર્મધુરાનું વહન કરવામાં **ધર્મવંશમાં ઉત્પન્ન માણસ** જ શક્તિમાન છે બીજો કોઈ પણ **શક્તિમાન** નથી.

(શ્રીહરિલીલા પ્રદીપ : કિ-૩, અધ્યા- ૮, શ્લો.- ૧૩)

આ રીતે સંતો-ભક્તોના મંતવ્ય સાંભળી ભગવાન શ્રીહરિ કહે છે:

‘કિંચાન્વેષામબુદ્ધિનાં જનાનાં સ્યાદયં ભ્રમઃ ।

સ્વામિના સ્વકુલે ન્યસ્તં ગુરુત્તં સ્વીયમુત્તમમ્ ।।’

મેં પણ મારા સ્થાને ધર્મવંશી બાળકને જ બેસારવાનો વિચાર કર્યો છે. પરંતુ બીજા બુદ્ધિદીન (ઓછી બુદ્ધિવાળા) મનુષ્યોને એવો ભ્રમ થશે કે પોતાના ધર્મકુળમાં જ કેમ પોતાનું આવું શ્રેષ્ઠ **આચાર્યપદ** (ગુરુપદ) સ્થાપન કર્યું. (તે માટે હું વિચારતો હતો, તમોએ મારા વિચારને પુષ્ટ કરી આપ્યો.)

(શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ : ૧૦/૨/૩૦-૩૧)

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પણ પોતાના સ્થાન ઉપર ધર્મવંશી આચાર્યની સ્થાપના કરીને શિક્ષાપત્રીમાં ભગવાન શ્રીહરિએ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના આશ્રિતોને આદેશ આપ્યો છે કે:

‘મદાશ્રિતાનાં સર્વેષાં ધર્મરક્ષણહેતવે ।

ગુરુત્વે સ્થાપિતાભ્યાં ચ તાભ્યાં દીક્ષ્યા મુમુક્ષવઃ ।।’

અને અમારે આશ્રિત જે સર્વે સત્સંગી, તેમના ધર્મની રક્ષા કરવાને અર્થે એ સર્વેના ગુરુપણાને વિષે અમે સ્થાપન કર્યા એવા જે તે અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીર, તેમણે મુમુક્ષુજનને દીક્ષા આપવી. (શિક્ષાપત્રી : શ્લોક- ૧૨૮)

આ રીતે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સ્થાપિત અવિચ્છિન્ન અણિશુદ્ધ વંશવારસાગત દીક્ષાગુરુપરંપરા-આચાર્ય પરંપરા સ્વીકારવામાં આવે છે. અને વડતાલના ૧૮માં વયનામૃતમાં દીક્ષાગુરુપરંપરા બતાવવા તરફ શ્રીજીમહારાજનો **અનુરોધ** છે.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આચાર્ય-ગુરુપરંપરાને આગળ વધારવા સ્વયં બે **આચાર્ય-ગુરુપરંપરા** ચાલુ કરી. જે એક શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ પીઠસ્થાન - **વડતાલ** પરંપરા અને બીજી શ્રી નરનારાયણ દેવ પીઠસ્થાન - **અમદાવાદ** પરંપરાના નામે પ્રસિદ્ધ છે. આ બંને આચાર્ય-ગુરુપરંપરાઓ વર્તમાન સમયમાં પણ ચાલી આવે છે.

દક્ષિણ વિભાગ વડતાલ દેશ શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ ગાદી પીઠસ્થાન ‘આચાર્ય પરંપરા’

૧. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ
૨. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી ભગવતપ્રસાદજી મહારાજ
૩. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજ
૪. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી શ્રીપ્રતિપ્રસાદજી મહારાજ
૫. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજ
૬. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી નરેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ
૭. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી વિદ્યમાન આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ
૮. પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય શ્રી ૧૦૮ લાલજી શ્રી નુજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

ઉત્તર વિભાગ અમદાવાદ દેશ શ્રી નરનારાયણ દેવ ગાદી પીઠસ્થાન ‘આચાર્ય પરંપરા’

૧. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આદિઆચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ
૨. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારાજ
૩. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમપ્રસાદજી મહારાજ
૪. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી વાસુદેવપ્રસાદજી મહારાજ
૫. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ
૬. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી તેજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ
૭. પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી વિદ્યમાન આચાર્ય શ્રી કેશલેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ
૮. પ.પૂ. ભાવિઆચાર્ય ૧૦૮ લાલજી શ્રી વ્રજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

આજે સંપ્રદાયમાં **ઉત્થાન** અને **ઉલ્લાસના** ડંકા વાગી રહ્યા છે, મસ્તી અને આનંદની ઝાલર રણઝણે છે; વૈદિક પરંપરાના **સિદ્ધાંતથી સભર ડાળીઓ** લૂમીઝૂમી રહી છે. તેનું કારણ પુરા સંપ્રદાયના ગુરુસ્થાને બિરાજમાન પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રીમાં **ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ** સાક્ષાત્ બિરાજમાન છે.

ભગવાન શ્રીહરિનો **આશીર્વાદ** કહો કે પોતાની નિશાની કહો કે પછી શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયને આપેલી **અમૂલ્ય ભેટ** કહો, તે છે આ દિવ્ય **આચાર્ય-ગુરુ પરંપરા !!!**

શાસ્ત્રવચને, શાસ્ત્રસાપેક્ષ વિદ્યમાન **પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી** આપણા માટે ભગવાન શ્રીહરિનું જ **અપરસ્વરૂપ** છે. ધર્મવંશી વિદ્યમાન આચાર્યશ્રીની **અવહેલના** કરવાથી સેંકડો વર્ષોથી ચાલી આવતી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની અવિચ્છિન્ન **ગુરુ-શિષ્ય પરંપરા**નું ખૂન થાય છે. અને તે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સ્થાપિત અવિચ્છિન્ન અણિશુદ્ધ વંશવારસાગત દિવ્ય પરંપરાનો ઉઘાડો દ્રોહ છે.

ધર્મવંશી આચાર્યપદ એ કોઈ સાધારણ બાબત નથી. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની અવિચ્છિન્ન અણિશુદ્ધ **વંશવારસાગત** ચાલી આવતી **ગુરુપરંપરા**ને ટકાવી રાખનારું એ પદ છે. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની કલ્યાણ વ્યવસ્થાની **અંગભૂત** એક **વ્યવસ્થા** છે. એટલે જ વિદ્યમાન ધર્મવંશી આચાર્ય મહારાજશ્રી પાછળ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની યોજનાનું, ભાવનાનું અને વ્યવસ્થાનું **પ્રચંડ બળ** રહ્યું છે. આથી જ તો વિદ્યમાન **ધર્મવંશી આચાર્ય મહારાજશ્રી** એ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું **અપર સ્વરૂપ** છે.

ખુદ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે કહ્યું છે કે,

વિદ્યમાન ધર્મવંશી આચાર્ય દ્વારા કળિયુગમાં મારે અનેકનો ઉદ્ધાર કરવો છે. આ રહ્યા તેઓના મુખકમળમાંથી નીકળેલા અતૂટ શબ્દો :

‘મન કર્મ વચને માનજો, એમાં નથી સંશય લગાર;
એહ દ્વારે મારે અનેકનો, આજ કરવો છે ઉદ્ધાર. ॥૪૮॥’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૪૦)

‘માનો મોક્ષનો છેલ્લો ઉપાય રે, એહ ઉપરાંત નથી કાંચ રે;
મૂર્તિ આચારજ ધર્મપાળ રે, રે’ શે કલ્યાણ તે બહુ કાળ રે. ॥૧૬૧॥’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૭)

‘એહ આચારજથી અપાર રે, બહુ જીવનો યાશે ઉદ્ધાર રે;
એમાં નહિ પડે કાંઈ ફેર રે, શીદ કે’ વરાવો વેર વેર રે. ॥૧૭૧॥’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૮)

‘પણ છેલ્લો છે આ જે ઉપાય રે, બહુ જીવ તરશે આ માંચ રે;
ધર્મવંશી આચારજ ધાર્યા રે, ગુરુ કરી ગાદીએ બેસાચ્યા રે. ॥૬૧॥’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૮)

અને કહ્યું છે કે, અમે આજે વિદ્યમાન ધર્મવંશી આચાર્ય દ્વારા પ્રત્યક્ષ રહીને દર્શન દઈએ છીએ.

‘અમે એમાં એ છે અમમાંઈ રે, એમ સમજો સહુ બાઈભાઈ રે;
એથી અમે અળગા ન રે’ એ રે, એમાં રહીને દર્શન દેવે રે. ॥૧૪૧॥’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૮)

એટલું જ નહિ, ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ કહે છે, વિદ્યમાન ધર્મવંશી આચાર્ય એ મારા વચનોનું સાકાર સ્વરૂપ છે. આ વાતમાં કોઈએ બુદ્ધિ લડાવવી નહિ. એ વાતને કંડારતા સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે : (પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૮)

પેલું ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું વચન યાદ આવે છે :
‘આચારજથી બહુ ઉદ્ધરશે રે, જાણો બ્રહ્મનગર વાસ કરશે રે;
એમ શ્રીમુખે કહ્યું શ્રીજીવે રે, જન સૌ સત્ય માની લીજીવે રે. ॥૨૦૧॥’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૭)

અરે ! સ્વયં ભગવાન શ્રીહરિ કહે : ‘મારી હરિકૃષ્ણ આદિક મૂર્તિઓમાં જેવો પ્રગટ પ્રમાણ રહ્યો છું એવો ને એવો જ હું વિદ્યમાન ધર્મવંશી આચાર્યમાં રહ્યો છું.’ આ રહ્યા એના એ જ શબ્દો :-

‘સદૈતયોરહં ભક્તા મદર્ચાસ્વિવ હિ સ્થિતઃ ।

સેવનીયાવિમૌ તસ્માજ્જનૈ મંત્રીતિકાઙ્ક્ષિભિઃ ॥’

આ લોકમાં હું હંમેશા મારી હરિકૃષ્ણ આદિક મૂર્તિઓમાં જેમ પ્રત્યક્ષ રહ્યો છું તેમજ આ બંને ધર્મવંશી આચાર્યોમાં રહ્યો છું. માટે મારી પ્રીતિ સંપાદન કરવાની જે જનોને ઈચ્છા હોય તેમણે બંને ધર્મવંશી આચાર્યોની સેવા કરવી. (શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ : ૧૦/૪/૪૦)

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સ્વયં ધર્મવંશી આચાર્ય સાથે નિત્યસંબંધ દર્શાવતા કહે છે :

‘માનસાઘ્યસ્ય સરસો હંસાનાં વર્તતે યથા ।

નિત્યં હિ ધર્મવંશ્યાનાં સમ્બન્ધો મેડન્યુર્લભઃ ॥’

જેમ હંસોને માનસ સરોવરનો નિત્ય સંબંધ છે તેમ ધર્મવંશી આચાર્યોને અન્યને દુર્લભ એવો મારો નિત્ય સંબંધ છે.

(શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ : ૧૦/૪/૪૪)

બોટાદના શેઠ ભગા દોશી શ્રીજીમહારાજ

પાસે વરદાન માગતા કહે છે :-

‘મારા વંશમાં જન થાય જેહ, ધર્મવંશી સાથે ઘરે સ્નેહ;
ગણે આચાર્ય શ્રીજી સમાન, મને એજ આપો વરદાન.’

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૭/૮૦/૪૭)

એટલું જ નહિ, પણ સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે આનાથી સરળ અને સુંદર બીજો કોઈ ઉપાય નથી એમ કહ્યું છે. જોઈએ સ્વામીના જ શબ્દો :

‘ધર્મકુળને જે અનુસરે, ત્યાગી ગૃહી નર કોઈ નાર;
પરિશ્રમ વિના તે પામશે, અપાર ભવનો પાર. ॥૪૧॥’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૮)

પ્રેમસખી સ.ગુ. શ્રી પ્રેમાનંદ સ્વામી તો કહે છે :- ‘ધર્મવંશી આચાર્ય વિના બીજે શિર કૂટવા સિવાય કશું મળવાનું નથી.’ જોઈએ તેમના જ શબ્દોમાં :-

‘જેને જોઈએ તે આવો મોક્ષ માગવા રે લોલ,
આજ ધર્મવંશીને દ્વાર નરનારી...જેને

શીદ જાઓ છો બીજે શિર કૂટવા રે લોલ,
હાં’ તો તરત યાશો પાવન, નરનારી...જેને

અરે ! ધર્મવંશી આચાર્ય તો કળિયુગમાં મુક્તિના દાતા છે :

‘ચાલો ચાલો ધર્મવંશીને દ્વાર, સાહેલી માગીએ મોક્ષને;

આજ એ વિના મોક્ષ બીજે નથી,
એ છે કળિમાં મુક્તિ દેનાર...સાહેલી

કવિકુળ શિરોમણી સ.ગુ. શ્રી બ્રહ્માનંદ સ્વામીના

‘ધર્મવંશી આચાર્યપદ’ પ્રત્યેની નિષ્ઠાના ધારદાર શબ્દો જોઈએ :-

‘ધર્મકુળ તજી કે, દૂજે કો જો શરનો લઈ હું જાઈ કે;
તો મેં નીચ ખરો, સાચી નિશ્ચે વાત કહું સમ ખાઈકે...’

❖ ❖ ❖ ❖ ❖

‘મેરે અંતર તે, ધર્મવંશકી દંઢતા કબહુ ના ટરે;
કોઈ શિર કાઠો, ભાવે જેસી આચકે તન વિપતા પરે...’

❖ ❖ ❖ ❖ ❖

‘જો તજુ શરન ધર્મવંશકો, સેવું દેવ ભોગી મધ માંસકો;
તો મોય કુટુંબી જાનો કંસકો...’

આમ, અનેક વાદો વચ્ચે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ દ્વારા પ્રસ્થાપિત તેમજ સમકાલીન નંદસંતો તથા હરિભક્તો અને ત્યારપછીની આજ દિન સુધીની પેઢીઓએ સ્વીકારેલો સર્વ સ્વીકૃત આ એક જ વાદ છે.

માટે આપણે સહુ સાથે મળી વિદ્યમાન ધર્મવંશી આચાર્યને ગુરુ સ્વીકારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની બરસો વર્ષથી ચાલી આવતી અવિચ્છિન્ન અણિશુદ્ધ વંશવારસાગત ગુરુપરંપરા મજબૂત કરવા અવશ્ય ફાળો નોંધાવીએ.

ધર્મવંશી આચાર્યપદને વિશેષને વિશેષ ગૌરવશાળી બનાવીએ. આ માટે સહુ શક્તિશાળી કમર કસો. બાકી બધુ ખૂબ સરસ થઈ જશે. પછી બધી શક્તિઓના મણકાની એક સૂત્રતાએ માળા બની જશે. એનાથી સંપ્રદાયના છયેય અંગો કાર્યરત બનશે. અને એનાથી થતી કમાણી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના એક ગલ્લામાં જમા થશે. આથી શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય વિશ્વના નકશામાં એક આગવું સ્થાન ધરાવી ઝળહળી ઊઠશે.

ચિંતન

ઓક્ટોબર
૨૦૧૩

૧૩

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું નામ પાંદડે પાંદડે ગૂંજનું કરવા માટે સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતાની વાતોમાં કહે છે :

અમે મહારાજને અરજ નાખી છે; જે રઘુવીરજી મહારાજ જેવા બે આચાર્ય કરો ને ગય રાજા જેવો એક રાજા કરો તો બે કરોડ મનુષ્ય પ્રભુ ભજે છે તે દશ કરોડ મનુષ્ય પ્રભુ ભજે, એમ સંકલ્પ કર્યો છે, ત્યારે સર્વે હરિજન બોલ્યા: જે ‘હે મહારાજ ! તમે ધાર્યું છે તે સારું જ થાશે.’ (શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતો : ૨/૬૩)

આમ, સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ જે કહ્યું છે તે ખૂબ વિચારીને જ કહ્યું છે. ભગવાન ભજવામાં ધર્મવંશી આચાર્યની કેટલી જરૂર છે તે સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ભરાભર જાણે છે. તેથી તો શ્રીજીમહારાજને પ્રાર્થના કરી છે.

આ ગુરુપરંપરાની સ્પષ્ટતા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પ્રથમ પ્રકરણના ૧લાં વચનામૃતમાં કરી છે :- ‘ધર્મકુળને આશ્રિત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત છે તે ભગવાનની ઈચ્છાએ કરીને બ્રહ્મમય દેહને પામે છે’ આ વાક્યમાં વપરાયેલા ‘ધર્મકુળને આશ્રિત’ એ શબ્દોનો અર્થ, સંપ્રદાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતના જ્ઞાનથી વંછિત અથવા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના આશ્રિત કહેવાતા છતાં પણ શ્રીજીમહારાજના મૂળભૂત સૈદ્ધાંતિક વિચારને ન સમજી શકનારા કેટલાક લોકો ‘ધર્મ પાળે તે ધર્મકુળ’ આવો અર્થ^(૧) કરે છે. પરંતુ એ તદ્દન ખોટો અર્થ છે. જો ધર્મ પાળે તે ધર્મકુળ એમ કહેશું તો વડતાલના ત્રીજા વચનામૃતનો બાધ આવે છે. જુઓ વડતાલનું ૩જું વચનામૃત :-

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “આપણા ઉદ્ભવ સંપ્રદાયને વિષે જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ અને ભગવાનની ભક્તિ એ ચાર વાનાં જેમાં હોય તે એકાંતિક ભક્ત કહેવાય. અને આપણા સત્સંગમાં મોટો કરવા યોગ્ય પણ તે જ છે. અને એ ચાર સંપૂર્ણ ન હોય ને એક જ મુખ્યપણે કરીને હોય તો પણ ત્રણ જે બાકી રહ્યાં તે તે એકના પેટામાં આવી જાય એવું એક ક્યું એ ચારેમાં શ્રેષ્ઠ છે ?” ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામીએ તથા મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, “હે મહારાજ ! એવો તો એક ધર્મ છે, તે ધર્મ હોય તો ત્રણે વાનાં તે પુરુષમાં આવે.”

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “ધર્મ તો કેટલાક વિમુખ માણસ હોય તેમાં પણ હોય, માટે તેને શું સત્સંગમાં મોટો કરીશું?”

ભગવાન શ્રીહરિના આ શબ્દોને જોતા ધર્મ પાળે તે ‘ધર્મકુળ’ આ વાતનો જ છંદ ઊડી જાય છે. આવો શુલ્ક અર્થ ફક્ત પોતાના નિજસ્વાર્થને સિદ્ધ કરવા માટે જ કરવામાં આવે છે. અહીં ‘ધર્મ’ શબ્દ ગુણવાયક અર્થમાં વપરાયેલો નથી. પણ સંજ્ઞાવાયક અર્થમાં વપરાયેલો છે. અર્થાત્ ધર્મકુળને આશ્રિત એટલે ‘ધર્મદેવના કુળને આશ્રિત’ એવો જ અર્થ ગ્રહણ કરવો ઈષ્ટ છે.

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ‘ધર્મકુળ’ શબ્દની સ્પષ્ટતા કરતા કહે છે :-

‘કાં જે એ છે ધર્મનું કુળ રે, માટે એ વાતનું ઊડું મૂળ રે; ॥બા॥ જેવું અમારું કુળ મનાશે રે, તેને તુલ્યા બીજું કેમ થાશે રે;

માટે વિચારીને વાત કીધી રે, ઘણું સમજીને ગાદી દીધી રે. ॥ટા॥’ (પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૯)

‘ધર્મકુળને જે અનુસરે, ત્યાગી ગૃહી નર કોઈ નાર; પરિશ્રમ વિના તે પામશે, અપાર ભવનો પાર. ॥ઠા॥’

(પુરુષોત્તમ પ્રકાશ : ૩૯)

જેમ રઘુકુળ એટલે રઘુરાજનું કુળ, તેમજ વલ્લભકુળ એટલે વલ્લભાચાર્યનું કુળ. વલ્લભનો અર્થ પ્રિયતમ પણ થાય છે. પરંતુ અહીં પ્રિયતમકુળ એવો અર્થ લેવાનો નથી. ધર્મકુળ એટલે ધર્મદેવનું કુળ એવો જ અર્થ લેવાનો છે, ન કે ‘ધર્મ પાળે તે ધર્મકુળ.’ શિક્ષાપત્રીના ૩જા શ્લોકમાં પણ આ વાતની સ્પષ્ટતા કરેલી છે. એ શ્લોકમાં સંપ્રદાય માટે પોતે જે પુરુષોની આચાર્ય પદે પસંદગી કરીને નિયુક્તિ કરેલી છે, તેનો ભગવાન શ્રીહરિ પોતે શ્રીમુખે પરિચય આપતા કહે છે :

“અમારા પિતા ધર્મદેવના બીજા બે પુત્રો અને અમારા ભાઈઓ મોટા રામપ્રતાપભાઈ અને નાના ઈચ્છારામભાઈ, એમના પુત્રો અનુક્રમે અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીરને અમે અમારા દત્તપુત્ર કરીને સંપ્રદાયના સર્વે સત્સંગીના આચાર્યપદે સ્થાપન કર્યા છે.”

આ શ્લોકમાં આચાર્યોનું નામ જોગ સંબોધન કરેલું છે. જો આમાં માત્ર આચાર્યોના નામનો નિર્દેશ અને સંબોધન જ કરવાનું હોત તો, શ્લોક-૪ અને પમાં જેમ :-

‘મુકુન્દાનન્દમુખ્યાશ્ચ નૈષ્ઠિકા બ્રહ્મચારિણ : ।

ગૃહસ્થાશ્ચ મયારામમ્મદ્વાદ્યા યે મદાશ્રયા : ॥

સધવા વિધવા યોષા યાશ્ચ મચ્છિષ્યતાં ગતા : ।

મુક્તાનન્દાદયો યે સ્યુઃ સાધવશ્ચાશ્ચિલા અપિ ॥’

(શિક્ષાપત્રી : શ્લોક - ૪-૫)

બ્રહ્મચારી, ત્યાગી, ગૃહસ્થાશ્રમી અને સાધુ-ત્યાગી વર્ગના પ્રતિનિધિઓના માત્ર નામ-નિર્દેશ કરેલા છે તે પ્રમાણે આ શ્લોકમાં પણ માત્ર આચાર્યોના નામ જ લખ્યા હોત. પરંતુ એ નામો સાથે ચાર વિશેષણો : ‘મ્નાત્રોઃ, ધર્મજન્મનોઃ, વાવ્યયોધ્યાપ્રસાદાચ્ચરઘુવીરાભિઘૌ અને સુતૌ’ ખાસ વપરાયેલાં છે. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આચાર્યપદ પોતાના ભત્રીજાઓના વંશમાં નહિ, પણ પોતાના પિતા ધર્મદેવના વંશજોમાંથી દત્તપુત્ર કરીને સ્થાપિત કરેલું છે. આ હકીકત તરફ ધ્યાન દોરવા ખાતર જ ‘ધર્મદેવ થકી જેમનો જન્મ થયો છે’ અને ‘અમારા ભાઈ રામપ્રતાપજી અને ઈચ્છારામજી એમના પુત્રો’ એવો ત્રણ પેઢીનો પરિચય દાખવતાં બે વિશેષણો વાપરેલાં છે.

‘શ્રીહરિવાક્યસુધાસિંધુ’ ગ્રંથમાં સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામીએ ‘ધર્મવંશ્ય’ શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે. તેની વ્યાખ્યા પ.પૂ. આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજે આ રીતે કરી છે :- ‘મયા ધર્મવંશ્યે । ધર્મવંશભવે । સૂતે દત્તવિધિના પુત્રત્વેનાદ્ગીકૃતે અયોધ્યાપ્રસાદે રઘુવીરે ચ’

ધર્મદેવના કુળમાં જન્મેલા દત્તવિધિથી પુત્રપણે અમે

સ્વીકારેલા અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીર - આ વ્યાખ્યાથી પણ સ્પષ્ટતા થાય છે કે ધર્મકુળ એટલે ‘ધર્મદેવનું કુળ.’

સંપ્રદાયના સિદ્ધાંત અને સર્વજીવહિતાવહ પ્રણાલિકાની અતિ મહત્વની વાત સૌ કોઈના ધ્યાનમાં હંમેશા રહે એ કારણે, વચનામૃતના સંપાદનકાર્યની શરૂઆત ધર્મકુળ વંશના સભ્યો - અયોધ્યાથી સૌપ્રથમવાર સંપ્રદાયમાં આવ્યા તે પછી જ થયેલી જણાય છે. કેટલાક લોકો કહે છે કે ધર્મકુળ વંશના સભ્યો પહેલા-વહેલા લોયામાં સં. ૧૮૭૭માં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે ‘શાકોત્સવ’ ઉજવ્યો તે પછી આવેલા છે, પરંતુ આ માન્યતા બરાબર નથી. પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રીએ ‘શ્રીહરિલીલામૃત ગ્રંથ’માં લોયાના શાકોત્સવનું સુરેખ વર્ણન કરેલું છે. તેમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઉલ્લેખ કરેલો છે :-

‘ઈચ્છારામ ને રામપ્રતાપ, નિજદેશ ગયા હતા આપ;
પ્રભુદર્શન ચિત્ત ચહાઈ, આવ્યા તે સમે તે લોયામાંઈ.’

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૭/૮૩/૨૫-૨૬)

આ નિર્દેશ સ્પષ્ટ સૂચવે છે કે ધર્મકુળ લોયામાં આવ્યું તો હતું જ, પરંતુ પ્રથમવાર નહીં. લોયામાં ઉજવાયેલા શાકોત્સવ અગાઉ ધર્મકુળ વંશના સભ્યો સત્સંગ-સંપ્રદાયમાં આવ્યા હતા. વચનામૃતના સંપાદનની શરૂઆત જે ઉપદેશોથી કરવામાં આવી છે તેની તિથિ સં. ૧૮૭૬ના માગશર સુદ ૪ છે. આ વચનામૃતના ત્રીજા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં શ્રીજીમહારાજે ‘ધર્મકુળને આશ્રિત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત છે તે ભગવાનની ઈચ્છાએ કરીને બ્રહ્મમય દેહને પામે છે’ એવું કહ્યું છે.

હવે, પહેલાં જ વચનામૃતમાં વપરાયેલા આ શબ્દો ઉપરથી ધર્મદેવના કુળના સભ્યો સંપ્રદાયમાં સં. ૧૮૭૬ના માગશર સુદ - ૪ પૂર્વે આવેલા છે એવો સ્વીકાર મને-કમને પણ કરવો જ પડે તેમ છે. સં. ૧૮૭૬ પૂર્વે એટલે ક્યારે ? તો એની સ્પષ્ટતા - જેમને ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનમાં જોવા જાણવાની અદ્ભુત દૃષ્ટિ અને શક્તિ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલી હતી એવા સ્વતઃસિદ્ધ સમાધિનિષ્ઠ સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામીએ સંપ્રદાયના મહાન સમ્રાટ અને આધારભૂત ધર્મગ્રંથ ‘શ્રી સત્સંગિજીવન’માં સં. ૧૮૭૫માં વડતાલમાં કરેલ પુણ્યદોલોત્સવ પ્રસંગમાં (ફાગણ સુદ - ૧૦ને દિવસે ધર્મકુળ સૌપ્રથમ વડતાલમાં આવ્યું. એમ શ્રી સત્સંગિજીવન પ્ર.૩. અ.૪૮માં) નોંધ કરેલી છે. ત્યારબાદ બીજે દિવસે એકાદશીની સભામાં પણ;

‘મુનિભિશ્ચ જનૈઃ સર્વૈર્માનિતૌ તાવુભાવથ ।

રામપ્રતાપેચ્છરામૌ હરેચ્છે નિષેદતુઃ ॥’

પછી રામપ્રતાપ અને ઈચ્છારામ બન્ને ભાઈઓ તે મુક્તાનંદ આદિ સાધુઓ તથા મયારામ ભટ્ટ આદિ- સર્વ સત્સંગીઓ વડે સત્કાર પામી શ્રીહરિની આગળ સમીપે બેઠા.

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૩/૫૩/૧૦)

આ શ્લોક એ સ્પષ્ટ બતાવે છે કે, સં. ૧૮૭૫ના ફાગણ માસમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે વડતાલમાં ભવ્ય ફૂલદોલનો અભૂતપૂર્વ ઉત્સવ કર્યો તે સમયે ધર્મદેવના કુળના સભ્યો

રામપ્રતાપજી મહારાજ તથા ઈચ્છારામજી મહારાજ આદિકની હાજરી હતી. આથી એવું નિષ્પત્ત થાય છે કે, વચનામૃતના સંપાદનનું પ્રારંભનું વર્ષ સં. ૧૮૭૬ છે. અને સત્સંગમાં ધર્મકુળની હાજરી સંપ્રદાયના શાસ્ત્રો સં. ૧૮૭૫ની સાલથી દર્શાવે છે. માટે જે લોકો પ્રથમ પ્રકરણના ૧લા વચનામૃતમાં ધર્મકુળનો અર્થ અવળો સમજે છે અને સમજાવે છે તેઓ એમ કહે છે કે ‘સં. ૧૮૭૬ની સાલમાં ધર્મકુળ સંપ્રદાયમાં આવ્યું જ ન હતું. ધર્મકુળ તો લોયામાં સં. ૧૮૭૭ની સાલમાં આવ્યું હતું. તેથી પહેલા વચનામૃતમાં તો ધર્મકુળનો અર્થ અમે સમજાવીએ છીએ એવો જ (‘ધર્મ પાળે તે ધર્મકુળ’ અથવા ‘ધર્મગુણ વિશેષનું કુળ’) છે’ તો તેઓની આ દલીલનું સંતોષકારક સમાધાન ઉપરોક્ત પ્રમાણે છે.

હવે એક પ્રશ્ન એવો પણ ઉદ્ભવે કે શ્રીજીમહારાજે ભૂમંડળ પર વિદ્વતામાં જેમનો કોઈ જોટો ન જડે તેવા પરમહંસોમાંથી કોઈને પોતાના સ્થાને આરૂઢ ન કરતાં ધર્મકુળ વંશમાંથી શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ અને શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજને જ કેમ ગાદી ઉપર આરૂઢ કરી સારાંચ સંપ્રદાયના આચાર્ય તરીકે સ્થાપ્યા ? તેનો એક જ ઉત્તર છે કે, ૨૬૨ વચનામૃતોમાં અનેક તાત્વિક પ્રશ્નો પૂછાયા છે. જે પ્રશ્નો સામાન્ય પંડિતોથી તો થવા અશક્ય જ છે. જે પ્રશ્નો ગોપાળાનંદ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી આદિક સંતોએ કરેલા છે. પરંતુ વચનામૃતોમાં જેટલાં પણ પ્રશ્નો પૂછાયા છે તે પ્રૌઢ અવસ્થાએ પહોંચેલા સંતો-હરિભક્તોએ પૂછેલા છે. સારાચ સંસારની પરિસ્થિતિ જાણ્યા-માણ્યા પછી ઉદ્ભવેલાં પ્રશ્નો સંતો-ભક્તોએ પૂછ્યા છે. અનેક શાસ્ત્રોના અધ્યયન પછી ઉઠેલી શંકાઓના સમાધાન માટે પ્રશ્નો પૂછાયા છે, પરંતુ ૨૬૨ વચનામૃતોમાં પૂછાયેલા તમામ પ્રશ્નો પૈકી ફક્ત ૪ પ્રશ્નો બાકાત છે. જે ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના ૬૨માં વચનામૃતમાં તથા ગઢડા અંત્ય પ્રકરણના ૧૪ અને ૧૮માં વચનામૃતમાં આદિઆચાર્ય શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ અને આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ દ્વારા પૂછવામાં આવ્યા છે.

ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના ૬૨માં વચનામૃતમાં અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજે શ્રીજીમહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યો છે કે, “આ સંસારને વિષે એવો પુરુષ હોય જે આઠો પહોર તો સંસારની વિટંબણામાં રહ્યો હોય અને ગમે એવું યોગ્ય અયોગ્ય કર્મ પણ થઈ જતું હોય અને તે એક ઘડી કે બે ઘડી ભગવાનનું ભજન કરતો હોય, ત્યારે તે ભજને કરીને તેણે દિવસ બધામાં પાપ કર્યું તે બળે કે ન બળે ?”

એ પછી રઘુવીરજી મહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, “હે મહારાજ ! આ જીવનો મોક્ષ તે કેમ કરે ત્યારે થાય છે ?”

આ પ્રશ્નો પૂછતી વખતે શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજની ઉંમર ૧૬ વર્ષની અને શ્રી રઘુવીરજી મહારાજની ઉંમર ૧૩ વર્ષની હતી. હવે ૧૬ વર્ષના અને ૧૩ વર્ષના કિશોરને આવી મોક્ષની અને ભગવદ્પ્રાપ્તિની તીવ્ર ઝંખના ભાગ્યે જ જોવા મળતી હોય છે. અને આવા મોક્ષ ઉપયોગી પ્રશ્નો હૃદયમાં ઉદ્ભવતાં હોય છે.

કેટલી પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવાની આતુરતાં અને ભજન કરવાની ઝંખના હશે ત્યારે આવા પ્રશ્નો આટલી નાની વયે તેમના અંતરમાં ઉઠ્યાં હશે!!!

વળી, ગઠડા અંત્ય પ્રકરણના ૧૪માં વચનામૃતમાં શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજે પૂછ્યું કે, “એકની તો બુદ્ધિ પણ ઘણી હોય, ને શાસ્ત્રમાં પણ બહુ દૃષ્ટિ પુગતી હોય અને બીજો છે તેની તો બુદ્ધિ પણ થોડી હોય, ને શાસ્ત્રમાં પણ ઝાઝું જાણતો ન હોય અને ઘણી બુદ્ધિવાળો હોય તે સત્સંગમાંથી વિમુખ થઈ જાય છે, અને થોડી બુદ્ધિવાળો હોય તે દંઢ થકો સત્સંગમાં રહે છે તેનું શું કારણ છે?” આ પ્રશ્ન પૂછતી વખતે શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજની ઉંમર ૧૯ વર્ષની હતી.

ગઠડા અંત્ય પ્રકરણના ૧૮માં વચનામૃતમાં શ્રી રઘુવીરજી મહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, “જેવી જાગ્રત અવસ્થાને વિષે જીવની સ્થિતિ છે તેવી સ્વપ્ન અવસ્થાને વિષે કેમ રહેતી નથી?” આ પ્રશ્ન શ્રી રઘુવીરજી મહારાજે ૧૬ વર્ષની વયે પૂછ્યો હતો.

આટલી નાની વયમાં આટલાં બધા આંતરિક દોષો તરફ જાગૃત વર્તતા અને તેમને ટાળવા માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહેનારા આ બંને આચાર્યશ્રીઓને શ્રીજીમહારાજે સારાંચ સંપ્રદાયના ગુરુપદે સ્થાપ્યા હતા, તે નિર્વિવાદ વાત છે.

સ.ગુ. શ્રી શુકાનંદ સ્વામી શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાની વ્યાખ્યામાં લખે છે :- ‘પ્રાદુરભૂત ધર્મકુલે ધર્મત્રાણાય યોડક્ષરાત્પરતઃ’ - અક્ષરથી પર પરબ્રહ્મ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ ધર્મની રક્ષાને માટે ધર્મકુળમાં પ્રાગટ્યને પામ્યા, આ પ્રમાણથી પણ એ જ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે ધર્મકુળ એટલે ‘ધર્મદેવનું કુળ.’

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ ધર્મકુળના આશ્રય ઉપર જ ભાર મૂકે છે. ધર્મવંશી આચાર્યશ્રીના આશ્રય વિના શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનો તિલક-ચાંદલો કરવાનો કે કંઠી પહેરવાનો અધિકાર નથી. આ રહ્યા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના સ્વયંના શબ્દો :-

‘કૃષ્ણાદીક્ષાં ગુરોઃ પ્રાપ્તૈસ્તુલસીમાલિકે ગલે ।

ધાર્યે નિત્યં ચોર્ધ્વપુણ્ડં લલાટાદૌ દ્વિજાતિભિઃ ॥’

અને ધર્મવંશી ગુરુથકી શ્રીકૃષ્ણની દીક્ષાને પામ્યા એવા જે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણના અમારા સત્સંગી, તેમણે કંઠને વિષે તુલસીની બેવડી માળા નિત્યે ધારવી અને લલાટ, હૃદય અને બે હાથ એ ચારેય ઠેકાણે ઊર્ધ્વપુંડ્ર તિલક કરવું. ॥૪૧॥

(શિક્ષાપત્રી : શ્લોક - ૪૧)

આ શિક્ષાપત્રીના શ્લોકમાં આવેલ ‘ગુરોઃ’ શબ્દની સ્પષ્ટતા સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામી ‘શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય’ ગ્રંથમાં આ પ્રમાણે કરે છે :-

‘ગુરોઃ ગુરુપદસ્ય ધર્મવંશ્યબ્રાહ્મણાત્ સકાશાત્

તસ્યૈવ સ્વેન ગુરુપદે સ્થાપિત્વાદિતિ ભાવઃ’

(શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય/અર્થદીપિકા દીકા : શ્લોક - ૪૧)

ગુરુપદમાં સ્થાપન કરેલા ધર્મવંશી બ્રાહ્મણ પાસેથી; તેને સ્વયં ભગવાન શ્રીહરિએ જ ગુરુપદે સ્થાપન કરેલા છે, એવું

તાત્પર્ય છે.

‘પ્રાપ્તૈઃ’ - શબ્દની વ્યાખ્યા સ્વામીએ આ રીતે કરેલી છે :- ‘દીક્ષાગ્રહણં વિના ભગવદર્ચનાદિભક્તાવનધિકારાપત્તેઃ ગૃહીતવીક્ષેઃ’ - ધર્મવંશી આચાર્ય પાસેથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા વિના ભગવાનની પૂજારૂપ ભક્તિનો અધિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી. તો પછી શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના ચિત્તોને ક્યાંથી ધારી શકે? માટે ગૃહીત દીક્ષા એમ કહેલું છે.

શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય ગ્રંથમાં સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામી પદ્મપુરાણનું પ્રમાણ આપતાં કહે છે :-

‘પદ્મોત્તરખણ્ડે દેવીં પ્રતિ શ્રીશંકરશ્ચાહ

અદીક્ષિતસ્ય વામોરુ કૃતં સર્વમનર્થકમ્ ।

પશુયોનિમવાપ્નોતિ દીક્ષાહીનો નરો મૃતઃ ॥’

(શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય/અર્થદીપિકા દીકા : શ્લોક - ૪૧)

પદ્મપુરાણના ઉત્તરખંડમાં દેવીને શંકર કહે છે : “હે સુંદરી ! દીક્ષા વગરનાનું કરેલું સર્વ નિરર્થક છે. દીક્ષા વિનાનો મનુષ્ય મરીને પશુયોનિને પામે છે.”

‘સંપ્રાપ્ય વૈષ્ણવીં દીક્ષાં વિષ્ણું ભુવિ ભજન્તિ યે ।

તે કૃતાર્થા મનુષ્યા વૈ ભારભૂતા ભુવોડપરે ॥’

(શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય/અર્થદીપિકા દીકા : શ્લોક - ૪૧)

વૈષ્ણવી દીક્ષા પામીને ભૂમિ ઉપર જે પ્રભુને ભજે છે તે કૃતાર્થ થાય છે. અને પૃથ્વીમાં જે બીજા મનુષ્યો છે તે ભારરૂપ છે.

‘ન ચ યસ્ય પશોઃ કળ્થે તુલસીમાલિકા ભવેત્ ।

તસ્યાત્રાં માંસસદૃશં જલં ચ મદિરાસમમ્ ॥’

(શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય/અર્થદીપિકા દીકા : શ્લોક - ૪૧)

પદ્મપુરાણનું પ્રમાણ આપીને સ્વામી કહે છે : જે પશુના (જીવના) કંઠમાં તુલસીની માળા ન હોય તેનું અન્ન માંસ જેવું છે અને પાણી દારુ સમાન છે. તુલસીની માળા ધારણ કરવા માટે ધર્મવંશી આચાર્યનો આશ્રય અતિ આવશ્યક છે. તે વિના તુલસીની માળા ન ધારણ કરી શકાય.

આચાર્યપદની સ્થાપના આપણા ધર્મના રક્ષણ માટે સ્વયં ભગવાન શ્રીહરિએ કરેલી છે. શિક્ષાપત્રીમાં શ્રીજીમહારાજ લખે છે :-

‘મદાશ્રિતાનાં સર્વેષાં ધર્મરક્ષણહેતવે ।

ગુસ્ત્વે સ્થાપિતાભ્યાં ચ તાભ્યાં દીક્ષ્યા મુમુક્ષવઃ ॥’

અને અમારે આશ્રિત જે સર્વે સત્સંગી, તેમના ધર્મની રક્ષા કરવાને અર્થે એ સર્વેના ગુરુપણાને વિષે અમે સ્થાપન કર્યા એવા જે તે અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીર, તેમણે મુમુક્ષુજનને દીક્ષા આપવી. (શિક્ષાપત્રી : શ્લોક - ૧૨૮)

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના મહાન સમ્રાટ ગ્રંથરાજ ‘શ્રી સત્સંગિજીવન’ સત્સંગ સમાજને આંગળી પકડીને બતાવે છે કે ગુરુ કોને બનાવવા :

‘સંપન્નોડપિ ગુણૈઃ સર્વૈર્ધર્મવંશ્યો ન ચેત્તુ યઃ ।

સ ગુસ્તૈવ કર્તવ્યઃ સંસૃતૈર્મુક્તિમિચ્છતા ॥’

ગુરુ બનવાનાં સંપૂર્ણ ગુણોએ યુક્ત - શુભ

લક્ષણોથી સંપન્ન હોવા છતાં જો તે ધર્મવંશી ધર્મકુળના ન હોય તો; જન્મમરણના સંસૃતિ સંકટથી મુક્તિની ઈચ્છાવાળા મુમુક્ષુએ તેમને ગુરુ ન કરવા, ગુરુ તરીકે ન સ્વીકારવા.

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૪/૪૬/૨૩)

રમણ મહર્ષિ પાસે એક ભક્ત આવ્યો. તેની ભાવના હતી રમણ મહર્ષિના શિષ્ય થવાની, રમણ મહર્ષિએ તેને કહ્યું કે, “જો તું સંન્યાસ લઈને મને ગુરુ બનાવવા માગતો હોય તો હું તને ખાતરી આપું છું કે, સંન્યાસીના જીવનમાં કોઈ પાપ કરી બેસીને તું નરકમાં જઈશ તો ત્યાં પણ હું તારા ગુરુપદે રહીને તને ત્યાંથી છોડાવી દઈશ અને સદ્ગતિનું દાન કરીશ, પણ આ બધું ત્યારે બનશે જ્યારે પહેલા હું તને શિષ્ય તરીકે સ્વીકારું, તું ભલે મને ગુરુ તરીકે મનથી સ્વીકારે પણ હું તને શિષ્ય તરીકે સ્વીકાર્યાનો પ્રતિસાદ ન આપું તો તે મને ગુરુપદે સ્થાપ્યાનો કોઈ અર્થ નહિ સરે.”

આ રહ્યા રમણ મહર્ષિના તે શબ્દો :- ‘I will follow you even hell to yes ue you, Provided I accept you as my disciple’

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આપણને શિષ્યભાવથી વર્ષો પહેલા સ્વીકારીને ધર્મવંશી આચાર્યને અર્પણ કરી દીધા છે. અને તેના બદલામાં આપણને ‘ધર્મવંશી ગુરુ’ આપેલા છે. અને સાથે એ વચન પણ આપેલું છે :-

‘મારા જનને અંતકાળે જરૂર મારે આવવું,
ભિરૂદ મારું બદલે નહિ સર્વે જનને જણાવવું.’

(ભક્ત ચિંતામણિ : ૬૮/૮)

આ જ વાતનો ઉલ્લેખ સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામીએ ‘શ્રી સત્સંગિજીવન’ ગ્રંથમાં કરેલો છે :-

‘एतयोश्चैतद्वंश्यानां करिष्यन्ति य आश्रयम् ।

तान् कृष्णो भगवान् धाम देहान्ते नेष्यति स्वकम् ॥’

આ મારા બંને પુત્રો તથા એમના વંશમાં થનારા ગુરુપદમાં રહેલાઓનો આશ્રય જે કરશે તે ભક્તોને અમો દેહાંતે ધામમાં લઈ જશું. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૪/૪૦/૩૮)

આજ પ્રસંગે ભગવાન શ્રીહરિ પોતાના બંને પુત્રો - અયોધ્યાપ્રસાદજી અને રઘુવીરજીને ગાદીએ બેસાડતી વખતે તેમને ઉદ્દેશીને કહે છે :-

‘साधवो वर्णिनः पद्मा ये स्युस्ते तूभयोः समाः ॥

अपक्षपाताः कर्तारस्ते सेवां युवयोर्द्वयोः ।

ये पक्षपातिनः स्युस्ते भ्रष्टा यास्यन्त्यधोगतिम् ॥’

હે પુત્રો ! જે અમારા આશ્રિત સાધુઓ-બ્રહ્મચારીઓ અને પાળાઓ છે તે તો તમારે બંનેને શિષ્યભાવમાં સમાન છે. (એમને પૂજ્યપણે તમે તુલ્ય છો.) તે આ સાધુ વગેરે ત્યાગીઓ પક્ષપાત વિના તમારી બંનેની સેવા કરવાને યોગ્ય છે. અને જે સાધુ વગેરે પક્ષપાત કરશે તે પોતાના ધર્મથી ભ્રષ્ટ થશે અને અધોગતિને પામશે.

(શ્રી સત્સંગિજીવન : ૪/૪૦/૪૧-૪૨)

આ રીતે ભગવાન શ્રીહરિએ (સ.જી. પ્ર. ૪ અ. ૪૦)માં બંને આચાર્યશ્રીઓની સેવા પૂજ્યભાવ સહિત અને પક્ષપાત

રહિત થઈને સાવધાનપણે કરવાની કહી છે. એટલું જ નહિ ભગવાન શ્રીહરિએ સ્વયં શ્રી શુકાનંદ મુનિ દ્વારા લખાવેલો, કોઈપણ ધર્મના કે દેશના બંધારણમાં જેની તુલના ન થઈ શકે એવો અજોડ ‘દેશ-વિભાગનો લેખ’ છે. તે પણ (પ્રારંભથી જ, થોડે આગળ જતાં) ભગવાન શ્રીહરિ પોતાના ત્યાગી-ગુહી સમસ્ત આશ્રિતોને અતિ સારરૂપ હિતકારી ઉપદેશ આપતા કહે છે :-

- ને અમે તમોને મંદિરો આદિક જે આપ્યું છે તેમાં કોઈ સાધુ તથા બ્રહ્મચારી તથા પાળા, તે કોઈ કાળે દર દાવો કરશે નહિ.

- ને અમારી શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે તમો રહેજ્યો.

- ને એ સર્વે પણ શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે પોતપોતાના ધર્મમાં રહી તમારી સેવા કરશે ને સરકાર, દરબાર આદિક કોઈના વાંક તળે આવે એવું અજોગ્ય કામ કોઈ કાળે કરશે નહિ. તેમ ગમે તેવો આપતકાળ પડશે તો સત્સંગીમાં ભીખ માંગી ખાશે, પણ આચાર્યને માથે આવે એવું કોઈનું કરજ કરશે નહિ, ને કોઈ જાણે અજાણે કરશે તો કરનાર ભોગવશે, એમ અમારી આજ્ઞા છે.

- ને સાધુ તથા બ્રહ્મચારી તથા પાળા એ સમસ્તના તથા સત્સંગી સમસ્તના તમો બેય ગાદીવાળાને આચાર્ય સ્થાપ્યા છે તે સર્વે નિરંતર તમારી આજ્ઞામાં રહેશે ને તમારી સેવા કરશે.

(દિ. વિ. લેખ : પેરેગ્રાફ કલમ - ૧૨ થી ૧૫)

- ને શ્રીધર્મવંશના બેય ગાદીવાળા આચાર્ય વિના અન્ય મતવાળા હરકોઈ મનુષ્ય, શાસ્ત્રે તથા જોગે તથા તપે તથા વૈરાગ્યાદિક ગુણે વિશેષ હોય ને તેથી શ્રીધર્મવંશના બે ગાદીવાળા આચાર્ય ન્યૂનપણે જાણ્યામાં આવે તો પણ, સાધુ તથા બ્રહ્મચારી તથા પાળા સમસ્ત તથા સત્સંગી સમસ્તને અમારી એમ આજ્ઞા છે જે તમારા જીવના કલ્યાણને અર્થે શ્રીધર્મવંશના બે ગાદીવાળા આચાર્યને સદાકાળ નિરંતર માનજ્યો ને મન, કર્મ, વચને આજ્ઞામાં રહેજ્યો. - ને તેમાં જે ફેર પાડી અન્ય આશ્રય કરશે ને અન્યને માનશે તેના જીવને આ લોકમાં તથા પરલોકમાં કોઈ કાળે સુખ થાશે નહિ. ને અતિ કષ્ટને પામશે. (દિ. વિ. લેખ : પેરેગ્રાફ કલમ - ૧૬)

આ પ્રમાણે બંને આચાર્યોની આજ્ઞામાં રહેનારને આ લોક-પરલોકમાં સુખી થવાનો ઉપાય બતાવીને તે પ્રમાણે નહિ વર્તનારને - અન્યાશ્રય કરવા જનારને ચેતાવી દેતો - બંને લોકમાં અતિ કષ્ટરૂપ દુર્ગતિની પ્રાપ્તિનો જળજળતો અભિશાપ પણ શિક્ષાપત્રીમાં આશીર્વાદથી અમી વરસાવનારા અને ‘પ્રેમાનંદનો વ્હાલો વરસ્યા અમૃત મેહ’ એમ સદા આશીર્વાદનો વરસાદ વરસાવનારા એ જ ભગવાન આપણને અગાઉથી ચેતાવવા માટે અભિશાપની સિગ્નલ (લાલ બત્તી) બતાવે છે.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સંસ્થાપક સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સ્વયં પોતાના ત્યાગી અને ગૃહસ્થ તમામ આશ્રિતો માટે ગુરુની નિયુક્તિ કરેલી છે. વિશ્વના તમામ સંપ્રદાયો કરતા શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય અનોખી ભાત દર્શાવે છે કારણ કે, શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં ‘ગુરુ’ એ એક સ્વયં પરમાત્માની જ દેહ છે. જે બીજા કોઈ સંપ્રદાયમાં જોવા નથી મળતી. આ સ્વયં સર્વોપરી ભગવાનની જ દેહ હોવાથી

એમાં ક્યારેય વિકૃતિ સંભવ નથી. વિકૃતિ તો માનવ સર્જનમાં હોઈ શકે ! શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં ‘આચાર્ય ગુરુપરંપરા’ એ ભગવાન શ્રીહરિની આત્યંતિક કલ્યાણ વ્યવસ્થાની અંગભૂત એક વ્યવસ્થા છે. આવી ‘આચાર્ય ગુરુપરંપરા’ની પાછળ સ્વયં સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની યોજનાની, ભાવનાની અને વ્યવસ્થાની એક દિવ્યશક્તિ રહેલી છે. આચાર્યપદ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયની અવિચ્છિન્ન પરંપરાને ટકાવી રાખનારું એ પદ છે. માટે આચાર્ય પદ એ પરમાત્માનો જ આપેલો એક હિસ્સો છે. અને એવી રીતે વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે કે, તે કુદરતી વ્યવસ્થા ને તેના મૂળ સ્વરૂપે સ્વીકારવામાં આવે તો એમાં કોઈ આડઅસરો પેદા થતી નથી. પરંતુ જો તમે પરમાત્માની વ્યવસ્થામાં ફેરફાર કરો છો કે એના મૂળ તત્વોમાં કશોક ફેરફાર કરો છો તો કેટલીક આડઅસરો આપણા શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં પેદા થઈ છે, જે આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

દાખલા તરીકે સફેદ ખાંડ અથવા તો ટેબલ સુગરનું ઉદાહરણ લઈએ. શેરડીને રિફાઈન અને પ્રોસેસ કરીને તે બનાવવામાં આવે છે. આ પ્રક્રિયા દરમિયાન તે તેના બધા જ વિટામિન્સ, મિનરલ (બનીજ તત્ત્વ), ફાઈબર્સ ગુમાવી દે છે. અને તે ખાલી કેલરી બનીને રહી જાય છે. હવે ખાંડને પચાવવા માટે આપણા શરીરને વિટામિન્સ અને મિનરલ્સની જરૂર પડે છે. આથી શરીરના બીજા ભાગો જેવા કે, હાડકાં, જ્ઞાનતંતુઓ, સ્નાયુઓ, ત્વચા, આંખો વગેરે પાસેથી તે મેળવે છે. અને પરિણામ એ આવે છે કે શરીરને વિટામિન્સ અને મિનરલ્સની ખોટ વર્તાય છે. જે બીજી સમસ્યાઓ જેવી કે નબળા હાડકાં, માનસિક-ચીડિયાપણું, થાક લાગવો, સ્નાયુઓની બિમારી, આંખોની નબળાઈ વગેરે પેદા કરે છે. વધુમાં શુદ્ધ ખાંડ તરત બ્લડ ગ્લુકોઝનું સ્તર વધારી દે છે. જેને પચાવવા શરીર ઈન્સ્યુલીન છોડે છે. જેના લીધે સુગરનું સ્તર નીચું આવે છે. અને આ બધાને કારણે પ્રતિક્રિયારૂપે તમને થાક, હતાશા અને શરીરનો દુઃખાવો થાય છે. કુદરતી ખોરાક એવી રીતે બન્યા જ નથી કે શરીરમાં આ રીતે અચાનક ઊંચુ અને અચાનક નીચું વલણ ઊભું થાય. પણ જો શેરડીને મૂળ સ્વરૂપે સ્વીકારવામાં આવે તો આ કોઈ જ આડઅસર પેદા થતી નથી. પરંતુ જો શુદ્ધ જેવી શેરડીમાં ફેરફાર કરવા જઈએ તો આ આડઅસરો પેદા થતી હોય તો ‘આચાર્ય ગુરુપરંપરા’ એ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની કલ્યાણ વ્યવસ્થાની અંગભૂત એક વ્યવસ્થા છે. એ વ્યવસ્થામાં કોઈ ફેરફાર કરવા જે ગયા એ પોતાને હાથે જ માર્યા ગયા સમજો. કારણ કે, આપણે સહેજ ઊંડાણથી જોઈશું તો આપણને માલુમ પડશે કે કુદરતી વ્યવસ્થામાં કરેલો ફેરફાર ખૂબજ બનાવટી છે, માનવસર્જિત વસ્તુઓ ક્યારેય પરમાત્માની તોલે આવી શકતી નથી.

અહીં એક વાત ખાસ નોંધી રાખવા જેવી છે કે કુદરતી વ્યવસ્થા અનુસાર જીવન જીવવાથી તમે કુદરત પાસેથી અત્યંત આવશ્યક શક્તિઓ જેને ‘પ્રાણ’ કહે છે તે મેળવો છો. કારણ કે

કુદરતી વ્યવસ્થા આવા પ્રાણથી ભરભૂર છે. અને તે તમારા શરીરની શક્તિઓને જોમ બક્ષે છે. બનાવટી વસ્તુઓમાં પ્રાણ કે જીવનશક્તિ હોતી નથી. કારણ કે એ કુદરતી વ્યવસ્થાથી વિમુખ છે. માટે કોઈકને કોઈક નુકસાનકર્તા પરિણામો, પ્રત્યાઘાતો અથવા આડઅસરો અચૂક ઊભી થાય છે.

વૈદિક દત્તકવિધાન

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રીહરિએ પોતાના બંને ભાઈઓના એક-એક પુત્રને દત્તક લઈને પોતાને સ્થાને આરુઢ કર્યા છે. જેને માટે ઘણા બુદ્ધિજીવીઓ શંકાઓ ઉપસ્થિત કરતા હોય છે. તેને અહીં કેટલાક સાંપ્રદાયિક તેમજ અન્ય ગ્રંથોના સચોટ પુરાવા સાથે દત્તકવિધાનને સમજાવે.

યાજ્ઞવલ્કય સ્મૃતિ કહે છે :- ‘દદ્યાન્માતા પિતા વા ચં સ પુત્રો દત્તકો ભવેત્ ।’ માતા-પિતાએ પુત્ર વિનાના આર્ય ગૃહસ્થને આપેલા પુત્રને દત્તક કહેવાય છે. (યાજ્ઞવલ્કય સ્મૃતિ : ૧૨/૧૩૦)

સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામી સંપ્રદાયના આધારભૂત ગ્રંથ ‘શ્રી સત્સંગિજીવન’માં લખે છે :

‘તતો હરિવૈદિકવિપ્રવચ્ચૈઃ શાસ્ત્રોદિતં દત્તવિધિવિધાય ।

વાદિત્રગીતધ્વનિમંજ્જલાઢ્યં જગ્રાહ તૌ સર્વજનાનુરાગૌ ॥’

પછી શ્રીહરિએ વાજંત્રો અને ગીતોના માંગલિક ધ્વનિઓ અને સ્વસ્તિ વાચનાદિથી યુક્ત ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહેલો દત્તવિધિ શ્રેષ્ઠ વૈદિક બ્રાહ્મણો પાસે કરાવીને સર્વજનોની પ્રીતિ જેમને વિષે છે એવા અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીરને પોતાના પુત્રપણે સ્વીકાર કર્યા. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૪/૪૦/૨૧)

પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજશ્રી દ્વારા રચિત ‘શ્રીહરિલીલા પ્રદીપ’ ગ્રંથમાં લખે છે :-

‘રાજન્ હરિવૈદિકભૂસૂરેસ્તતઃ શાસ્ત્રોદિતં દત્તવિધિ વિધાય સઃ ।

માંગલ્યવાદ્યધ્વનિગીતપૂર્વકં જગ્રાહ તૌ ધર્મધુરાડવહક્ષ્મૌ ॥’

વૈદિક બ્રાહ્મણો દ્વારા શાસ્ત્રમાં કહેલો દત્તવિધિ કરીને ભગવાન શ્રીહરિએ માંગલ્ય વાજંત્રોના ધ્વનિ તથા ગીતપૂર્વક ધર્મધુરાને વહન કરવા યોગ્ય તે બંને અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીરને પુત્રપણે ગ્રહણ કર્યા. (શ્રીહરિલીલા પ્રદીપ : કિ-૩, અધ્યા.-૮, શ્લો.-૨૭)

સ.ગુ. શ્રી વાસુદેવાનંદ વર્ણી ‘શ્રી સત્સંગિભૂષણ’ ગ્રંથમાં લખે છે :

શ્રીહરિ કહે : “હે ભાઈઓ ! તમારા બંનેની હું પ્રાર્થના કરું છું કે, અત્યારે તમો મને પ્રિય એવા તમારા બે પુત્રો દત્તકપુત્ર વિધાનથી આપો. પછી તેમને મારા સ્થાને સ્થાપન કરીશ.”

બંને ભાઈઓએ એક-એક પુત્ર આપ્યા બાદ ભગવાન શ્રીહરિ, વેદના કુશળ બ્રાહ્મણો પાસે વેદોક્ત અનુસાર દત્તકપુત્ર ગ્રહણવિધિ કરાવતા હતા. અને વાજંત્રો વગડાવતા હતા તથા મંગળ કાર્યમાં ગાવા યોગ્ય કીર્તનો ગવરાવવા લાગ્યા. (શ્રી સત્સંગિભૂષણ : ૧૮/૫૧-૫૬)

આ જ પ્રસંગને પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રી ‘શ્રીહરિલીલામૃત’ ગ્રંથમાં પણ કંડારે છે :-

‘ભાદ્ર બે પુત્ર આપવાવાળા, તેણે પૂજ્યા ગણેશ સૂંઢાળા; પછી શ્રીજીનું પૂજન કીધું, દાન બજાવે પુત્રનું દીધું.

દેવસ્ય ત્વા ભણી મંત્ર નાથ, ઝાલ્યા બે દત્તપુત્રના હાથ;
વસ્ત્ર ભૂષણથી શણગાર્યા, પ્રભુએ નિજ પાસ બેસાચ્યા.
પછી પુત્ર પ્રતિગ્રહ અંગે, કર્યા હોમ આચાર્યે ઉમંગે;
કરી હોમ સમાપન ત્યાંય, દિધી આચાર્યને દક્ષિણાય.'

(શ્રીહરિલીલામૃત : ૮/૪૬)

વળી, આ જ પ્રસંગને સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી
'ભક્તચિંતામણી' ગ્રંથમાં આલેખે છે :-

'વળી ધર્મવંશિ દ્વિજ ધીર રે, અવધપ્રસાદ ને રઘુવીર રે;
એહ દત્તપુત્ર છે અમારા રે, તેને કર્યા છે ગુરુ તમારા રે.'

(ભક્તચિંતામણી : પ્ર-૧૬૦)

શબ્દરત્નમહોદધિ તથા આટ્ટેકોશમાં પણ 'દત્તકપુત્ર'નો અર્થ કરેલો છે કે, પુત્ર વિનાના આર્ય ગૃહસ્થે ખોળે લીધેલો પુત્ર, આ ઉપરથી એ સિદ્ધ થાય છે કે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ (માત્ર સ્વાશ્રિત ત્યાગીજનોની શિક્ષાને અર્થે ત્યાગ પ્રધાન જીવન-પરાયણ હોવા છતાં) ત્યાગી ન હતા. કારણ કે તેઓના જીવનમાં એક પણ એવો ઇતિહાસ નથી કે તેઓએ ભગવા કપડાંને પરિધાન કર્યા હોય. હા, તેઓ સાધુનાએ યુક્ત જીવન ચોક્કસ જીવ્યા હતા એમાં ના નહી, પરંતુ હતા તો પોતે ધર્માચાર્ય. એટલે જ તેઓએ દત્તપુત્રો લઈ ધર્માચાર્ય પરંપરા જાળવી. પોતાના બંને ભાઈઓના દિકરા ખોળે લીધા, દત્તક લીધા અને પોતે સદ્ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણે જ ત્યાગીને દીક્ષા આપવાનો અધિકાર છે તેવી વૈષ્ણવ સંપ્રદાયની પરંપરાને જાળવી. સ્વયં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે વડોદરાનાં રાજપંડિતોને કહ્યું છે :-

'સર્વવૈષ્ણવમાર્ગેષુ શિષ્ટાચારશ્ચ તાદૃશઃ ।

પ્રવર્તતે સામ્પ્રતં ચ સત્યાદિષુ યુગેષ્વપિ ॥'

સર્વ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયોમાં શિષ્ટાચાર ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણને જ ગુરુ બનાવવાનો છે અને આ શિષ્ટાચાર સત્યયુગથી લઈ આજ સુધી પણ એજ પ્રમાણે પ્રવર્તેલો છે. (શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૬૫)

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ 'સામ્પ્રતં' શબ્દ બોલેલા છે. અર્થાત્ અત્યારે અમે પણ અમારા ભાઈઓના પુત્રોને દત્તક (ખોળે) લઈ સર્વ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના શિષ્ટાચાર પ્રમાણે ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણને જ ગુરુ બનાવવા આ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના શિષ્ટાચારને જાળવી રાખ્યો છે. એમાં ન્યૂનતા નથી આવી.

આ ઉપરાંત અનેક ધર્મગ્રંથમાં કહ્યું છે કે, સદ્ગૃહસ્થ જ કોઈના પુત્રને દત્તક લઈ શકે. આ બાબતમાં ઘણાક પ્રમાણવચનો છે, પરંતુ અત્રે આટલા પ્રમાણવચનોથી જ સંતુષ્ટ થશો.

દત્તકચંદ્રિકા ગ્રંથને વિષે કહેલું છે કે, ત્યાગી ક્યારેય કોઈનાં પુત્રને દત્તક ન લઈ શકે. પરંતુ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પોતાના બંને ભાઈઓના પુત્રને દત્તવિધિથી લીધેલા છે. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ દત્તકપિતા હતા. અને દત્તકપિતાનો અર્થ ભગવદ્ગોમંડલમાં કર્યો છે કે, 'ધર્મપિતા - અર્થાત્ ધર્મશાસ્ત્રના વિધાન મુજબ પિતા કહેવાય છે.'

'ઊભાવેતો ધર્મવંશ્યો યુષ્માધર્મધર્મદેવવત્ ।

માન્યૌ સેવ્યૌ સ્વશક્ત્યાન્નવસ્ત્રભૂષાધનાદિભિઃ ॥'

તમોએ ધર્મવંશમાં થયેલા બંને મારા પુત્રો ધર્મદેવની માફક માનવા. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે અન્ન, વસ્ત્ર, ભૂષણ, ધનાદિથી સેવા કરવા યોગ્ય છે. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૪/૪૦/૩૮)

'તાદૃક્ પુત્રો ન ચેત્ત્વસ્ય તદાન્યં ધર્મવંશજમ્ ।

ગૃહીત્વા દત્તવિધિના સ્થાપ્યો મદ્વ્રજ સોડ્ગ્ગ્જઃ ॥'

જો પોતાનો પુત્ર તેવા લક્ષણે યુક્ત ના હોય ત્યારે તો મારી માફક દત્તવિધિથી પોતાના પુત્રથી બીજો ધર્મવંશનો પુત્રપણે સ્વીકાર કરીને ગુરુતા પદમાં સ્થાપન કરવો. ગુણે રહિત પોતાના પુત્રને સ્થાપન કરવો નહિ. (શ્રી સત્સંગિજીવન : ૪/૪૦/૩૮)

ત્રિકાળજ્ઞાની બ્રહ્મર્ષિ સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામી સર્વમંગલ સ્તોત્રમાં લખે છે :-

'દત્તવિધ્યુપાત્સુતદ્વયાય નમઃ ।' - સભામાં જ પોતાના મોટા નાના ભાઈઓ થકી તેમના અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીર નામના બે પુત્રોને શાસ્ત્રોક્ત દત્તવિધાનથી પોતાના પુત્રપણે ગ્રહણ કરનારા. (૮૩૪)

'પુત્રવિવ્યસ્તગુરુતાય નમઃ ।' - તે પુત્રને પોતાનું ગુરુપદ આપનારા. (૮૩૫)

'પુત્રસાત્કૃતસંશ્રિતાય નમઃ ।' - સમસ્ત સ્વાશ્રિતોને દત્તપુત્રાધીન કરનારા. (૮૩૬)

'પુત્રદત્તમહાદીક્ષાય નમઃ ।' - આચાર્યપદમાં સ્થાપેલા દત્તપુત્રોને પોતે જ મહાદીક્ષા આપનાર. (૮૮૮)

'પુત્રદીક્ષિતપુરુષાય નમઃ ।' - દીક્ષિત દત્તપુત્રો પાસે યથાવિભાગ સ્વ સ્વદેશીય પુરુષોને યથાધિકાર સામાન્ય અને વિશેષ દીક્ષા અપાવનારા. (૮૮૯)

'સ્તુષાદીક્ષિતયોષાય નમઃ ।' - પુત્ર પાસે દીક્ષા દેવડાવેલી તેમની પત્નીઓ (સુનંદા-વિરજાભાઈ) પાસે વિભક્ત સ્વ સ્વદેશીય સ્ત્રીઓને કૃષ્ણદીક્ષા અપાવનારા. (૮૯૦)

આ રીતે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના અણિશુદ્ધ વંશવારસાગત રીતે ચાલી આવતી આચાર્ય પરંપરામાં વિદ્યમાન આચાર્યશ્રી પોતાના યોગ્ય પુત્રને 'ભાવિઆચાર્ય' તરીકે નિમણુંક કરી ભગવાન શ્રીહરિ સ્થાપિત ધર્મધુરા ગાદીસ્થાને આરુઢ કરે છે. અને જો વિદ્યમાનને આચાર્યશ્રીને પુત્ર ન હોય તો વૈદિક પરંપરા અનુસાર દત્તકપુત્ર તરીકે સ્વીકારીને 'આચાર્યપદ'ની સ્થાપના કરવામાં આવે છે. આથી એ વાત ફલિત થાય છે કે, વિદ્યમાન આચાર્યશ્રીના વંશવારસાગત પિતા આચાર્યશ્રી હોવા જોઈએ અથવા દત્તકપિતા આચાર્ય હોવા જોઈએ. જેમકે :-

(૧) ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ - આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજના દત્તકપિતા છે. એટલા માટે આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ 'શ્રીહરિવાક્યસુધાસિંધુ' ગ્રંથની સેતુમાલા ટીકાની સમાપ્તિમાં લખે છે કે :-

'હરિવાક્યસુધાસિન્ધોષ્ટીકેયં રચિતા મયા ।

સેતુમાલાભિધા સમ્યક્ કૃપયા શ્રીહરેઃ પિતુઃ ॥૧૧॥'

"શ્રીહરિવાક્યસુધાસિંધુની આ સેતુમાલા ટીકા મારા પિતા એવા શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજની કૃપાથી લખાયેલી છે."

'મક્તિધર્મસુતસ્તેન શ્રીહરિઃ પુરુષોત્તમઃ ।

સામ્યક
ચિંતન

ઓક્ટોબર
૨૦૧૩

૧૯

ભૂયાદતિપ્રસન્નો મે પિતા કારુણ્યવારિધિ: ॥’

- “આ ટીકા લખવાથી મારા પિતા એવા ધર્મભક્તિના પુત્ર કરુણાનિધિ શ્રીહરિ પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણ પ્રસન્ન થાઓ.”

‘ઈતિ શ્રીમદેકાન્તિકધર્મપ્રવર્તક શ્રીહર્યેકાન્તિકોપાસક શ્રીહરિકૃષ્ણભગવત્સૂનુરધુવીરાચાર્યવિરચિતા સેતુમાલાખ્યા શ્રીહરિવાક્યસુધાસિન્ધુટીકા સમ્પૂર્ણા ॥’

- અને અંતમાં લખે છે : “શ્રીમદ્ એકાંતિક ધર્મપ્રવર્તક શ્રીહરિના એકાંતિક ઉપાસક શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજના દીકરા એવા આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ દ્વારા રચિત સેતુમાલા નામની શ્રીહરિવાક્યસુધાસિન્ધુની ટીકા સંપૂર્ણ.”

‘શિક્ષાપત્રી અર્થદીપિકા ભાષ્ય’ ગ્રંથની સમાપ્તિમાં આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ લખે છે કે :-

‘ઈતિ શ્રીભગવત્સહજાનન્દસ્વામિસુત - શ્રીરઘુવીરાચાર્યવિરચિત્ત્વાષ્વં સમાપ્તમ્ ॥’ - ભગવાન શ્રી સહજાનંદ સ્વામિસુત આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજશ્રી દ્વારા વિરચિત શિક્ષાપત્રી અર્થદીપિકા ભાષ્ય સમાપ્ત.

(૨) આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજે શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજને દત્તક તરીકે સ્વીકારી આચાર્યપદે આરુઢ કર્યા હતા. આચાર્ય શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજ - આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજની શિક્ષાપત્રીનું સંસ્કૃત ભાષ્યની અર્થબોધિની ટીકામાં કહે છે :-

‘પુત્રીકૃત્ય તુ યં નિજે ગુરુપદે સંસ્થાપ્ય સર્વાન્નિજાન્ ભક્તાન્યસ્ય વશે ચકાર સહજાનન્દ: સ સાક્ષાદ્ધરિ: ।

તસ્ય શ્રીરઘુવીરદેશિકમણે: શ્રીતાતપાદસ્ય મે,

ભૂયાત્સ્વસ્તિકં પદામ્બુજમિદં મૂઢ્ઢોં મમાભૂષણમ્ ॥’

“સાક્ષાત્ શ્રીહરિ સહજાનંદ સ્વામીએ દત્તપુત્ર તરીકે સ્વીકારીને પોતાના તમામ આશ્રિતોના ગુરુપદ પર સ્થાપિત કરેલા એવા મારા પિતા દક્ષિણ દેશના શિરમોડ શ્રી રઘુવીરજી મહારાજના ચરણારવિંદ મારું કલ્યાણ કરે. જે ચરણારવિંદ મારા માથાના આભૂષણ સમાન છે.”

‘શિક્ષાપત્રી ભાષ્યટીકા’ ગ્રંથની સમાપ્તિમાં આચાર્ય શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજ લખે છે કે :-

‘ઈતિ શ્રીરઘુવીરાચાર્યસુત - શ્રીભગવત્પ્રસાદાચાર્યવિરચિતા ભાષ્યટીકા સમાપ્તા ॥’ - આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજના દીકરા આચાર્ય શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજશ્રી દ્વારા વિરચિત શિક્ષાપત્રી ભાષ્યટીકા સમાપ્ત.

‘ઈતિ શ્રીહરિકૃષ્ણભગવત્સુત શ્રીરઘુવીરાચાર્યાત્મજ શ્રીભગવત્પ્રસાદાચાર્યવિરચિતે શ્રીસારોપદેશે હિતોપદેશ-શ્રીહરિસ્તુત્યાદિનિરૂપણનામા દશમોઽધ્યાય: ॥’

અર્થ :- એવી રીતે શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાનના પુત્ર શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ તેમના પુત્ર શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજ તેમણે રચ્યો એવો જે સારોપદેશ તેને વિષે હિતનો ઉપદેશ તથા ભગવાન શ્રીહરિની સ્તુતિ એ આદિકનું નિરૂપણ કર્યું એ નામે દશમો અધ્યાય જે તે થયો. (શ્રીહરિલીલાપ્રદીપ : કિ.-૩/૪૪ તથા શ્રી સારોપદેશ - પેજ નં. ૧૮૮, પ્રકાશક : શ્રી સ્વા. મંદિર - વડતાલ, સને ૨૦૧૦)

(૩) આચાર્ય શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજે શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજને દત્તક તરીકે સ્વીકારી આચાર્યપદ પર આરુઢ કર્યા.

- શ્રીહરિલીલામૃત ગ્રંથમાં પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજશ્રીનો પરિચય આપતા શા. હરિજીવનદાસજી મુખપૃષ્ઠમાં લખે છે :-

‘સનાતનધર્મધુરંધરાચાર્યશ્રીભગવત્પ્રસાદમહારાજાત્મજ શ્રીવિહારીલાલાચાર્યમહારાજવિરચિતમ્ ૧’ - સનાતન ધર્મધુરંધર આચાર્ય શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દીકરા શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજ વિરચિત. (શ્રીહરિલીલામૃત ભાગ - ૧ : મુખપૃષ્ઠ, પ્રકાશક - મુંબઈ મંદિર મહંત બ્ર. પ્રભુતાનંદજી)

- ‘વ્યાખ્યાત: પ્રીતયે તેષામેષોઽદ: કર્ત્વંસુનુના । વિહારિલાલચાર્યેણમયા ગુર્જરભાષયા ॥’ અર્થ :- તે સમગ્રની પ્રસન્નતાને અર્થે કેતા તેને રાજીપાને અર્થે આ ગ્રંથના રચનારા આચાર્ય શ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજ તેમનો પુત્ર શ્રી વિહારીલાલજી નામે આચાર્ય જે હું તે મેં આ સારોપદેશની ગુજરાતી ભાષાએ કરીને વ્યાખ્યા કરી છે.

(શ્રી સારોપદેશ - પેજ નં. ૧૮૮, પ્રકાશક : શ્રી સ્વા. મંદિર - વડતાલ, સને ૨૦૧૦)

- ‘તંપ્રપિતામહં નત્વા પિતરં ચ પિતામહમ્ । શ્રીહર્યેકાન્તિકાન્ભક્તાન્સર્વાંશ્ચ પ્રણમામ્યહમ્ ॥’ અર્થ :- મારા પ્રપિતામહ જે તે ભગવાન તેમને નમસ્કાર કરીને શ્રીઅયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ તથા શ્રીરઘુવીરજી મહારાજ તેમને તથા મારા પિતા જે શ્રીભગવત્પ્રસાદજી મહારાજ તેમને તથા સમગ્ર ભગવાન શ્રીહરિના એકાંતિક ભક્તને નમસ્કાર કરું છું.

(શ્રી સારોપદેશ - પેજ નં. ૧૮૦, પ્રકાશક : શ્રી સ્વા. મંદિર - વડતાલ, સને ૨૦૧૦)

‘સખી વાત વીતી કહું મારી...’ એ કીર્તનની છેલ્લી પંક્તિમાં લખ્યું છે :- ‘રઘુવીર સુત સુતના સ્વામી...’

(૪) શિક્ષાપત્રી (અર્થદીપિકા વ્યાખ્યા અને ભાષ્યટીકા) ગ્રંથમાં પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજશ્રીનો પરિચય આપતા મુખપૃષ્ઠમાં લખવામાં આવ્યું છે કે :-

‘સનાતનધર્મધુરંધરાચાર્યશ્રીવિહારીલાલ મહારાજાત્મજ શ્રીશ્રીપતિપ્રસાદાચાર્યમહારાજૈ: ૧’ - સનાતન ધર્મધુરંધર આચાર્ય શ્રી શ્રીવિહારીલાલજી મહારાજશ્રીના દીકરા શ્રી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજનીએ મુંબઈ નિર્ણયસાગર મુદ્રણાલયથી છપાવીને પ્રકાશિત કર્યું છે. (શિક્ષાપત્રી : મુખપૃષ્ઠ, પ્રકાશક - વડતાલ મંદિર આચાર્ય શ્રી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજ, સંશોધક : પં. શ્રી કૃષ્ણમાચાર્ય (વડતાલ પાઠશાળા) સને ૧૯૨૪)

- મગનલાલ કીકાભાઈ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાયેલા ‘નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય’ (કીમત - રૂ. ૧)માં આચાર્ય શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજના ફોટા નીચે લખવામાં આવ્યું છે : ‘ધર્મ ધુરંધર આચાર્ય શ્રી શ્રીપતિપ્રસાદજી વિહારીલાલજી મહારાજ.’

(૫) શ્રીહરિલીલામૃત ગ્રંથમાં પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજશ્રીનો પરિચય આપતા શા. હરિજીવનદાસજી મુખપૃષ્ઠમાં લખે છે :- ‘સનાતનધર્મધુરંધરાચાર્યશ્રી શ્રીપતિપ્રસાદ મહારાજાત્મજ શ્રીઆનંદપ્રસાદા

ચાર્યમહારાજાજ્ઞવા' - સનાતન ધર્મધુરંધર આચાર્ય શ્રી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દીકરા શ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજની આજ્ઞાથી. (શ્રીહરિલીલામૃત ભાગ - ૨: મુખપૃષ્ઠ, પ્રકાશક - વડતાલ મંદિર મહંત ધર્મસ્વરૂપદાસજી)

(૬) શ્રીહરિલીલામૃત ગ્રંથમાં પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી નરેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીનો પરિચય આપતા શા. હરિજીવનદાસજી મુખપૃષ્ઠમાં લખે છે :- 'સનાતનધર્મધુરંધર ધરાચાર્ય શ્રીઆનંદપ્રસાદમહારાજાત્મજ શ્રીનરેન્દ્રપ્રસાદાચાર્યમહારાજવિરચિત્મ' - સનાતન ધર્મધુરંધર આચાર્ય શ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દીકરા શ્રી નરેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજની આજ્ઞાથી. (શ્રીહરિલીલામૃત ભાગ - ૧ : મુખપૃષ્ઠ, પ્રકાશક - મુંબઈ મંદિર મહંત બ્ર. પ્રભુતાનંદજી)

(૭) નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય ગ્રંથમાં તથા ભક્તચિંતામણી ગ્રંથમાં પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીનો પરિચય આપતા વડતાલ મંદિરના મુખ્ય કોઠારી શા. લક્ષ્મીપ્રસાદદાસજી સ્વામી તથા શા. નીલકંઠદાસજી સ્વામી મુખપૃષ્ઠમાં લખે છે :- 'સનાતનધર્મધુરંધરાર્ચ્યશ્રીનરેન્દ્રપ્રસાદમહારાજાત્મજ શ્રીઅજેન્દ્રપ્રસાદા ચાર્યમહારાજાજ્ઞવા વડતાલમંદિર મુખ્યાધિકારિણા શાસ્ત્રિણા લક્ષ્મીપ્રસાદદાસેન ઓફસેટ પ્રોસેસ રૂપેણ પ્રકાશ્યં નીતમ્' (પ્રકાશન : સં. ૨૦૪૧/સને ૧૯૮૫ તથા ૨૦૪૦ સને ૧૯૮૪) તથા એ જ રીતે શ્રી સત્સંગિજીવન, વચનામૃત વગેરે અનેક ગ્રંથોમાં પણ લખેલ છે.

શ્રી સ્વામિનારાયણ ચરિત્ર ચિંતામણી (પ્રસિદ્ધ કર્તા : શા. હરિજીવનદાસજી સ્વામી, શ્રી સ્વા. મંદિર ડાકોર)ની અર્પણ પત્રિકામાં લખેલ છે :- આચાર્યશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી શ્રી નરેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજની પવિત્ર સેવામાં...

આ રીતે સંપ્રદાયના અનેક ગ્રંથોમાં વિદ્યમાન આચાર્યશ્રીના નામ પાછળ પૂર્વોક્ત આચાર્યશ્રીનું જ નામ લખવામાં આવ્યું છે. જે આચાર્યશ્રી દત્તકપિતા હોય કે વંશવારસાગત પિતા હોય શકે છે. ભગવાન શ્રીહરિના સિદ્ધાંત મુજબ વિદ્યમાન આચાર્યશ્રી જ અનુગામી આચાર્યશ્રીની નિમણુંક કરી શકે છે.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું બંધારણ સ્વયં સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે બતાવેલું છે. આ વાતથી એ સાબિત થાય છે કે, શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું બંધારણ વિશ્વની તમામ પ્રણાલિકાઓના બંધારણ કરતા શ્રેષ્ઠ છે. કારણ કે અન્ય કોઈ પ્રણાલિકાનું બંધારણ સંપૂર્ણ કુદરતી નથી, માનવ સર્જિત પણ છે. અને માનવ સર્જિત બંધારણ ગમે તેટલી બુદ્ધિ કસીને ઘડેલું હોય તોપણ થોડા જ વર્ષોમાં ખોખલું અને પાંગળું પુરવાર થાય છે. આજે વિશ્વમાં ભાગ્યે જ કોઈ દેશ એવો હશે જેનું સંવિધાન ઘડાયું હોય પછી એમાં ફેરફાર નહિ નોંધાયો હોય. બદલતા જતા જમાના સાથે કદમ મિલાવવા માનવ નિર્મિત બંધારણના નિયમોની સાંકડાને મરોડવી જ પડે છે. વિચક્ષણ બુદ્ધિશાળીઓએ ઘડેલા વિલક્ષણ બંધારણોને કાળની સૂક્ષ્મ કાતર કદ પ્રમાણે વેતરી નાખે છે. ત્યારે

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું બંધારણ સર્વકારણના

કારણ, સર્વોપરી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સ્વયં બનાવેલું છે એ બંધારણમાં લગીરેય ફેરફારને અવકાશ નથી. શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું બંધારણ એક કુદરતી દેણ છે, ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સર્વજ્ઞ હતા. તેમણે જે અપરિવર્તનીય મૂળભૂત સિદ્ધાંતો આપ્યા છે તેમાં પરિવર્તનને લગીરેય અવકાશ હોઈ શકે નહિ.

જેમ્સ જિન્સ જેવા યૈજ્ઞાનિકો કહે છે :- “અમારી વાતો કે કાયદાઓને એકદમ સાચી માની લેવાની ઉતાવળ કરશોમાં. કેમ કે નિતનવા થતા જતાં સંશોધનોમાં જુના સમીકરણો અને અન્વેષો ખામીભર્યા દેખાવા લાગે છે.” ત્યારે વચનામૃત ગટકા અંત્ય પ્રકરણના ૨૪માં શ્રીજીમહારાજ કહે છે :- “...તે વચનથી આગળ પગ માંડીને અધિક પણ ન વર્તે અને ઓછો પણ ન વર્તે તેને જાણીએ જે, એ ધર્મમાંથી આપત્કાળે પણ નહિ પડે.”

શ્રીજીમહારાજ સ્પષ્ટપણે કહે છે કે, અમારા આપેલા નિયમોથી અધિક પણ ન વર્તવું ને ઓછું પણ ન વર્તવું. ભગવાન શ્રીહરિને વિશ્વાસ છે કે મારા નિયમો કાળમાં કંટાળે તેવા નથી અને લક્ષ્યને ચૂકાવે તેવા નથી.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે બાંધેલા બંધારણને તોડવું એ નીચમાં નીચ કક્ષાનું પાપ છે.

વિશ્વના તમામ સંપ્રદાયો અને મતપંથોમાં સર્વોપરીતાની દૃષ્ટિએ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય નોખો તરી આવે છે. એજ રીતે આ વિશ્વ સર્જન થયું ત્યારથી લઈને અત્યાર સુધી પોતાના ઈષ્ટદેવના બંધારણને કે પોતાના ઈષ્ટદેવે સ્થાપેલા ગુરુપદને ઉચલાવાના પ્રયાસ થયા હોય તો તે વિશ્વના સંપ્રદાયોમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના અમુક હિસ્સાએ જ આ કલંક માથે લીધું છે. આ જ કલંકથી વિશ્વના નકશામાં ભારત દેશને એક લઘુકોટિમાં મૂકી દીધો છે. સુવર્ણાક્ષરે લખાતો રહેલો શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનો ઇતિહાસ આ ઘટનાઓથી ડગલે ને પગલે કાળા અક્ષરે ખરડાયેલો રહે છે. બાકી શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સાધુ સમુદાય જો સાચા અર્થમાં પોતાના ઈષ્ટદેવને સર્વોપરી માનતા હોય અને પોતાના ઈષ્ટદેવના બંધારણનું ગૌરવ કરતા હોત તો ક્યો ભડનો દીકરો એની સામે આંગળી પણ કરી શકે.

એક વાતનું આશ્ચર્ય તો એ થાય છે કે, પોતાના સર્વોપરી ઈષ્ટદેવના બંધારણને તોડીને પાછા ગૌરવ અનુભવે છે. અને પોતાની સમજણને શ્રેષ્ઠ સાબિત કરે છે અને કહે છે કે ‘આ વાતને સમજતા નથી તેઓ બિચારાઓ છે. કારણ કે તેઓને પ્રગટની ઓળખાણ નથી અને આપણને તો પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુરુહરિ મળ્યા છે.’ પરંતુ પોતાના સર્વોપરી ઈષ્ટદેવના બંધારણની તર્જના કરીને ગમે તેવી સર્વોપરીની વાત કરે કે પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ ગુરુહરિની વાત કરે તોપણ તે કદાપિ શોભે નહિ. તે તો ધોતિયું પહેર્યા વિનાના પાઘડી પહેરેલા માણસ જેવો હાસ્યાસ્પદ લાગે. સત્ય કોઈ દિવસ કુતર્ક કરવાથી છુપાતું નથી. શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું બંધારણ ધર્મશાસ્ત્રોમાં આંધળો પણ વાંચી શકે એ રીતે

જણાવ્યું છે.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય સર્વોપરી છે. તેના ઘણા કારણોમાંનું એક કારણ એ પણ છે કે, શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં સ્ત્રીભક્તોના ગુરુ વિદ્યમાન પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના ધર્મપત્ની જ થઈ શકે છે. અર્થાત્ સ્ત્રીભક્તોના ગુરુ સ્ત્રીભક્ત જ છે. આ સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનું અખેડ અને અદ્વિતીય બંધારણ છે. અન્ય કોઈ સંપ્રદાયમાં જોવા મળતું નથી. શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના બંધારણની ત્રીજી વિશિષ્ટતા એ છે કે સ્ત્રીભક્તો માટે અલગ-પોતાની રીતે નિર્વિદ્ધ ભજનભક્તિ કરી શકે તેવા મંદિરો અથવા મંદિરોમાં અલગ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. આ અદ્વિતીયતા પાછળ સ્ત્રીભક્તોની મોક્ષની દૃષ્ટિએ અતિ ઉચ્ચ અને પરમપાવનકારી યોજના ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની છે.

શ્રીજીમહારાજે મુમુક્ષુઓના આત્મિક કલ્યાણ માટે જે વિવિધ બંધારણો બાંધ્યા હોય તેમાંનું એક મહાન કાર્ય બ્રહ્મચર્યની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરવાનું હતું. તત્કાલીન સમયમાં ધર્મના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં ધર્મગુરુઓ, ત્યાગી સાધુઓનું બ્રહ્મચર્ય કથળી ગયું હતું. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ત્યાગીઓ કે સંતોથી સ્ત્રીઓનો સ્પર્શ જ ન થાય, સ્ત્રીઓનું મુખ ન જોવાય, એ સ્થિતિમાં સ્ત્રીઓ સાથે વાર્તાલાપ કેવી રીતે થાય ? સ્ત્રીઓને દીક્ષામંત્ર કેવી રીતે ત્યાગી વર્ગ આપી શકે ?

આ જટીલ સમાસ્યાનું સમાધાન કરવા માટે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પોતાના પિતા ધર્મદેવના કુળમાં જ આચાર્યપદની સ્થાપના કરી છે. સંપ્રદાયમાં સ્ત્રી મુમુક્ષુને દીક્ષા આપવાનો અધિકાર આચાર્યશ્રીની આજ્ઞાથી અને અનુમતિથી એમના ધર્મપત્ની માટે સુરક્ષિત રાખ્યો. કારણ કે સ્ત્રીભક્તોને પુરુષ આચાર્યદીક્ષા આપે તો અનેક દૂષણો પેદા થવાની સંભાવના જરૂર રહે છે તેને અત્રે બિલકુલ અવકાશ મળતો નથી.

બાલા ભક્તો ! અત્રે કદાચ એક શંકા ઉદ્ભવે : ‘ન જાતુ મન્ત્રદા નારી ।’ - એવું ભારદ્વાજ સંહિતાનું વાક્ય હોવાથી મંત્રોપદેશ કરવાનો સ્ત્રીઓને નિષેધ છે તો તે મર્યાદાનું અતિક્રમણ થવામાં દોષનો સંભવ હોવાથી સ્ત્રીઓ, સ્ત્રીઓને કેમ મંત્રોપદેશ કરે ? વળી, બીજું શાસ્ત્રોમાં સ્ત્રીઓના ગુરુ પોતાના પતિને જ કહ્યા છે.

આ રહ્યા શાસ્ત્રોના પ્રમાણો :-

- ‘પતિરેવ ગુરુઃ સ્ત્રીણામ્ ।’ - પતિ જ સ્ત્રીનો ગુરુ છે.

(બ્રહ્મપુરાણ : ૮૦/૮૭)

- ‘પતિરેકો ગુરુઃ સ્ત્રીણામ્ ।’ - સ્ત્રીઓનો એક પતિ જ ગુરુ હોય છે. (શાતાતપ સ્મૃતિ)

- ‘પતિર્હિ દેવતા નાર્યાઃ પતિર્બન્ધુઃ પતિર્ગુરુઃ ।’ - સ્ત્રીઓને પોતાનો પતિ જ દેવતા, પતિ જ મિત્ર અને પતિ જ ગુરુ છે.

(વાલ્મીકી રામાયણ : ૭/૪૮/૧૭)

- ‘પતિર્હિ દેવો નારીણાં પતિર્બન્ધુઃ પતિર્ગુરુઃ ।’

(મહાભારત, અનુશાસનપર્વ : ૧૪૬/૫૫)

- ‘પતિર્હિ દૈવતં સ્ત્રીણાં પતિરેવ પરાયણમ્ ।’ (મત્સ્યપુરાણ : ૨૧૦/૧૭)

- ‘પતિર્બન્ધુર્ગતિર્ભર્તા દૈવતં ગુરુરેવ ચ ।’ (ભાવવેર્વ પુરાણ, કૃષ્ણજ-અખંડ ઉત્તરાર્ધ : ૫૭/૧૦)

- ‘ભર્તા નાથો ગુરુર્ભર્તા દૈવતં ગુરુરેવ ચ ।’ (બૃહત્નારદીય પુરાણ, ઉત્તરભાગ : ૪/૪૦)

- ‘ભર્તા દેવો ગુરુર્ભર્તા ધર્મતીર્થવ્રતાનિ ચ ।’ (સ્કંદપુરાણ, કાશીખંડ : ૪/૪૮)

- ‘ભર્તા નાથો ગુરુર્ભર્તા દેવતા દેવતૈઃ સહ । ભર્તા તીર્થં ચ પુણ્યં ચ નારીણાં નૃપનન્દન ।।’ - સ્ત્રીઓને પોતાના પતિ જ પરમેશ્વર, પતિ જ ગુરુ, પતિ જ દેવ, પતિ જ તીર્થ અને પતિ જ પુણ્ય છે.

(પદ્મપુરાણ, કાશીખંડ : ૪/૪૮)

- ‘પતિર્બ્રહ્મા પતિર્વિષ્ણુઃ પતિર્દેવો મહેશ્વરઃ । પતિર્ગુરુઃ પતિસ્તીર્થમિતિ સ્ત્રીણાં વિદુર્બુધાઃ ।।’ - સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિને જ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર માનવા જોઈએ. પતિ જ પોતાના ગુરુ અને તીર્થ પણ પોતાનો પતિ જ છે. (સ્કંદપુરાણ, વૈશાખ માહાત્મ્ય : ૨૬/૮૪)

આ પ્રમાણે ઉપરોક્ત મુજબ જીજ્ઞાસુ-મુમુક્ષુના જેવી શંકા વડોદરાના વિદ્વાનોને થઈ હતી. જ્યારે ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ વડોદરા પધાર્યા હતા ત્યારે ત્યાંના વિદ્વાનોએ આવી જે શંકા કરી હતી તે વિદ્વદ્વર્થ સ.ગુ. શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામીએ ‘શ્રીહરિદિગ્વિજય’ ગ્રંથમાં શબ્દશઃ લખી છે. તે જોઈએ એના એજ શબ્દોમાં...:-

‘સ્વસ્વદેશસ્થશિષ્યેભ્યો દદ્યાતાં તૌ ચ દીક્ષણમ્ ।
વ્યવસ્થા હિ કૃતા તત્ર સર્વેભ્યોઽપિ વિલક્ષણા ॥
દીક્ષાં ગુરુર્ધર્મવંશ્યો દદ્યાત્ પુમ્સ્યઃ પુમાન્ પરમ્ ।
ન તુ સ્ત્રીભ્યસ્તથા તસ્ય પત્ની સ્ત્રીદીક્ષયેત્ પુમાન્ ॥
ઈતિ યાઽસ્તિ વ્યવસ્થાઽત્ર પ્રમાણં વર્તતે ન વા ।
અસ્તિ ચેદત્ર વક્તવ્યં ન ચેત્સાઽસ્ત્વપ્રમાણિકા ॥’

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૩-૫)

બંને આચાર્યો પોતપોતાના દેશમાં રહેલા શિષ્યોને દીક્ષા આપે, પરંતુ તેમાં બીજા સર્વે આચાર્યોથી પણ વિલક્ષણ વ્યવસ્થા કરેલી છે. ધર્મવંશી પુરુષ આચાર્ય પોતે કેવળ - એકલા પુરુષોને જ દીક્ષા આપે, પણ સ્ત્રીઓને ન આપે. તેમજ તેઓની પત્નીઓ કેવળ - એકલી સ્ત્રીઓને જ દીક્ષા આપે. તો આવી જે વ્યવસ્થા મર્યાદા કરેલી છે તેમાં કોઈ શાસ્ત્ર પ્રમાણ છે કે નહિ ? જો પ્રમાણ હોય તો અહિંયા સભામાં જ કહેવું જોઈએ અને જો પ્રમાણ ન હોય તો તે વ્યવસ્થા અપ્રમાણિક-પ્રમાણશૂન્ય ઠરે.

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ વિદ્વાનોની આ શંકાનું સમાધાન ‘નારદીય પંચરાત્ર’ શાસ્ત્રના વાક્યથી કરે છે :-

‘ભર્ત્રાજ્ઞયૈવ નારી તુ મન્ત્રં દદ્યાત્સુવાસિની ।
સ્ત્રીભ્યસ્તથા ન દોષઃ સ્યાત્ દોષઃ સ્યાત્ તદનાજ્ઞયા ॥
પચ્ચરાત્રે નારદેન મન્ત્રદીક્ષાપ્રસન્નગતઃ ।
નિર્ણિતો હ્યયમેવાર્થો હિતાયૈવ નૃણામિહ ॥’

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૩૪-૩૫)

સુવાસિની સ્ત્રી પોતાના પતિની આજ્ઞાથી જો સ્ત્રીઓને મંત્ર આપે તો તે સ્ત્રીને કોઈ પ્રકારનો દોષ છે જ નહિ. પરંતુ જો પતિની આજ્ઞા સિવાય આપે તો તો દોષ લાગે જ છે. પંચરાત્રમાં મંત્રદીક્ષાના પ્રસંગથી નારદમુનિએ મનુષ્યોના હિતને માટે જ આ બાબતમાં આ જ અર્થનો નિર્ણય કરીને નિશ્ચિત કરેલો છે.

આ જ વાતને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ શિક્ષાપત્રીમાં લખતાં કહે છે :-

‘અથૈતયોસ્તુ ભાર્યાધ્યામાજ્ઞયા પત્યુરાત્મનઃ ।

કૃષ્ણમન્ત્રોપદેશશ્ચ કર્તવ્યઃ સ્ત્રીભ્ય એવ હિ ॥’

(શિક્ષાપત્રી : શ્લોક - ૧૩૩)

અને હવે એ અયોધ્યાપ્રસાદ અને રઘુવીર એ બેની જે પત્નીઓ, તેમણે પોતપોતાના પતિની આજ્ઞાએ કરીને સ્ત્રીઓને જ શ્રીકૃષ્ણના મંત્રનો ઉપદેશ કરવો; પણ પુરુષને ન કરવો.

સ.ગુ. શ્રી શતાનંદ સ્વામી ‘શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય’માં આ શ્લોકનું ભાષ્ય-ટીકા કરતા કહે છે :-

‘કૃષ્ણમન્ત્રસ્યાષ્ટાક્ષરસ્ય ઉપદેશઃ કર્તવ્યઃ । ચાત્ર સુવાસિનીનાં વિધવાનાં ચ ધર્મા યથોચિત્તમુપદેષ્ટવ્યાઃ । હીતિ પાદપૂરણે । સ્વાતન્ત્ર્યેણોપદેશસ્તુ ન કર્તવ્યઃ । ‘ધર્મોપદેશં યા નારી દાનં તીર્થં વ્રતાનિ ચ । કરોતિ નિષ્ફલં તદ્દે વિનાજ્ઞાં પત્યુરાત્મનઃ ॥’ इति पराशरवचनात् ।’ (શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય/અર્થદીપિકા ટીકા : શ્લોક - ૧૩૩)

ભગવાનના અષ્ટાક્ષર મંત્રનો ઉપદેશ કરવો અને સુવાસિનીના તેમજ વિધવાના ધર્મોનો યથાયોગ્ય ઉપદેશ કરવો. સ્વતંત્રતાથી ઉપદેશ ન કરવો. ‘જે પોતાના પતિની આજ્ઞા વિના ધર્મનો ઉપદેશ, દાન, તીર્થ કે વ્રત કરે છે તે નિષ્ફળ છે.’ એમ પરાશરનું વચન છે.

સ.ગુ. શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામી ‘શ્રીહરિદિગ્વિજય’ ગ્રંથમાં લખે છે :-

‘પતિવ્રતા ધર્મરતા યા ચ પત્યૈવ દીક્ષિતા ।
સા તુ દદ્યાત્ કૃષ્ણમન્ત્રં સ્ત્રીભ્યઃ પ્રણવવર્જિતમ્ ॥
કૃષ્ણસ્યાષ્ટાક્ષરો મન્ત્રઃ સ્ત્રીભિર્ગ્રાહ્યો ગુરુસ્ત્રિયાઃ ।
સાઘ્વીધર્મચ્યુતા સ્ત્રી તુ ગુરુત્વં નાર્હતિ ક્વચિત્ ॥
ગુરુપત્ની ગુરુઃ કાર્યઃ સ્ત્રીભિર્નાન્યઃ પુમાન્ ક્વચિત્ ।
સ્ત્રિય એવ ગતિઃ સ્ત્રીણાં ચતુર્વર્ગવબોધને ॥’

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૩૭-૪૪)

જે સ્ત્રી પતિવ્રતા હોય, ધર્મમાં પ્રીતિવાળી હોય અને પોતાના પતિએ જ દીક્ષા આપેલી હોય તે જ સ્ત્રી બીજી સ્ત્રીઓને પ્રણવના ઉચ્ચારણ સિવાય કૃષ્ણનો મંત્ર આપે. અષ્ટાક્ષર મંત્ર સ્ત્રીઓએ ગુરુસ્ત્રી થકી જ ગ્રહણ કરવો. (વિધવા-સાંખ્યયોગી કે અન્ય કોઈ પુરુષ પાસેથી ક્યારેય પણ ગ્રહણ ન કરવો.) અને પતિવ્રતા ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ થયેલી સ્ત્રીઓ ક્યારેય પણ ગુરુપણને યોગ્ય થતી નથી. આ સંસાર બંધનથી મુક્તિ પામવાને માટે સર્વ સ્ત્રીઓએ ગુરુપત્નીને જ ગુરુ કરવા પણ તે સિવાય બીજી કોઈ સ્ત્રી અથવા કોઈ પુરુષને ક્યારેય ગુરુ ન જ કરવા. ધર્માદિક ચતુર્વર્ગને સમજાવવામાં સ્ત્રીઓની ગતિરૂપ સ્ત્રીઓ જ માનેલી છે.

‘સાઘ્વી ચૈવ સદાચારા ગુરુભક્તા જિતેન્દ્રિયા ।

સર્વમન્ત્રાર્થતત્ત્વજ્ઞા સુશીલા પૂજને રતા ॥

ગુરુયોગ્યા ભવેત્સા હિ વિધવા પરિવર્જિતા ।’

પતિવ્રતા, સદાચારિણી, ગુરુભક્તા, જિતેન્દ્રિયા, સર્વમંત્રાર્થ તત્ત્વજ્ઞા, સુશીલા, દેવપૂજનાદિ કાર્યોમાં અનુરક્તા સ્ત્રી ગુરુ બનવા યોગ્ય છે. તે સ્ત્રી પણ વિધવા થયા પછી ગુરુત્વને યોગ્ય નથી. (માત્ર વંદન કરવા યોગ્ય રહે છે.) (યોગીનિતંત્ર)

મુમુક્ષુ! તારો બીજો પ્રશ્ન હતો કે શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓને પતિ જ

ગુરુ કહ્યા છે? તો તેનું સમાધાન સાંભળ!!

‘ન પત્નીં દીક્ષયેત્ ભર્તા ।’ (રુદ્રયામલ) - અનુસાર પતિને પોતાની પત્નીને દીક્ષા દેવાનો અધિકાર નથી. પરંતુ ‘સિદ્ધમન્ત્રો યદિ પતિસ્તદા પત્નીં સ દીક્ષયેત્ ।’ (રુદ્રયામલ) - જો તે સિદ્ધમંત્ર હોય તો જ પોતાની પત્નીને દીક્ષા પ્રદાન કરી શકે છે.

‘પત્યુર્મન્ત્રં પિતુર્મન્ત્રં ન ગૃહ્ણીયાત કદાચન ।’ - સ્ત્રીએ પોતાના પતિ પાસેથી કે પિતા પાસેથી ક્યારેય મંત્ર ગ્રહણ ન કરવો.

(ભવિષ્યપુરાણ)

(જિજ્ઞાસુ પૂછે છે:) એકબાજુ શાસ્ત્રો સ્ત્રીઓએ પતિને જ ગુરુ કરવાનું કહે છે. જ્યારે બીજી બાજુ શાસ્ત્રો કહે છે કે, પતિએ પોતાની પત્નીને ગુરુમંત્ર ન આપવો. આમાં મુમુક્ષુઓએ શું સમજવું...? (તો કહે છે કે:-)

શાસ્ત્રોમાં સ્ત્રીઓને પોતાના પતિને જ ગુરુ કરવાનું કહ્યું એ દીક્ષાગુરુની વાત નથી. શાસ્ત્રોમાં ગુરુ છ પ્રકારના કહ્યા છે :

‘પ્રેરકઃ સૂચકશ્ચૈવ વાચકો દર્શકસ્તથા ।

શિક્ષકો બોધકશ્ચૈવ શ્દેતે ગુરવઃ સ્મૃતાઃ ॥

પજ્ઞૈતે કાર્યભૂતાઃ સ્યુઃ કારણં બોધકો ભવેત્ ।’

પ્રેરણા કરનાર, સૂચન કરનાર, સંભળાવનાર, દેખાડનાર, શીખવાડનાર અને આત્મ-પરમાત્માનો બોધ કરનાર આ છ જણને ગુરુ કહ્યા છે. એમાં આગળના જે પાંચ દેખાડ્યા તે કાર્યો માટે હોય છે. જ્યારે આત્મ-પરમાત્માનો બોધ કરનાર મુખ્ય છે.

શાસ્ત્રોમાં ‘સ્ત્રીઓને પોતાનો પતિ જ ગુરુ છે’ એમ જે કહ્યું છે તે કાર્યરૂપ ગુરુ કરવાનું કહ્યું છે. કારણ કે સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિના માર્ગદર્શન અનુસાર જીવનપર્યંત રહેવાનું હોય છે. પતિની પ્રેરણાથી સ્ત્રીઓએ કાર્ય કરવાનું હોય છે. માટે સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિને જ પ્રેરક આદિક ગુરુ માનવા. અન્ય પુરુષોને તેવા માનવા નહિ. સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિને જ ગુરુ કરવા એમ જે શાસ્ત્રોએ કહ્યું એનો ભાવાર્થ આવો છે.

‘પતિરેવ ગુરુઃ સ્ત્રીણામ્ ।’ (બ્રહ્મપુરાણ : ૮૦/૮૭) - પતિ જ સ્ત્રીનો ગુરુ છે. વસ્તુતઃ સ્ત્રીઓ માટે પોતાના પતિને જ ગુરુ માનવાનો અભિપ્રાય એ છે કે, સ્ત્રીઓને પોતાના પતિ દ્વારા ભગવત્પ્રાપ્તિની સુવિધા થઈ શકે છે. કારણ કે પતિ જ સ્ત્રીને માટે યથાર્થ માર્ગદર્શક છે. પરંતુ પતિ સ્ત્રીઓનો બોધકગુરુ ક્યારેય નથી બની શકતો. કારણ કે વિવાહ સંસ્કારમાં પુરુષ સ્ત્રીને અર્ધાંગનાના રૂપમાં સ્વીકાર કરે છે. એટલે જ સ્ત્રી લગ્ન પછી પોતાના પતિની અર્ધાંગના બની જાય છે. અર્ધાંગના બનેલી સ્ત્રીને પોતાના પતિની સાથે જીવનપર્યંત ચાર પુરુષાર્થ અંતર્ગત ધર્મસંબંધની સાથે કામસંબંધ અર્થાત્ રતિસંબંધ પણ બંધાય છે. પતિ અને પત્નીનો કામસંબંધ થવાથી બંનેમાં પરસ્પર ગુરુ અને શિષ્યભાવની સાત્ત્વિક ભાવના યથાર્થ જાગૃત થઈ શકતી નથી. બોધકગુરુ થવા માટે ગુરુ અને શિષ્યને પરસ્પર સાત્ત્વિક ભાવના તથા શ્રદ્ધાભક્તિની વિશેષ આવશ્યકતા હોય છે. પતિનો પત્નીની સાથે પુત્રોત્પાદનાર્થે કામસંબંધ હોવાથી પત્નીને પોતાના પતિમાં સ્વભાવથી ઉપદેશક ગુરુરૂપમાં તેની માન્યતા થઈ શકતી નથી.

એટલા માટે સ્ત્રી પોતાના પતિને ગુરુ બનાવવામાં ક્યારેય પણ **અસ્થાનવિત** થઈ પ્રવૃત્ત થઈ શકતી નથી.

અહીં જીજ્ઞાસુને હજુપણ એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય કે, સ્ત્રીઓને આચાર્યપત્ની જે સ્ત્રી તેને ગુરુ કરવા અને પુરુષને આચાર્યને જ ગુરુ કરવા પણ આવી રીતે માનવાથી તો શાસ્ત્રમાં પતિ અને પત્ની બંનેને એક જ ગુરુ કરવાનું કહ્યું છે, તે શાસ્ત્રોનો બાધ થશે... તો એમ નથી, આ રહ્યા શાસ્ત્રના શબ્દો :-

‘યસ્માન્ પત્યુશ્ચ વામાઙ્ગં પત્નીનિ શ્રુતયો જગુઃ ।
તસ્માત્ પતિશ્ચ પત્ની ચ ગુરુમેકં સમાશ્રયેત્ ॥
અજ્ઞાનાત્ વા ગુરું યાન્વં કુરુતે દૈવતં તથા ।
સા નારી ચ્યવતે ધર્માત્ નરકં ચાધિગચ્છતિ ॥’

(દીક્ષા રહસ્ય : પ્રકાશક - ચૌખંભા ઓરિયન્ટાલિયા, વારાણસી)

શ્રુતિઓએ પત્નીને પતિનું ડાહ્યું અંગ કહ્યું છે. એટલે પતિ અને પત્ની બંનેએ એક જ ગુરુનો આશ્રય ગ્રહણ કરવો જોઈએ. જો નારી અજ્ઞાનવશ પોતાના પતિના ગુરુ અને દેવતાથી અતિરિક્ત અન્ય ગુરુ અને દેવતાને માને છે તે સ્ત્રી ધર્મમાર્ગ થકી ભ્રષ્ટ થાય છે અને નરકમાં પડે છે.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના બંધારણ પ્રમાણે આચાર્યશ્રી કેવળ પુરુષભક્તોના ગુરુ બની શકે છે. અને આચાર્યપત્ની જે પ.પૂ. માતૃશ્રી (ગાદિવાળાશ્રી) કેવળ સ્ત્રીના ગુરુ બની શકે છે. આ બંધારણમાં ઉપર બતાવેલી શંકાને અવકાશ રહેતો નથી. વિવાહ સંસ્કારની દૃષ્ટિએ આચાર્યશ્રીના ધર્મપત્ની આચાર્યશ્રીના અર્ધાંગિના કહેવાય છે. હવે કોઈ આચાર્યશ્રીના ધર્મપત્ની જે માતૃશ્રીને ગુરુ કરે અને તે સ્ત્રીનો પતિ આચાર્યશ્રીને ગુરુ કરે તો બંને પતિ-પત્નીને એક જ ગુરુ પ્રાપ્ત થાય છે. અર્ધાંગના હોવાના નાતે પણ અલગ-અલગ ગુરુ થતા નથી. માટે શાસ્ત્રના કહ્યા પ્રમાણે પતિ અને પત્નીને એક જ ગુરુ અને એક જ ઈષ્ટ હોવા જોઈએ - આ વચનનો બાધ આવતો નથી.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના બંધારણમાં વડોદરાના વિદ્વાનોએ એક શંકા કરી હતી જે વિદ્વદ્વર્ચ સ.ગુ. શ્રી નિત્યાનંદ સ્વામીએ ‘શ્રીહરિદિગ્વિજય’ ગ્રંથમાં આલેખેલી છે તે જોઈએ :-

‘દીક્ષેયદ્ ગૃહિણં ત્યાગી યુક્તમેતત્પ્રતીયતે ।
નીચસ્થાનગતો હ્યુચ્ચસ્થાનિ દીક્ષાં તુ નર્હતિ ॥
મતે વસ્ત્યાગિદીક્ષાપિ ગૃહસ્થેનૈવ દીયતે ।
અયુક્તમેતત્તુ કથં ક્રિયતે પ્રશ્ન ઇષ નઃ ॥’

વડોદરાના વિદ્વાનો ભગવાન શ્રીહરિને કહે છે કે, ત્યાગી ગૃહસ્થને દીક્ષા આપે એ તો યોગ્ય છે, પરંતુ ગૃહસ્થ ત્યાગીને દીક્ષા આપે તે યોગ્ય નથી. તો તમારા સંપ્રદાયમાં ગૃહસ્થ આચાર્યશ્રી ત્યાગીઓને દીક્ષા આપે છે. તો આવું અયોગ્ય આચરણ તમારા સંપ્રદાયમાં કેમ કરવામાં આવે છે? એ અમારો પ્રશ્ન છે.

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૬-૭)

‘ઈતિ પૃષ્ઠઃ સ તૈરુચે મહાસદસિ સંસ્થિતઃ ।

યુષ્માભિઃ પૃચ્છયતે સત્યં શ્રૂયતાં યત્તદુત્તરમ્ ॥’

આ પ્રમાણે તે રાજપંડિતોએ પૂછેલા અને વિશાળ સભામાં વિરાજમાન થયેલા એવા સત્પુરુષોના પતિ તે ભગવાન શ્રીહરિ

કહેવા લાગ્યા : “હે પંડિતો ! તમોએ પૂછેલો પ્રશ્ન ખરો છે. માટે તેનો ઉત્તર અમે કહીએ છીએ તે સાંભળો.” (શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૮)

‘ચતુર્ણામપિ વર્ણાનાં જન્મના બ્રાહ્મણો ગુરુઃ ।

સ ચેદુક્તગુણેયુક્તો વિશેષેણ ગુરુમતઃ ॥

મહાભાગવતઃ શ્રેષ્ઠો બ્રાહ્મણો વૈ ગુરુનૃણામ્ ।
સર્વેષામેવ લોકાનામસૌ પૂજ્યો યથા હરિઃ ॥’

બ્રાહ્મણ જાતિનો પુરુષ ચારેય વર્ણનો જન્મથી જ સદૃશ ગુરુ માનેલો છે. અને તે વિપ્ર જો પૂર્વે કહેલા ગુણોથી સર્વથા સંપન્ન હોય તો તે વિશેષપણે જ ગુરુ માનેલો છે.

જુઓ - શ્રીમદ્ ભાગવતમાં પણ કહ્યું છે કે, આ લોકમાં સર્વ પ્રાણધારીઓમાં બ્રાહ્મણ જન્મથી જ અતિ શ્રેષ્ઠ છે. માટે સર્વ લોકમાં તે ભગવાનની જેમ જ પૂજવા અને માનવા યોગ્ય છે.

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૫૬-૫૭)

‘ઈતિ કૃષ્ણોક્તલક્ષ્મ્યા યઃ સ હિ શ્રેયાન્ ગુરુમતઃ ।

સ એવ શ્રેયસે સર્વેઃ શ્રવણીયો મુમુક્ષુભિઃ ॥’

શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ કહેલા લક્ષણવાળો જે બ્રાહ્મણ પુરુષ હોય તે સર્વથી શ્રેષ્ઠ ગુરુ માનેલો છે. અને તે જ ગુરુ સર્વ મુમુક્ષુજનોએ પોતાના કલ્યાણ માટે આશ્રય કરવા યોગ્ય છે.

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૫૮)

‘સ્વવર્ણાશ્રમધર્માશ્ચ વેદોક્તાન્ ક્વાપિ ન ત્યજેત્ ।

ચતુર્વર્ણાશ્રમણાં સ ગૃહસ્થો બ્રાહ્મણો ગુરુઃ ॥

શિષ્યશાખાનિબન્ધશ્ચ ગૃહસ્થસ્યૈવ સમ્મતઃ ।

ન તુ ત્યાગવતઃ ક્વાપિ નિષેધસ્ત્વસ્ય વર્તતે ॥

સ્મૃતિવાક્યં ચ ભવતિ ત્યાગવાત્ર ગુરુર્ભવેત્ ।

શ્રીમદ્ ભાગવતે સાક્ષાદુક્તં ભગવતાપિ હિ ॥

ન શિષ્યાનનુબંધીયાદ્ પ્રત્યાજ્ઞેવાભ્યસેત્ બહૂન્ ।

અતો વર્ણી ગૃહી ત્યાગી સર્વોઽપિ ગૃહિણં ભજેત્ ॥

અતો જ્યેષ્ઠાશ્રમઃ પ્રોક્તો ગાર્હસ્થ્યં સ્મૃતિષુ ધ્રુવમ્ ।

ત્રયાણામપ્યાશ્રમિણાં પિતેવ ચ ગૃહી મતઃ ॥’

વળી, વેદોક્ત એવા પોતાના વર્ણાશ્રમના ધર્મોનો ક્યારેય પણ ત્યાગ ન કરે તેવો ગૃહસ્થાશ્રમી બ્રાહ્મણ પુરુષ ચારેય વર્ણ અને ચારેય આશ્રમનો ગુરુ માનેલો છે.

શાસ્ત્રોમાં શિષ્ય-શાખાઓ બાંધવી તે ગૃહસ્થ ગુરુને જ માનેલી છે. પરંતુ ત્યાગી પુરુષને ક્યારેય શિષ્ય-શાખાઓ બાંધવી તે શાસ્ત્રથી બિલકુલ વિરુદ્ધ છે. ત્યાગીને તો ગુરુપરંપરા ચલાવવાનો નિષેધ કરેલો છે.

અને ‘ત્યાગવાત્ર ગુરુર્ભવેત્ ।’ ત્યાગી પુરુષ પોતે ગુરુ ન થાય આવું સ્મૃતિવાક્ય પણ છે. તેમજ શ્રીમદ્ ભાગવતમાં પણ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ પોતે જ કહ્યું છે કે -

‘ન શિષ્યાનનુબંધીયાદ્..... । ...સર્વોઽપિ ગૃહિણં ભજેત્ ॥’

મોક્ષાર્થી એવો વૈરાગી ત્યાગી પુરુષ શિષ્ય-પરંપરાને ન બાંધે તેમજ મોક્ષમાં વિરોધી એવા ઘણા ગ્રંથોને પણ ન ભણે. માટે બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થ અને ત્યાગી એ સર્વે મનુષ્યો ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણને જ ગુરુ કરે. અને આ કારણથી જ સ્મૃતિમાં ગૃહસ્થાશ્રમને સર્વ આશ્રમોથી શ્રેષ્ઠ આશ્રમ કહેલો છે. બ્રહ્મચારી, વાનપ્રસ્થી

અને સંન્યાસી આ ત્રણેય આશ્રમીઓનો ગૃહસ્થ આશ્રમી પિતા તુલ્ય માનેલો છે. (શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૬૦-૬૪)

‘સર્વવૈષ્ણવમાર્ગેષુ શિષ્ટાચારશ્ચ તાદૃશઃ ।
પ્રવર્તંતે સામ્પ્રતં ચ સત્યાદિષુ યુગેષ્વપિ ॥
સનકાદ્યા નારદશ્ચ ઋભુર્હસોઽરુણિર્યતિઃ ॥
સહસ્ત્રશો વાલ્મીલ્યાઃ ઋષયો હ્યકૃતસ્ત્રિયઃ ॥
અષ્ટાશીતિસહસ્ત્રાણિ ઋષયો હ્યુર્ધ્વરતસઃ ।
સર્વેઽપ્યેતે ત્યાગિનોઽપિ ગૃહિણં ગુરુમાશ્રયન્ ॥
કેચિત્સદ્કર્ષણં કેચિત્ બ્રહ્માણં વરુણં શિવમ્ ।
યોગીશ્વરં વસિષ્ઠં ચ ગુરું સૂર્યં ચ શિશ્રિયુઃ ॥
એતેષાં ચરિતં તત્તત્પુરાણાદિષુ દૃશ્યતે ॥’

અને સર્વ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયોમાં શિષ્ટાચાર; ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણને જ ગુરુ બનાવવાનો છે. અને આ શિષ્ટાચાર સત્યુગથી લઈને આજ સુધી પણ એજ પ્રમાણે પ્રવર્તેલો છે.

ત્યાગીમાં શ્રેષ્ઠ સનકાદિકો, નારદમુનિ, ઋભુ, હંસ, અરુણિ, યતિ આ બધા મહર્ષિઓ સ્ત્રીઓ પરણ્યા સિવાયના હતા, ત્યાગી હતા. તથા હજારોહજાર વાલ્મીલ્યાદિ ઋષિઓ ત્યાગી હતા. છતાં પણ તેઓએ ગૃહસ્થને જ ગુરુ કર્યા હતા.

તેમાંના કેટલાકે ગૃહસ્થ સંકર્ષણને ગુરુ કર્યા હતા. કેટલાકે ગૃહસ્થ બ્રહ્માને, વરુણને, શંકરને, યાજ્ઞવલ્ક્યને તથા વસિષ્ઠને દેવગુરુ-બૃહસ્પતિને તથા સૂર્યને એમ જુદાં જુદાં સમયમાં ગૃહસ્થને તે તે સમયના ત્યાગીઓએ ગુરુ બનાવ્યા હતા. અને આ સર્વનું ચરિત્ર તે તે ભાગવતાદિક પુરાણોમાં જોવા જાણવામાં આવે છે.

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૬૫-૬૮)

‘શ્રેયસ્કરં કૃષ્ણમન્ત્રં ગૃહણીયાદ્ ગૃહિણો ગુરોઃ ।
અત્ર પ્રમાણવાક્યં ચ સાપેક્ષં ચેદુદીર્યતે ॥
વર્ણી ગૃહી વની વાપિ ત્યાગી બહુવિધોઽપિ યઃ ।
ગૃહણીયાદ્ ગૃહિણો મન્ત્રં કૃષ્ણસ્યૈવ વિમુક્તયે ॥’

આત્યંતિકી મુક્તિને આપનારો કૃષ્ણમંત્ર તો ગૃહસ્થ ગુરુ થકી જ ગ્રહણ કરવો. આ વિષયમાં જો તમારે પ્રમાણ-વચનની જરૂર હોય તો અમે કહીએ છીએ.

‘બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થાશ્રમી, વાનપ્રસ્થ અથવા બીજા પણ અનેક પ્રકારથી ત્યાગાશ્રમમાં રહેલા હોય તે સર્વેએ પોતાની મુક્તિ માટે કૃષ્ણ મહામંત્ર ગૃહસ્થ ગુરુ થકી જ ગ્રહણ કરવો.’

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૮૩-૮૪)

‘એવં તૃતીયરાત્રે હિ પચ્ચરાત્રે બહુન્યપિ ।
વચાંસિ સન્તિ ચાન્યાનિ વિષ્ણુ ધર્મોત્તરાદિષુ ॥’

આ પ્રમાણે પંચરાત્ર શાસ્ત્રમાં તૃતીય રાત્રમાં તથા પંચમ રાત્રમાં પણ ઘણા વચનો છે. તેમજ વિષ્ણુ ધર્મોત્તરાદિક ગ્રંથોમાં પણ બીજા ઘણા વચનો છે. માટે અમારા સંપ્રદાયમાં ગૃહસ્થ આચાર્યશ્રી ત્યાગીને દીક્ષા આપે છે, તે મર્યાદા યથાશાસ્ત્ર અને સર્વોત્તમ સનાતન ધર્મમથાદિને અનુસરીને જ પ્રવર્તાવેલી છે.

(શ્રીહરિદિગ્વિજય : ૪૫/૮૬)

વૈદિક સમસ્ત ધર્મગ્રંથોમાં ‘બ્રાહ્મણોઽસ્ય મુખમાસીત્’ - બ્રાહ્મણોની ઉત્પત્તિ વિરાટનારાયણના મુખમાંથી થઈ

છે. (શુકલયજુર્વેદ : ૩૧/૧૧) ‘બ્રાહ્મણો મામકી તનુઃ’ - ભગવાન સ્વયં કહે છે કે બ્રાહ્મણો તો મારું શરીર છે. (વામનપુરાણ : ૮૫/૮) ‘વર્ણાનાં બ્રાહ્મણઃ પ્રભુઃ’ - બધા જ વર્ણોમાં બ્રાહ્મણ એ પ્રભુ (સમર્થ) છે. (મનુસ્મૃતિ : ૧૦/૩) ઈત્યાદિ વચનો દ્વારા બ્રાહ્મણોનું વિશેષ મહત્ત્વ કહ્યું છે. બ્રાહ્મણોનું વિશિષ્ટ મહત્ત્વ હોવાથી બધા જ વૈદિક શાસ્ત્રોએ બ્રાહ્મણોને ‘જગત્ગુરુ’ની પદવી આપેલી છે. એટલા માટે જ જગત્ગુરુ બ્રાહ્મણ ચારેય વર્ણના ગુરુ કહેવાય છે. તેથી જ શાસ્ત્રો કહે છે :-

‘વર્ણાનાં બ્રાહ્મણો ગુરુઃ’ - (પદ્મપુરાણ, સ્વર્ગખંડ : ૫૨/૫૧)

‘વર્ણાનાં બ્રાહ્મણો ગુરુઃ’ - (બ્રહ્મવૈવર્તપુરાણ, ગૌતમીમાહાત્મ્ય : ૧૦/૪૭)

‘વર્ણાનાં બ્રાહ્મણો ગુરુઃ’ - (બ્રહ્મપુરાણ : ૮૦/૪૭)

‘વર્ણાનાં બ્રાહ્મણો ગુરુઃ’ - (ચાણક્યનીતિ : ૫/૧)

‘બ્રાહ્મણઃ સર્વવર્ણાનાં ગુરુરેવ દ્વિજોત્તમ ।’ (પદ્મપુરાણ, બ્રહ્મખંડ : ૧૪/૨)

‘ગૃહસ્થઃ સર્વવર્ણેષુ શ્રેષ્ઠો ગુરુરુદાહતઃ ।’ - (સિદ્ધાંતશેખર)

‘સર્વશાસ્ત્રાર્થવેત્તા ચ ગૃહસ્થો ગુરુરુચ્યતે ।’ - (જ્ઞાનાર્ણવ)

‘મહાભાગવતશ્રેષ્ઠો બ્રાહ્મણો વૈ ગુરુર્નૃણામ્ ।

સર્વેષામેવ લોકાનામસૌ પૂજ્યો યથા હરિઃ ॥’

મહાભાગવત અર્થાત્ ભગવદ્ભક્ત હોવાથી શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ માનવમાત્રના ગુરુ છે. એટલા માટે જ સમસ્ત માનવ સમાજને ભગવાનની જેમ બ્રાહ્મણ પૂજ્ય છે. (હરિભક્તિવિલાસ)

‘વિપ્રો વિપ્રેતરગુરુર્ન વિપ્રો જાયતે શ્રુવમ્ ।

ન ચ વિપ્રેષુ પૂજાર્હસ્તસ્માદ્ વિપ્રં ગુરું ચરેત્ ॥’

બ્રાહ્મણો ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્ર અને બ્રાહ્મણના પણ ગુરુ બની શકે છે. બ્રાહ્મણ વર્ણથી અન્ય વર્ણો ક્યારેય પણ ગુરુ બનવાને યોગ્ય નથી. અને અન્ય વર્ણો બ્રાહ્મણોની મધ્યે પૂજાને યોગ્ય નથી. એટલા માટે ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણને જ ગુરુ બનાવવા જોઈએ. (કૌશિકસંહિતા)

‘ઉદ્ધર્તું ચૈવ સંહર્તું સમર્થો બ્રાહ્મણોત્તમઃ ।

તપસ્વી સત્યવાદી ચ ગૃહસ્થો ગુરુરુચ્યતે ॥’

તપસ્વી, સત્યવાદી તથા ગૃહસ્થ ઉત્તમ બ્રાહ્મણ જ બધાનો ઉદ્ધાર કરવા અને સંહાર કરવા સમર્થ હોવાથી ગુરુ કહેવાય છે.

(શૈવાચારપ્રદીપિકા : ૨/૧૫, આગમસંહિતા)

‘જિતેન્દ્રિયઃ સત્યવાદી બ્રાહ્મણઃ શાન્તમાનસઃ ।

પિતૃ - માતૃહિતે યુક્તઃ સર્વકર્મપરાયણઃ ॥

આશ્રમી દેશવાસી ચ ગુરુરિત્યભિધીયતે ॥’

જીતેન્દ્રિય, સત્યવાદી, શાંતચિત્તવાળો, માતા-પિતાનો હિતેચ્છુ, સમસ્ત કર્મોમાં કુશળ, ભારતવર્ષ નિવાસી ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણને ગુરુ કહેવાય છે. (ગુરુગીતા)

‘રોગિણો વંશહીનાચ્ચ ભાર્યાહીનાત્તથૈવ ચ ।

મન્ત્રક્ષિપ્તાત્તથા મન્ત્રં ન ગૃહ્ણીયાત્કદાચન ॥’

રોગી, વંશહીન, સ્ત્રીહીન અને મંત્રને ભૂલી જનાર વ્યક્તિ પાસેથી મંત્ર ક્યારેય ગ્રહણ ન કરવો. અર્થાત્ તેને ગુરુ ન બનાવવા.

(બ્રહ્મવૈવર્તપુરાણ - કૃષ્ણજન્મખંડ : અધ્યાય : ૮૩, શ્લોક : ૪૪)

‘ભિક્ષુભ્યશ્ચ વનસ્થેભ્યો વર્ણિભ્યશ્ચ મહેશ્વરિ ।

ગૃહસ્થો ભોગમોક્ષાર્થી મન્ત્રદીક્ષાં ન ચાચરેત્ ॥’

હે દેવી ! ભોગ અને મોક્ષની ઈચ્છાવાળો ગૃહસ્થ ભિક્ષુકો, વનવાસીઓ અને બ્રહ્મચારીઓથી **મંત્રદીક્ષા** ગ્રહણ ન કરે. (ત્રિપુરાસ્થ - દીક્ષા રહસ્ય : પ્રકાશક - ચૌખંભા ઓરિયન્ટાલિયા, વારાણસી)

‘યતેદીક્ષા પિતૃદીક્ષા યા દીક્ષા વનવાસિનઃ ।

વિવિક્તાશ્રમિણો દીક્ષા ન સા કલ્યાણદાયિકા ॥’

યતિ (સંન્યાસી), પિતા, વનવાસી અને વિવિક્ત આશ્રમી (સંસાર ત્યાગી)થી જે **મંત્રદીક્ષા** લેવામાં આવે છે તે કલ્યાણને દેનારી નથી હોતી. (ગણેશવિમર્ષિણી - દીક્ષા રહસ્ય : પ્રકાશક - ચૌખંભા ઓરિયન્ટાલિયા, વારાણસી)

‘પિતૃદીક્ષા યતેદીક્ષા દીક્ષા ચ વનવાસિનઃ ।

અનાશ્રમાણાં યા દીક્ષા સા દીક્ષા દુઃખદાયિની ॥’

પિતા, સંન્યાસી, વનવાસી અને આશ્રમ રહિતથી જે **દીક્ષા** લેવામાં આવે છે તે **દુઃખને દેનારી** હોય છે, ન કે કલ્યાણ દેનારી.

(તારાકલ્પતંત્ર - દીક્ષા રહસ્ય : પ્રકાશક - ચૌખંભા ઓરિયન્ટાલિયા, વારાણસી)

‘યતેદીક્ષાં ગૃહીત્વા તુ કદાચિદપિ મોહિતઃ ।

પ્રાયશ્ચિત્તં ધેનુરેકાં ત્રિરાત્રતમેવ ચ ॥

પ્રાયશ્ચિત્તં તતઃ કૃત્વા પુનર્દીક્ષાં સમાચરેત્ ॥’

ક્યારેક અજ્ઞાનવશ યતિ (ત્યાગી)થી દીક્ષા લીધી હોય તો **પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે** એક ગાયનું દાન અને ત્રણ રાત્રિ સુધી **વ્રત-ઉપવાસ** કરવો જોઈએ. આવી રીતે પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને **શુદ્ધ થયા બાદ** મનુષ્યે ફરીવાર સદ્ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણ પાસેથી **દીક્ષા** લેવી જોઈએ.

(દીક્ષા રહસ્ય : પ્રકાશક - ચૌખંભા ઓરિયન્ટાલિયા, વારાણસી)

આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ દ્વારા રચિત ‘**શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ**’ ગ્રંથ ઉપરોક્ત વચનોને પુષ્ટિ કરી આપે છે:-

‘ત્વદાશ્રિતાનાં નસ્યાગિનાં ગૃહિણાં તથા ।

પ્રસન્નતાઽસ્તિ સર્વેષાં ભૂયસી શ્રીહરે ! ધ્રુવમ્ ॥

અસ્માકં ત્યાગિનાં તસ્મિન્ ગૃહસ્થેઽપિ ગુરો ક્વચિત્ ।

બાધોઽસ્તિ યતસ્તેષાં ગૃહાર્યત્વં શ્રુતોદિતમ્ ॥’

હે શ્રી હરે ! આપના આશ્રિત અમો ત્યાગીઓ તથા ગૃહસ્થો સર્વે આમાં **અત્યંત પ્રસન્ન** છીએ. ધર્મવંશી ગુરુ ગૃહસ્થ હોય તો પણ અમો ત્યાગીઓને તે ક્યારેય પણ **બાધકર્તા** (અસ્વીકાર્ય) નથી. ત્યાગીઓના પણ ગૃહસ્થ જ ગુરુ હોય છે એમ શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે. આ પ્રમાણે સમસ્ત સભા વતી સ.ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીએ ભગવાન શ્રીહરિને કહ્યું.

(શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ : સ્કંધ - ૧૦, અધ્યા. - ૨, શ્લો. - ૧૨-૧૩)

સંસ્કૃત વિશ્વ વિદ્યાલયના પૂર્વ પ્રાધ્યાપક **વ્યાકરણાચાર્ય શ્રી બાલકૃષ્ણ પંચોલી** વૈયાકરણ-સિદ્ધાંત કૌમુદી ઉપર સવિમર્શ **રત્નપ્રભા હિન્દી વ્યાખ્યામાં** ‘સંજ્ઞાયાં લલાટકુક્કુટઔ પશ્યતિ’ (૪/૪/૪૬) આ સૂત્ર પર લખે છે. જોઈએ એમના જ શબ્દોમાં:-

પ્રાચીન ભારતીય ધર્મ વ્યવસ્થામાં ત્યાગ પ્રધાન સન્તજીવન કા ઇસસે ચિત્રણ સ્પષ્ટ હોતા હતા. અન્યથા નહીં. ગૃહસ્થો કો મંત્ર દીક્ષા દેને કા શાસ્ત્ર અધિકાર ગૃહસ્થ સદાચારી બ્રાહ્મણ કો હી હૈ ।

(મેરે ગુરુદેવ - સભાપતિ ઉપાધ્યાય વિરચિત વૈદિક ધર્મ રહસ્ય)

સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રીયુત ડૉ. **નીરજકાંત ચૌધરી** (એમ.એ., એલ.એલ.બી., પી.એચ.ડી.) કલ્યાણ માસિકના ‘**ઉપાસના**’ વિશેષાંક પેજ નં. ૫૨૬ માં લખે છે:-

‘આજકલ અકસ્માત્ પ્રાપ્ત હુએ जिस किसी साधु-संन्यासी को गुरु बनाने का नया प्रचलन चल गया है । साधु-संन्यासी को तो अधिकार ही नहीं है कि वह गृहस्थ को या स्त्रीजन को दीक्षा प्रदान करे ।’

શાસ્ત્રાર્થમહારથી પં. **શ્રી માધવાચાર્યજી શાસ્ત્રીજી** પોતાની ‘ક્યો ?’ નામની પુસ્તકના ઉત્તરાર્ધ (પેજ નં. ૫૧૭)માં કળિયુગી પાખંડી સાધુ-સંન્યાસીના વિષયમાં બહુ મહત્વપૂર્ણ **તથ્ય** લખતાં કહે છે:-

‘आज ज्ञान के नाम पर जितना पाखण्ड, अनाचार, दुराचार और अत्याचार का बोलबाला हो रहा है, उतना अन्य किसी नाम पर नहीं । एक अघेले कीमत की गेरुकी गंठिया (भगवा वस्त्र) साक्षात् राम की भी अर्धाङ्गिनी (सीता) को विश्वासघातपूर्वक चुरा सकने का अवसर दे सकती है । लाखों अबोध बालक और भोलीभाली विधवाएं और सधवाएं भी आज कथित ज्ञानियों के गुरुदंभ की प्रचण्ड अग्नि में भस्मसात् हो रही हैं । अनेकों मण्डलेश्वर, रण्डलेश्वर बने अपने अपने लोक नष्ट कर रहे हैं ।’

‘आत्मनिष्ठां परां प्राप्ताः सन्ति ब्रह्मशिवादयः ।

शिष्यतां भेजिरे येषां नारदः सनकादयः ॥’

શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “બ્રહ્મા, શિવને પરંપરાથી જ સંતોના જેવી **આત્મનિષ્ઠા** દેઢ પ્રાપ્ત થઈ છે. તે બ્રહ્માદિક તો નારદ સનકાદિક જેવા (મોટા સાધુ)ના પણ ગુરુ છે. બ્રહ્માદિકના શિષ્ય નારદ સનકાદિક છે તે બ્રહ્માદિકને ભજે છે.”

(શ્રીહરિવાક્યસુધાસિંધુ : તરંગ - ૧૮૪)

ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના ૫૧મા વચનામૃતમાં **શ્રીજીમહારાજ** કહે છે : “...શિવ બ્રહ્મા જેવા કોઈ સમર્થ કહેવાય નહિ, એ તો નારદ જેવાના પણ ગુરુ છે...”

વડતાલ પ્રકરણના ૨૦મા વચનામૃતમાં ભગવાન શ્રીહરિ કહે છે :- “...અને શુકદેવજીના પણ રાજા જનક ગુરુ કહેવાયા...” એમ આ વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજનું અતિ મોટું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે - રાજા જનકના ગુરુ પંચશિખ બ્રહ્મિ પણ ગૃહસ્થ હતા.

‘કઠિન મેં કઠિન વચન દે એહા,

ત્યાગિ કું ગૃહી ગુરુ કરના તેહા ।

આપે ધન ન રખે રખાવે, ગુરુ અર્થ જઈ ધન લેવાવે ॥’

ત્યાગીને કઠણમાં કઠણ એ છે જે ગૃહસ્થને ગુરુ કરવા. પોતે ધન રાખે નહિ અને ગુરુને માટે જઈ દાન લઈ આવે.

ત્યારે નિત્યાનંદ મુનિ બોલ્યા કે અમે એ પ્રમાણે નિશ્ચય કર્યો છે કે વચન પ્રમાણે ચાલવું છે. શાસ્ત્ર અને લોકની રીત એ તમારા વચન જ છે એમ અમે માન્યું છે. બધા સંત હરિભક્તો એ પ્રમાણે સમજે છે. એવા વચન સાંભળી શ્રીહરિ પ્રસન્ન થયા અને તેમને ઉરમાં ચરણ આપ્યાં. (શ્રીહરિચરિત્રામૃતસાગર : પૂર : ૮, તરંગ : ૫૭)

મોક્ષપ્રાપ્તિને અર્થે યથાર્થ જ્ઞાન માટે રાજા જનકને ત્યાગી એવા શુકદેવજીએ પણ ગુરુ કર્યા છે ઈત્યાદિ અનેક દૃષ્ટાંતો આપણા પુરાતન શાસ્ત્રો મુજબ ‘**શ્રીહરિદિગ્વિજય**’ ગ્રંથમાં કહેલા છે. જે આપણે આગળ જોઈ ગયા.

વિમુખ અક્ષરપુરુષોત્તમસંસ્થાના અક્ષરપીઠ

સાહિત્ય દ્વારા પ્રકાશિત થયેલ અધ્યાત્મ આરોગ્ય ભાગ - ૧ માં પેજ નં. ૫૬ પર લખે છે કે, “જેમ પુરુષો ત્યાગીની દીક્ષા લઈ ભગવા વસ્ત્રો ધારણ કરે છે તેમ સ્ત્રીઓ આ સંપ્રદાયમાં સન્યસ્ત (સાધ્વી દીક્ષા) લે એવો સત્સંગિજીવન, હરિલીલામૃત કે સંપ્રદાયના અન્ય કોઈપણ ગ્રંથમાં નિર્દેશ કે પ્રબંધ છે જ નહિ. તેમજ પ્રણાલિકા પણ નથી.”

વળી, પેજ નં. ૫૭ પર લખ્યું છે કે, “શ્રીજીમહારાજે આવી વિધવા બાઈઓને ભક્તિ કરવા અલગ વ્યવસ્થા કરી કે જેઓ મુંડન કરાવી શ્યામવસ્ત્ર ધારે, પુરુષથી પાંચ હાથ છેટે ચાલે, મોં સુધ્યા ન જુએ - આદિ નિયમો ઘડ્યાં. આજે પણ કેવળ વિધવા સ્ત્રીઓને સાંખ્યધર્મ સ્વીકારી ભક્તિમય જીવન ગાળવું હોય તેમણે સંપ્રદાયે માન્ય કરેલા બાઈઓના મંદિરમાં રહીને ભગવાનને ભજવા એવો પ્રબંધ છે. પરંતુ તે સિવાયની સધવા અથવા અપરિણીત (કુમારી) સ્ત્રીને ગૃહત્યાગ કરીને ભગવાન ભજવા માટે બાઈઓના મંદિરમાં કે પછી કોઈ ગૃહસ્થના ઘરમાં રહે તેવી ક્યાંય શ્રીજીમહારાજે આજ્ઞા કરી નથી.”

સંપ્રદાયના આધારભૂત ગ્રંથ શ્રી સત્સંગિજીવનમાં ચતુર્થ પ્રકરણના પૃષ્ઠ ૫૩માં અધ્યાયમાં સ્ત્રીઓની સામાન્ય દીક્ષા અને મહાદીક્ષાનો વિધિ બતાવ્યો છે. વળી, તે બંને દીક્ષા આપવામાં આપવાની અધિકારીણી પણ ધર્મવંશી આચાર્યપત્ની જ છે. એવું પણ સ્પષ્ટ વિધાન છે.

આગળ આપણે જોયું કે, અક્ષરપુરુષોત્તમ સંસ્થા દ્વારા પ્રકાશિત ‘અધ્યાત્મ આરોગ્ય’ નામના પુસ્તકમાં તેઓ લખે છે કે, સ્ત્રીઓ આ સંપ્રદાયમાં સન્યસ્ત (સાધ્વી દીક્ષા) લે એવી પ્રણાલિકા પણ નથી તો તે જ સંસ્થા દ્વારા પ્રકાશિત થયેલ ‘સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય, સ્ત્રી-પુરુષ મર્યાદા, સ્ત્રી-સાધુ મર્યાદા’ નામના પુસ્તકમાં પેજ નં. ૧૩૪ પર લખે છે કે, “ગુરુમંત્ર લેવા ઈચ્છતી બાઈઓ, સાધુઓ કે સંપ્રદાયના આચાર્ય પાસેથી પણ ગુરુમંત્ર લે નહિ, પણ આચાર્યના ધર્મપત્ની (વહુજી મહારાજ) પાસેથી ગુરુમંત્ર લે. વળી, જીવુબા, લાડુબા, રાજબાઈ જેવા ધર્મનિષ્ઠ બાઈ હરિભક્તો પણ બાઈઓને વર્તમાન ધરાવે. અને પ્રસાદીની કંઠી ધારણ કરાવે તેવી પ્રણાલિકા પહેલેથી છે. કેવળ ભગવાન ભજવા ઈચ્છતી મુમુક્ષુ બાઈઓને આચાર્યપત્ની સાંખ્યયોગીની દીક્ષા આપે છે. શ્રીજીમહારાજ વખતે દાદાખાચરના મોટા બહેન જીવુબા આ દીક્ષા આપતા. સાંખ્યયોગ ગ્રહણ કરેલી બાઈઓ માથે મુંડન કરાવી ઘેરા રાતા વસ્ત્રો ધારણ કરે છે. તેઓ પોતાના ગામના બાઈઓના મંદિરમાં રહીને અથવા પોતાના ઘરે રહીને તપોમય જીવન જીવતા ભજન-ભક્તિ કરે છે. તેમના પિતા કે વાલી તેમના છેવટ સુધીના નિર્વાહની બધી બબર રાખે છે. તેઓ બાળકને પણ અડતાં નથી, પુરુષોને ઉપદેશ કરતા નથી. સ્ત્રીઓને ઉપદેશ કરે છે.”

વળી, એ પુસ્તકમાં આગળ લખે છે કે, “ભગવાન સ્વામિનારાયણે સ્ત્રીઓ માટે માન્ય કરેલી સાંખ્યયોગીની દીક્ષાથી જુદો ચિલો ચીતરીને સંપ્રદાયના એક ફાંટામાં સાધ્વી બનાવેલી સ્ત્રીઓ માથે વાળ રાખે છે. અને ભગવા વસ્ત્રો પણ પહેરે

છે અને ગૃહસ્થ ગુરુની સેવા પરિચર્યા કરે છે...”

કોઈ સ્થળે સાધુ અને સાધ્વીઓના આવાસ મંદિર કે આશ્રમના એક જ સંકુલમાં હોય છે...”

હવે, વિચારવાનું એ છે કે, એક જ સંસ્થામાંથી પ્રકાશિત થયેલા બે અલગ-અલગ પુસ્તકોમાં આ કેવડો મોટો વિરોધાભાસ? એકમાં કહે છે કે, ‘સંપ્રદાયમાં સાધ્વી દીક્ષાનો વિધિ જ નથી.’ તો બીજા પુસ્તકમાં સાંખ્યયોગી એટલે કે સાધ્વી દીક્ષાનો વિધિ બતાવે છે. અને તેની પ્રણાલિકાને પણ બતાવે છે.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં અનેક શાસ્ત્રોમાં સાંખ્યયોગી એટલે કે સંસાર ત્યાગ કરીને ભગવાન ભજવા નીકળેલી સ્ત્રીઓના ઉલ્લેખ જોવા મળે છે. સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ તો સાંખ્યયોગી બાઈઓને ઉલ્લેખીને જ પુરુષ મંડનનું ૧૧૧મું આખું પ્રકરણ ‘શ્રી ભક્ત ચિંતામણી’ ગ્રંથમાં લખ્યું છે. તેની શરૂઆતમાં જ સ્વામી લખે છે કે :- ‘સાંખ્યયોગી બાઈઓ હરિજન, જેના તપ પરાયણ તન...’ (પ્ર. ૧૧૧/૧) ‘એ રીત્ય ત્યાગી ત્રિયાની, જેણે તજ્યો સર્વે સંસાર...’ (પ્ર. ૧૧૧/૪૭)

વચનામૃતમાં પણ અનેક સ્થળે ત્યાગી સ્ત્રીઓનો કે સાંખ્યયોગી બાઈઓનો ઉલ્લેખ છે :-

“માટે સર્વે મોટા પરમહંસ તથા મોટી-મોટી બાઈઓ તેને અમે મોરેથી કહી રાખ્યું છે કે સત્સંગમાં કોઈ પુરુષ તથા કોઈ સ્ત્રીને કદાચિત્ જો નિષ્કામી વર્તમાનમાં ફેર પડે તો અમને સંભળાવશોમાં...” (ગ.મ.પ્ર. ૩૩)

“મોટા મોટા પરમહંસ તથા મોટી મોટી સાંખ્યયોગી બાઈઓ...” (ગ.મ.પ્ર. ૫૦)

“અયોધ્યાવાસી બાઈ-ભાઈ સર્વે જેવા અમારા ગમતામાં વર્તે છે તેવા તો પરમહંસ તથા સાંખ્યયોગી ને કર્મયોગી સત્સંગી તે પણ અમારા ગમતામાં નથી વર્તતા...” (અમ.પ્ર. ૩)

“સંતમંડળ તથા સાંખ્યયોગી હરિભક્ત સમસ્ત...” (ગ.અં.પ્ર. ૧૯)

સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પણ પોતાની વાતોમાં ત્યાગી સ્ત્રીઓનો ઉલ્લેખ કર્યો છે :- “...ને પૂર્વે શાસ્ત્રમાં સ્ત્રી તો કોઈ ત્યાગી થઈ સાંભળી નથી ને આજ તો હજારો બાઈઓ ત્યાગી થાય છે.” (૩/૧૭૧)

સ્ત્રીઓની મહાદીક્ષા શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં આપવામાં આવે જ છે. જેનો વિસ્તાર શ્રી સત્સંગિજીવન ધર્મગ્રંથના ચતુર્થ પ્રકરણના પૃષ્ઠ ૫૩માં અધ્યાયમાં લખ્યો છે. “સંસારનો ત્યાગ કરીને નીકળેલી સ્ત્રી આચાર્યપત્ની પાસેથી મહાદીક્ષા ગ્રહણ કર્યા પછી ‘સાંખ્યયોગી’ એવી સંજ્ઞાને પામે છે. અને આવી સાંખ્યયોગીની દીક્ષા માટે માત્ર વિધવા સ્ત્રીઓ જ નહિ, પરંતુ સંસારનો ત્યાગ કરીને ભગવાનને ભજવા ઈચ્છતી કોઈપણ સ્ત્રી અધિકારી છે.” તેમજ ચતુર્થ પ્રકરણના પૃષ્ઠ ૫૦માં અધ્યાયમાં બ્રહ્મચારીની મહાદીક્ષા જુદી વિસ્તારથી લખેલી છે. તે બ્રહ્મચારીની દીક્ષા પણ મૂળ સંપ્રદાયથી વિમુખ થયેલ કોઈપણ સંસ્થામાં જોવા મળતી નથી એનું શું?

વૈદિક શુદ્ધ પરંપરાઓને આધારે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં ત્યાગી મુમુક્ષુઓને ભાગવતી દીક્ષા ગૃહસ્થ ધર્મવંશી આચાર્યશ્રી જ આપે છે. પરંતુ જેઓએ ધર્મવંશી આચાર્યશ્રી પાસે દીક્ષા લીધી નથી પણ સંત પાસેથી દીક્ષા લઈને સંત થયા છે તેને શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના બંધારણ મુજબ સાધુ-સંત કહી શકાય નહિ. કેવળ ભગવા વસ્ત્રો પહેરીને સ્વામિનારાયણના અમે સાધુ-સંત છીએ એવો દાવો પણ કોઈ કરી શકે નહિ.

એના માટે આ રહ્યું શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં સાધુઓને દીક્ષા આપવાનું ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ દ્વારા બંધાયેલું બંધારણ એના એજ શબ્દોમાં :-

‘નારાયણશ્ચ તન્મધ્ય ઉચ્ચાસન ઉપાવિશત્ । મુખારવિન્દં તસ્યૈવ તે ચ પશ્યન્ત આસત ॥૬॥ તાનુવાચ હરિર્ભક્તાઃ ! સર્વે શ્રાણુત મદ્વચઃ । દીક્ષિતાનાં ફલં ભક્તેઃ શીઘ્રં ભવતિ વૈ નૃણામ્ ॥૭॥ યથાધિકારં દીક્ષાઽતો સામાન્યા મહતી તથા । ગ્રાહ્યા પુશ્પિશ્ચ નારીભિઃ સ્થિતૈરુદ્ધવવર્ત્મનિ ॥૮॥ લક્ષ્મીનારાયણસ્યાત્ર ચ્ચખંડે સ્યુઃ પુસ્પાસ્તુ યે । ગૃહ્ણતુ રઘુવીરાન્તે દીક્ષાં તુ દ્વિવિધામપિ ॥૯॥ તેષાં સ્ત્રિયશ્ચ ગૃહ્ણતુ રઘુવીરસ્ય યોષિતઃ । સકાશાદિદ્વિવિધાં દીક્ષાં ન તુ પુંસઃ કદાચન ॥૧૦॥ નરનારાયણસ્યાત્ર ચ્ચખંડે સ્યુઃ પુસ્પાશ્ચ યે । દીક્ષાઽયોધ્યાપ્રસાદાત્ ગૃહ્ણતાં દ્વિવિધાપિ તૈઃ ॥૧૧॥ તેષાં સ્ત્રિયસ્તુ યાસ્તાભિર્દીક્ષા તસ્યૈવ યોષિતઃ । સકાશાદૃહ્ણતાં દ્વેધા નાન્યથા તુ કદાચન ॥૧૨॥’

શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાન સભાના મધ્યપ્રદેશમાં વિરાજમાન ઉચ્ચાસનમાં બેઠા. સભામાં બેઠેલા ભક્તજનો શ્રીહરિના મુખારવિન્દને જ જોતા સતા બેઠા હતા. (૬) શ્રીહરિએ સભામાં બેઠેલા પોતાના ભક્તજનોને કહ્યું, હે ભક્તો ! તમો સર્વ મારું વચન સાંભળો. દીક્ષિત મનુષ્યોને ભક્તિનું ફળ તત્કાળ થાય છે. (૭) માટે ઉદ્ધવ સંપ્રદાયમાં રહેલા પુરુષો અને સ્ત્રીઓએ અધિકાર પ્રમાણે સામાન્ય દીક્ષા તથા મહાદીક્ષા ગ્રહણ કરવી. (૮) ઉદ્ધવ સંપ્રદાયમાં જે પુરુષો શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના દેશમાં હોય તે તો બે પ્રકારની દીક્ષા રઘુવીરથી ગ્રહણ કરે. (૯) શ્રી લક્ષ્મીનારાયણના દેશમાં રહેતા પુરુષોની સ્ત્રીઓ તે રઘુવીરની પત્ની વિરજાથી બે પ્રકારની દીક્ષા ગ્રહણ કરે. રઘુવીરગુરુથી (સાક્ષાત્) ક્યારેય પણ ગ્રહણ કરો નહિ. (૧૦) આ ઉદ્ધવ સંપ્રદાયમાં જે પુરુષો નરનારાયણના દેશમાં હોય તેમણે તો બે પ્રકારની દીક્ષા અયોધ્યાપ્રસાદથી ગ્રહણ કરવી. (૧૧) તેમની સ્ત્રીઓ તેમણે તો અયોધ્યાપ્રસાદની પત્ની સુનંદાથી જ બે પ્રકારની દીક્ષા ગ્રહણ કરવી. બીજે પ્રકારે એટલે, અયોધ્યાપ્રસાદથી ક્યારેય ગ્રહણ ના કરો. (૧૨) (શ્રી સત્સંગિજીવનઃ ૪/૫૪/૬-૧૨)

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે સ્વયં પોતાના સ્વહસ્તે બંને આદિ આચાર્યશ્રીઓ શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ અને શ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજને ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની સામાન્ય દીક્ષા અને વિશેષ દીક્ષા આપી અને ત્યારપછી એજ સભામાં તે બંને આચાર્યશ્રીઓને મુમુક્ષુઓને સામાન્ય અને મહાદીક્ષા આપવાનો

અધિકાર આપ્યો છે. જે ઉપરોક્ત દર્શાવેલા શ્રી સત્સંગિજીવન ધર્મગ્રંથના શ્લોકોથી પણ પ્રમાણ થાય છે. અને સંપ્રદાયના બીજા પણ અનેક શાસ્ત્રોમાં આ વાતનું પ્રમાણ મળે છે. પરંતુ કોઈ સંતને સામાન્ય કે વિશેષ દીક્ષા દેવાનો અધિકાર શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના કોઈપણ શાસ્ત્રમાં પણ નથી બતાવ્યો કે સંપ્રદાયની પ્રજ્ઞાલિકા પણ નથી આપતી. શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના બંધારણ-નિયમોને હંમેશા સ્મરણમાં રાખજો. **સત્યનું ક્યારેય પતન થતું નથી** અને અસત્ય **ક્યારેય** ટકતું નથી. કોઈપણ વ્યક્તિ અસત્ય અને બેઈમાનીની ચમક-દમક જોઈને થોડો સમય તેનાથી મોહાંધ બની શકે છે. પરંતુ અંતે તો **સત્ય જ** ઝળહળી ઊઠે છે. જીવનમાં સેંકડો વખતે **સત્યની નોકા** હાલકડોલક થઈ શકે છે, પરંતુ તે ક્યારેય ડૂબતી નથી. કોઈપણ વ્યક્તિ **અસત્ય, બેઈમાની** કે દગાના પ્રભાવથી પોતાની સંસ્થાની કે સ્થાનની પ્રગતિ કરે છે ત્યારે તે વ્યક્તિને વહેલી-મોડી અવશ્ય તે બધાની **હાનિકારક પ્રતિક્રિયાઓ** થાય છે જ. સત્યને છુપાવી શકાતું નથી. સત્યમાં એક એવી શક્તિ હોય છે જે પ્રગટ થઈને જ જંપે છે. પરંતુ આજકાલ એવું નજરે પડે છે કે લોકોના બે રૂપ હોય છે. એક અસલીરૂપ અને બીજું નકલીરૂપ, જે બીજાને બનાવવા માટે હોય છે. આવા લોકો હંમેશા મુખવટો (માસ્ક) પહેરીને ફરતા હોય છે. કારણ કે લોકોને તેઓની **અસલિયત** ખબર ન પડી જાય. આવી વ્યક્તિઓ ક્યારેય **આધ્યાત્મિક આનંદ**ને પામી શકતી નથી.

યાદ રાખજો કે, જીવનના કુદરતી નિયમો અનુસાર **અપ્રામાણિક** અને પોતાના ઈષ્ટના બંધારણને તોડનાર માનવી ક્યારેય સુખી થઈ શકતો નથી. કારણ કે તે તેની **સાચી ઓળખ**ને પામ્યો જ નથી હોતો. તમારી સાચી ઓળખની વિરુદ્ધની કોઈપણ વાત તમોને **અશાંતિ** અને પરલોકમાં **દુર્ગતિ** આપશે જ. બીજી વાત એ પણ નોંધી રાખજો કે, જ્યારે તમે અપ્રામાણિકપણે છેતરપીંડી અને જૂઠું આચરો તો કોઈને આધ્યાત્મિક માર્ગમાં **નુકસાન** પહોંચાડો છો ત્યારે સૌથી મોટું નુકસાન તો તમને જ થાય છે. તમે જે આધ્યાત્મિક નુકસાન બીજાને પહોંચાડો છો તે તો એક જ જન્મનું નુકસાન હોય છે, પરંતુ તમે તે વખતે તમારા આત્માને જે હાનિ પહોંચાડો છો તેને **સરભર કરવું ખૂબજ મુશ્કેલ** છે.

કહેવાનું **તાત્પર્ય** એ છે કે, જો તમે ખરેખર જીવનના રસને માણવા માગતા હો તો **ભગવાન શ્રીહરિના બંધારણમાં રહીને** તમારું **વ્યક્તિત્વ** વિકસાવજો. શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના બંધારણને બાજુ પર રાખી, કોઈ ગ્રુપ, પક્ષ, સમાજ, સંસ્થા કે યુનિયન સાથે જોડાઈ તેમાં આંધળા થઈ અનુસરતા નહિ. તમારી આજુબાજુના લોકોની જો તમે **મનોદશા** જોશો તો તમને માલૂમ પડશે કે તે લોકોમાં કોઈ સંસ્થા કે મંડળી કે પક્ષમાં જોડાવાની **જોરદાર વૃત્તિ** હોય છે. અને પછી તે પોતાના સૈદ્ધાંતિક **મોલિક વિચારો**ને એકબાજુ મૂકીને પછી તે સંસ્થાના ગ્રુપ કે સમુદાયને અનુસરવાની તેઓ **મજા** લેતા હોય છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કોઈપણ પરંપરાગત સંસ્થા કે સ્વૈચ્છિક બંધારણ મુજબ ઊભી કરાયેલી **વાડાબંધી** કે **નૂતન-સમુદાય** સંસ્થામાં ભળે છે ત્યારે તે

સમુદાયની મનોદશામાં તે તણાઈ જતી હોય છે. તેની અંગતબુદ્ધિ અને વિચારો બાજુ પર રહી જાય છે. લોકો ટોળામાં એટલા માટે ભળી જતાં હોય છે કે ત્યાં કશો જ વિચાર કરવાનો હોતો નથી કે નક્કી કરવાનું નથી હોતું કે શું કરવાનું છે અને શું નથી કરવાનું. સમુદાયના અગ્રેસર અથવા પ્રમુખ વ્યક્તિ જ પોતાના ગમતા મુજબ બધું નક્કી કરે છે અને લોકો આંધળા બનીને તેને અનુસરે છે. પરંતુ આમ કરવાથી લોકોમાં સત્ય જાણવાની જિજ્ઞાસા મરી પરવારે છે.

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીના શબ્દોને આગળ રાખીને જ ચાલવું પડશે:-

‘અતિ આદર્શ કામ અતોલ, પરલોક પામવા;
ત્યારે ખરી કરી જોઈએ ખોલ્ય, વિઘનને વામવા.
વણ સમજે સાર અસાર, પાર કહો કોણ થયા;
કરી નિષ્કુળાનંદ વિચાર સંત અસંત કહ્યા.’

(ચોસઠપદી : ૫૬-૮)

આ પ્રમાણે સ્વામીના કહેવા મુજબ જો તમારે આધ્યાત્મિક શિખરો સર કરવા હોય તો ખોટું અનુકરણ એ તદ્દન નકામી વસ્તુ છે. કોઈનું આંધળું અનુકરણ કરવું એ તમારા આત્માને ગુમાવી દેવા ભરાબર છે. આંધળા અનુકરણમાં તમે તમારી ઓળખ, સાચી વસ્તુને નીરખવાની શક્તિ અને તમારા અનુભવોને ગુમાવી બેસો છો. તમે તો તમારી આંખને ગુમાવી દઈ, કોઈની પાછળ પાછળ ચાલો છો. એ જ્યાં લઈ જાય છે ત્યાં તમે જાઓ છો. એ જે કાંઈ માનતા હોય કે કરતા હોય તેમ તમે કરો છો અને માનો છો. તો તમારી ગતિ (પ્રાપ્તિ) પણ એ જ્યાં જશે-પહોંચશે ત્યાં સુધી જ થશે. માટે સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીના આ શબ્દો પણ આપણે સહુ કોઈએ ઠેંચાનો હાર કરીને સદાય સ્મરણમાં રાખવા જેવા છે:-

‘માટે જે જનને મળે જેવા રે, તેવો તેને રંગ ચડશે;
નહિ જાય શ્રોતા સારું લેવા રે, જેમ છે તેમ તેનું જડશે.
ખૂબ ખરા હોય ખપવાળા રે, તેને જોવું તપાસી;
થાય નિષ્કુળાનંદ સુખાળા રે, ખરી વાત કહું ખાસી.’

(ચોસઠપદી : ૫૬-૧૧)

આ શબ્દો પણ સત્-અસત્ના વિવેકનું નેત્ર ખોલવા માટે જરૂરી છે. વિવેકને શાસ્ત્રમાં દશમો નિધિ ગણવામાં આવ્યો છે. વિવેકરૂપી નેત્ર વિનાનો માણસ અધ્યાત્મ માર્ગમાં આંધળો ગણાય છે.

આધ્યાત્મિક વ્યક્તિનું વ્યક્તિત્વ પારદર્શક હોય છે. તેમનું આંતર-બાહ્ય જીવન શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના બંધારણમાં ફેરફાર વગરનું હોય છે. કોઈપણ મહાપુરુષોની પરીક્ષા કરવાની હોય તો તમારે એ જોવું કે તેમના વિચારો, શબ્દો અને કાર્યો શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના બંધારણને બરાબર મળતા આવે છે કે નહિ.

એક વાતને તમે જિંદગીભર યાદ રાખજો. પરમાત્માના અબાધિત કાનુન કે બંધારણમાં જ્યાં સુધી વ્યક્તિ ન આવે ત્યાં સુધી હજારો કિલોમીટર લાંબી છતાં વર્તુળાકાર એવી ઘાણીના બળદની એક ધામચાત્રાનો કોઈ અંત નથી. જન્મ, જિંદગી ને મરણ આ જ વર્તુળમાં છે. એની બહાર શું છે એ જોવાનો

વૃષભરાજને સમય નથી. સતત પ્રદક્ષિણા કરતા વૃષભરાજ જ્યારે થાકીને ઊભા રહી જાય ત્યારે એને વિચાર આવે કે કેટલે બધે દૂરથી અહિં આવી પહોંચ્યા. પ્રદક્ષિણા વખતે બંધ આંખે વૃષભરાજ વિચારતા હોય છે કે ખુલ્લા ખેતરો, હરિયાળી ટેકરીઓ, વહેતી નદીઓ - આ બધું જ નજીક આવી રહ્યું છે. ધાન્યથી લચી પડતી પૃથ્વી તેમના પગ નીચેથી પસાર થઈ રહી છે. પરંતુ જ્યારે આંખ ઉઘાડે ત્યારે ખ્યાલ આવે છે કે આ તો માત્ર પગ જ ચાલ્યા છે. સ્થળ કે કાળ કશુંય ક્યાં બદલાયું છે? તફાવત એ છે અને એ જ તકલીફ છે કે ઘાણીના બળદને આંખ ખૂલે ત્યારે પોતાની સ્થિતિનો અહેસાસ થાય છે. અને મનુષ્યને આંખ બંધ થાય ત્યારે સત્ય હકીકતનો ખ્યાલ આવે છે. બંને કિસ્સામાં ઘણું જ મોડું થઈ ગયું હોય છે. બાલા ભક્તો! સંપ્રદાયના સત્ય બંધારણને સુરક્ષિત રાખો, નહિતર રત્નો હશે તેને કાંકરા માનીને ફેંકી દેવાનો અને કાંકરાઓને રત્નોની જેમ વર્ષો સુધી સાચવી રાખવાનો વારો આવશે. અસત્ય જેલવાસ ભોગવતી દેવકીના સાત સંતાનો જેવું છે. એ જન્મે છે ને મૃત્યુ પામે છે, પરંતુ સત્ય એ ઘટમાળથી બચી જાય છે. એ સત્ય જન્મે છે પણ મરતું નથી એ શ્રીકૃષ્ણ છે. શ્રીકૃષ્ણ પાસેથી આ વસ્તુ સમયસર શીખી લેવા જેવી છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રજી કહે છે:-

‘યઃ શાસ્ત્ર વિધિમત્સુજ્ય વર્તતે કામકારતઃ ।

ન સ સિદ્ધમવાપ્નોતિ ન સુખં ન પરાં ગતિમ્ ॥’

જે મનુષ્ય શાસ્ત્રવિધિ છોડી દઈને મનમાની રીતે વર્તે છે તે કોઈ પ્રકારની કાર્યસિદ્ધિ, સુખ કે પરમગતિ પામતો નથી.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા : અધ્યાય - ૧૬ શ્લોક - ૧૬)

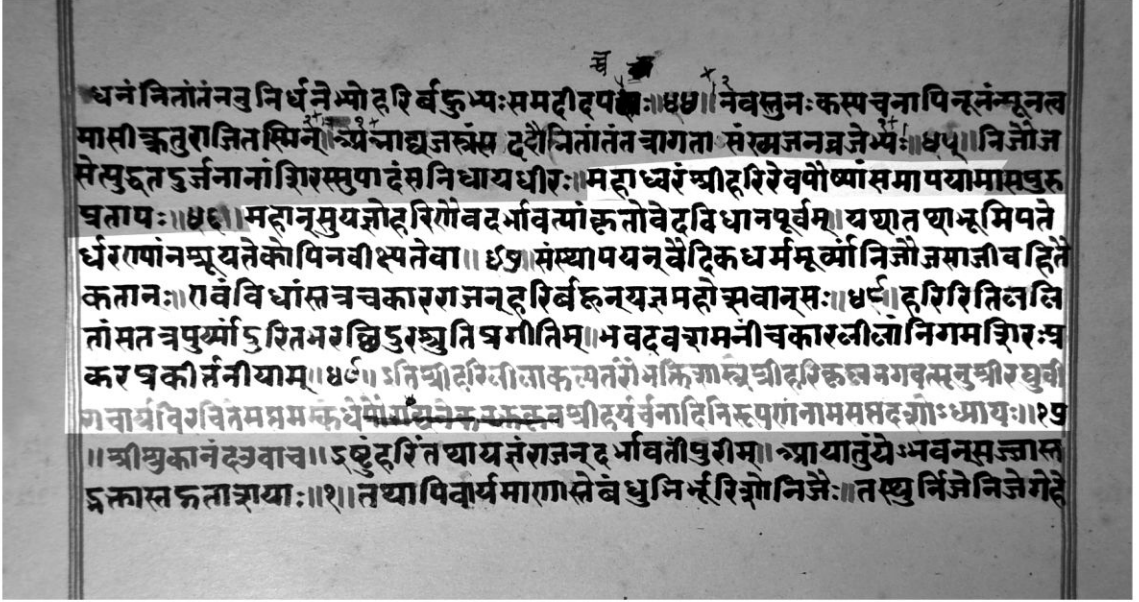
અંતમાં ફરી એકવાર કહીએ છીએ કે, આ લેખનકાર્ય યા તો વિચાર કોઈ સંસ્થા કે મંડળોને ઉતારી પાડવા માટે નથી. પરંતુ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના ધબકતા સત્યને સ્વાર્થની ખાતર જેમણે ખસેડ્યું હતું તે સત્યને યથાવત્ સ્થાને રાખવાનો પૂરતો પ્રયાસ કર્યો છે. અને શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો જીવંત રહે એ આશયથી આ લેખનકાર્ય કરવામાં આવ્યું છે. મૂળ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનો અભિપ્રાય એ છે કે, કોઈ નદી પોતાના માર્ગમાં પ્રવાહિત થાય છે ત્યારે એનો ઉદ્દેશ કોઈ વૃક્ષને ઉખેડીને ફેંકી દેવાનો કે કોઈ શિલાને ધ્વસ્ત કરવાનો નથી હોતો. પરંતુ જો નદીના માર્ગમાં આવીને કોઈ વૃક્ષ કે શિલા પડે યા ધ્વસ્ત થાય તો તેમાં નદીનો શું દોષ ગણાય? બસ, આ જ ન્યાયે મૂળ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતથી વિપરીત જેટલા પણ મત છે એ મતોનું જો મૂળ શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતનું વર્ણન કરવાથી ખંડન થતું હોય તો એમાં વૈદિક-સનાતન સિદ્ધાંતોના સ્થાપનનો શું દોષ છે? અર્થાત્ દોષ લાગતો નથી પણ સર્વહિતાવલ્લે સહજ મહાગુણ જ મનાય છે. (જુઓ વચનામૃત ગટકા મધ્ય પ્રકરણનું ૫મું તથા ૫૭મું : ‘ભગવાનના ભક્તને પાછળપાળવની છાયામાં દબાવું નહિ ને શૂરવીર થઈને જવાબ દેવો.’ - ‘ઉપદેશ કર્યા નિમિત્ત કાંઈક થોડીઘણી ઉપાધિ રહે તો પણ પરમેશ્વરની વાત કર્યામાં કાચરપણું રાખે નહિ.’

શ્રીહરિલીલા કલ્પતરુ ગ્રંથમાં ક્ષેપક-શ્લોકોથી સમજુ મુમુક્ષુઓ સાવધાન...!!

અહીં આગળના ત્રણ પેજ છે તે વિ.સં. ૨૦૨૧ સને ૧૯૬૫માં (ચાર ભાગમાં) છપાયેલ પુસ્તકના પેજ છે. પરંતુ તેમાં પૂર્વોક્ત હસ્તલિખિત પ્રત જે આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજની આજ્ઞાથી લેખક સાધુ પરમસુખદાસજી દ્વારા લખાયેલ છે. તે સાથે ઘણો જ અન્યાય થયેલ છે. તે સ્કંધ ૭, અધ્યા. ૧૭ના શ્લોક નં. ૪૫ થી ૪૮ સુધીમાં થોડું ધ્યાનપૂર્વક વાંચવાથી જણાઈ આવે છે કે :- ઉપરોક્ત છપાયેલ ગ્રંથમાં શ્લોક નં. ૪૭ થી ૫૪ કુલ આઠ શ્લોક કોઈએ પોતાના શાસ્ત્ર બાહ્ય મતની પુષ્ટિ માટે; સ્વયં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે શ્રી અક્ષરાનંદ સ્વામીની વાતો : ૭૪૬ અને શ્રીહરિ.ચ.ચિં. ૨-૨૮૩ આદિ ગ્રંથોમાં સ.ગુ. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા વરિષ્ઠ સંતો આગળ પણ સ્વમુખે જ જેમનો મહિમા ‘આ સંત અક્ષરધામાદિ અનેક સ્વરૂપે અમારી સેવામાં સદાય રહેલા છે’ એવો અપાર મહિમા કહેલો છે, તેવા સ.ગુ. શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીને સ્થાને પણ સ.ગુ. શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને જ મૂળ અક્ષર ઠેરાવવા માટે આ શ્લોક ઉમેરાવેલા સ્પષ્ટ જણાય છે. પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ આ ગ્રંથના પૂર્વોક્ત મુજબ પરમસુખદાસ સ્વામી લિખિત ૩૦૦૦ જેટલા પેજ ફોટો-સ્કેનીંગ કરેલ છે. તેમાંથી બે પેજ જ હસ્તલિખિત અહીં આગળ મૂકેલા છે. તેમાં સાતમા સ્કંધના ૧૭માં અધ્યાયમાં કુલ ૪૯ શ્લોકો જ છે. તેમાં ૩ભાણના યજ્ઞની પૂર્ણાહૂતિનું જ વર્ણન છે, પણ કોઈ શ્લોકમાં ભાદરાના મૂળજી શર્મા નામના ભક્ત (ગુણાતીતાનંદ સ્વામી)નો કે તેમને દીક્ષા આપ્યાનો જરાપણ ઉલ્લેખ કરાયેલો નથી. પરંતુ કોઈએ પોતાની મૂળ સંપ્રદાયથી સ્પષ્ટ અલગ તરી આવતી માન્યતાનું જ સમર્થન કરવા માટે આ શ્લોકો ઉમેરેલા છે. એમ હસ્તલિખિત પ્રત જ સ્પષ્ટ સાક્ષી પૂરે છે. આગળ દર્શાવેલી હસ્તલિખિત પ્રતમાં, આ છપાયેલ ગ્રંથમાં દેખાતા ‘શ્લોક નં. ૪૭ ‘રાજત્રિહૈકો ગુણશીલયુક્તઃ.... થી આરંભીને ‘ગુણાતીતાનંદરૂપં વિશ્વવિખ્યાતં ભવિષ્યતિ ।। શ્લો.નં. ૫૬’ પર્યંત : આ રીતે શ્લોક નં. ૪૭ થી ૫૬ સુધીના આઠ શ્લોક છે જ નહિ, તેમજ ક્ષેપકમાં લખાયેલા ‘શ્રીહરિકૃષ્ણ ઉવાચ, શ્રીશુકાનન્દ ઉવાચ ।।’ એ શબ્દો પણ નથી. માટે ક્ષેપક શ્લોકોને બાદ કરીને, ઉપર જે ૫૫, ૫૬ અને ૫૭ નંબરના ત્રણ શ્લોકો છે. તેને જ અનુક્રમે મૂળ ગ્રંથના વાસ્તવિક ૪૭, ૪૮ અને ૪૯મા નંબરના શ્લોકો ગણવાના રહે છે. (આમ કરવાથી જ ભગવાન શ્રીહરિનું સર્વોપરીપણે વર્ણન કરતા ‘શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ’ ગ્રંથને યથાર્થ ન્યાય મળી શકે છે.)

(હસ્તલિખિત પ્રતના શ્લોકો)

હસ્તલિખિત પ્રતના શ્લોક નં. ૪૫ થી ૪૯નું ગુજરાતી ભાષાંતર

શ્રીહરિ ત્યાં (ડભાણમાં) આવેલા અસંખ્ય અન્ય સ્થાનોમાં પણ આ પ્રકારે ઘણા યજ્ઞ મહોત્સવ જનોને નિરંતર અત્ર વગેરે આપતા હતા. તે યજ્ઞમાં કરતા હતા. (૪૮)

શ્રીહરિના પ્રતાપે કોઈપણ વસ્તુની ન્યૂનતા ન હતી. (૪૫)

અતિ પ્રતાપશાળી, ધીર, શ્રીહરિએ આવી રીતે ઉદ્ધત દુર્જનોના મસ્તક ઉપર પગ મૂકીને પોતાના પ્રતાપથી પોષ માસ (સં. ૧૮૬૬)ની પૂર્ણિમાના દિવસે આ મહાયજ્ઞની સમાપ્તિ કરાવી. (૪૬)

શ્રીહરિએ ડભાણપુરમાં વેદવિધિપૂર્વક જેવો મહાયજ્ઞ કર્યો તેવો પૃથ્વી ઉપર કોઈપણ રાજાઓએ સુંદર યજ્ઞ કર્યો હોય તેવું સાંભળ્યું નથી, તેમ તેવો યજ્ઞ થયો હોય તેવું જોયું પણ નથી. (૪૭)

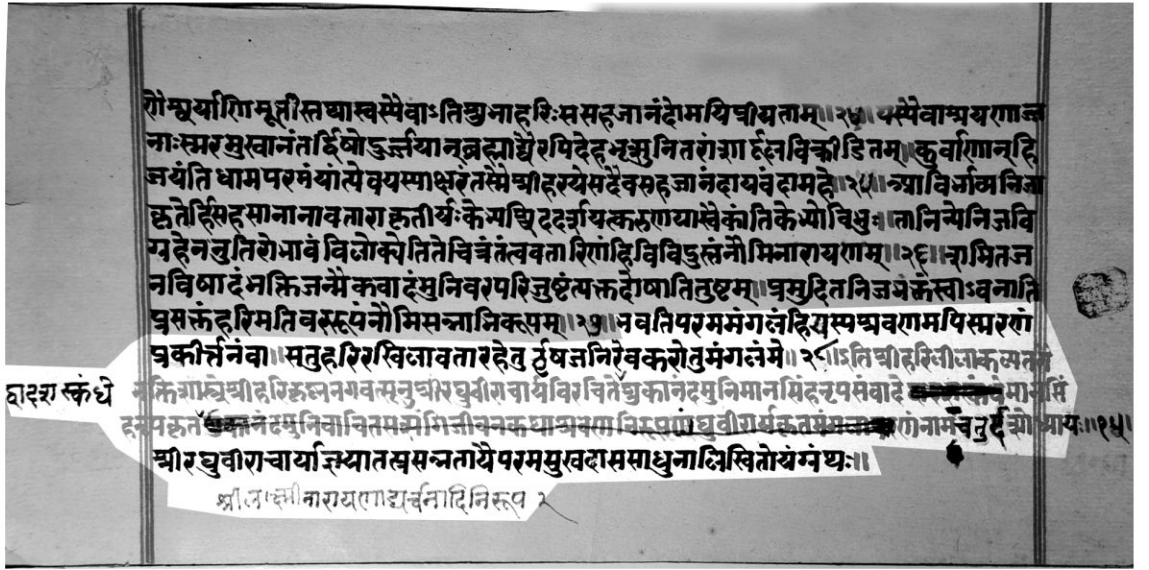
હે રાજન્ ! જીવોનું હિત કરવામાં આગ્રહવાળા શ્રીહરિ, પૃથ્વી ઉપર વૈદિક ધર્મનું સ્થાપન કરવા માટે, ડભાણપુરમાં તથા

ડભાણપુરમાં દુરિતમાત્રને છેદી નાંખનાર શ્રવણ અને કીર્તન જેમનું છે અને ભવરૂપી અગ્નિનું શમન કરનારી, ઉપનિષદોના સમુદાય વડે કીર્તન કરવા યોગ્ય એવી સુંદર લીલા શ્રીહરિ કરતા હતા. (૪૮)

ઈતિ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાનના પુત્ર શ્રી રઘુવીરાચાર્ય વિરચિત શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુરૂપ ભક્તિશાસ્ત્રના સમમ સ્કંધમાં શ્રીહરિનું પૂજન કર્યું તે નિરૂપણ નામનો સત્તરમો અધ્યાય સંપૂર્ણ. (૧૭)

(નોંધ :- જુઓ, આ હ.લી.ક.ની હસ્તલિખિત પ્રતમાં શ્લોક નં. ૪૭ થી ૪૯ સુધીમાં મૂળજી શર્માને દીક્ષાનો પ્રસંગ ક્યાંય છે જ નહિ.)

શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ ગ્રંથની હસ્તલિખિત પ્રતના અંતિમ પેજના છેલ્લા શ્લોકનું ભાષાંતર...

જેમનું શ્રવણ સ્મરણ તથા ગુણાદિનું કીર્તન પણ પરમ મંગળકારી છે; ધર્મથી જેમનો જન્મ (પ્રાદુર્ભાવ) છે એવા સમગ્ર અવતારોના કારણ શ્રીહરિ મારા સમગ્ર મંગળને વિસ્તારો. (૨૯)

‘ઇતિ શ્રી હરિલીલાકલ્પતરૌ ભક્તિશાસ્ત્રે શ્રી હરિકૃષ્ણભગવત્સૂનુ-શ્રીરઘુવીરાચાર્ય વિરચિતે દ્વાદશસ્કંધે શુકાનંદમુનિ-માનસિંહનૃપસંવાદે માનસિંહનૃપકૃત શ્રીલક્ષ્મીનારાયણાદ્યર્ચનાદિ નિરુપણં નામ ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥૧૪॥’

ઇતિ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાનના પુત્ર શ્રી રઘુવીરાચાર્ય વિરચિતે શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ ભક્તિશાસ્ત્રના બારમા સ્કંધમાં શુકાનંદ મુનિ માનસિંહ નૃપ સંવાદે માનસિંહ રાજાએ શ્રીલક્ષ્મીનારાયણાદિનું અર્ચન-પૂજન કર્યું તે નિરૂપણ નામનો ચૌદમો અધ્યાય સંપૂર્ણ. (૧૪)

‘શ્રીરઘુવીરાચાર્યાજ્ઞયા તત્પ્રસન્નતાયૈ પરમસુખદાસ સાધુના લિખિતોયં ગ્રંથઃ ॥’ - આ પ્રમાણે શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુના બારમા સ્કંધના ચૌદમાં અધ્યાયના અંતે ગ્રંથલેખનની સમાપ્તિમાં...

‘આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજની આજ્ઞાથી - તેમની પ્રસન્નતાયે મેં પરમસુખદાસ નામે સાધુએ આ ગ્રંથ લખ્યો છે.’

આ પ્રમાણે આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજના સમકાલીન લેખક શ્રી પરમસુખદાસ સ્વામીએ ગ્રંથના અંતે લખેલ છે. ગ્રંથની સમાપ્તિમાં ડાબીબાજુ લોગો (પુસ્તકમાં ફેરફાર રહિત વાસ્તવિકતા જાળવવા માટે પૂર્ણાહુતિ દર્શક ખાસ ઉપયોગી સિમ્બોલ) પણ મારેલો છે.

જેથી અતિ પ્રમાણરૂપ આ ગ્રંથની હસ્તલિખિત પ્રતમાં લખાયેલ હકીકતની વિગતમાં ફેરફાર કે વધઘટ કરવાનો અવકાશ કે અધિકાર હવે પછી કોઈનેય રહેશે નહિ એમ સમાપ્તિ દર્શક સિમ્બોલ દ્વારા ગ્રંથ-રચયિતા આચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજે પોતે જ સ્પષ્ટ જણાવેલ છે.

રાજંસ્તતોઽસૌ ભગવાન્ મુદેચ્છારામાય તદ્વન્ધુજનવ્રજેભ્યઃ । દદાબુદારો વરપારિર્વર્હ
યથોચિતં કૃત્યવિદાં વરોયાન્ ॥૩૮॥ સંપૂજ્ય તે ભક્તજનાસ્તમિચ્છારામં તતશ્ચારુતરોપચારૈઃ ।
મહાહર્વલ્લાભરણૈશ્ચ તસ્મે નાનોપદા ભૂરિતરા વિતેરુઃ ॥૩૯॥ રામપ્રતાપપ્રમુખાંસ્તસ્તેતદીયસંવન્ધિ-
જનાનશેપાન્ । અપૂજયંશ્ચારુતરોપચારૈર્યથોચિતં ત્યાગિજનાંસ્તથાઽન્યાન્ ॥૪૦॥ સ્ત્રિયસ્તુ સંપૂજ્ય
વરોપચારૈર્હરિં ચ તદ્ભ્રાતૃવધૂપ્રમુખ્યાઃ । સંપૂજનીયા નિખિલા યથાવત્ સમાર્ચયન્ ભૂરિમુદૈવ
યોષાઃ ॥૪૧॥ તત્રોપનિન્યે પ્રભુરામનામ્નો જ્યોતિર્વિદો બ્રાહ્મણસત્તમસ્ય । પુત્રં દયારામસમાખ્ય-
મીશો હરિર્દયાલુર્વહુદાનશૂરઃ ॥૪૨॥ વિપ્રાત્મજાનાં વહુશશ્ચ મૌઙ્ગીવન્ધાન્ હિ ભૂમા સ તથેતરેષામ્ ।
વિધાપયામાસ તથૈવ કન્યાદાનાન્યનેકાનિ યથાવિધાનમ્ ॥૪૩॥ સ પાપમીરુભ્ય ઉદારશીલો
રક્તવ્રજેભ્યોઽપિ ચ દુર્બલેભ્યઃ । ધનં નિતાન્તં નનુ નિર્ધનેભ્યો હરિર્વહુભ્યઃ સમદીદપચ્ચ ॥૪૪॥
અન્નાદ્યજશ્ચં સ દદૌ નિતાન્તં તત્રાગતાસંખ્યજનવ્રજેભ્યઃ । ન વસ્તુનઃ કસ્યચનાપિ નૂનં ન્યૂનત્વ-
માસીત્ ક્રતુરાજિ તસ્મિન્ ॥૪૫॥ નિજૌજસેત્યુદ્ધતદુર્જનાનાં શિરસ્સુ પાદં સ નિધાય ધીરઃ ।
મહાધ્વરં શ્રીહરિરેવ પૌષ્યાં સમાપયામાસ પુરુષપ્રતાપઃ ॥૪૬॥ (રાજન્નિર્હૈકો ગુણશીલયુક્ત આસી-
ન્મહાત્મા શ્રુતિસારવેત્તા । શ્રીમૂલજીશર્મસુધોર્યદીયા ભક્તિર્હરાવપ્રતિમા વભૂવ ॥૪૭॥

નોંધ :- ઈતિહાસને કઈ હદે ધર્મગ્રંથમાં પણ મયડી નાખે છે તેનું એક ઉદાહરણ નીચે હાઈલાઈટ
કરેલા ક્ષેપક શ્લોકોમાં સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે.

સર્વાત્મભાવાઽર્પણ નષ્ટમોહં દીક્ષાર્થિનં ત્યક્તકલત્રગેહમ્ । તં મૂલજીશર્મવુધં વિલોક્ય પ્રપન્નમીશો
હરિરિત્યુવાચ ॥૪૮॥

શ્રીહરિકૃષ્ણ ઉવાચ ॥

મૂલજીશર્મણે દીક્ષાં દદાનસ્ય પ્રજાયતે । મૂયાન્મેઽત્ર સમાનન્દો યતો ધામાઽક્ષરં સ મે ॥૪૯॥
મુક્તૈરનન્તૈઃ સાર્કં મે યત્રાઽસ્વખંડતયોષ્યતે । ઊર્ધ્વાધોભાગરહિતં તન્મૂલં ધામ ચાક્ષરમ્ ॥૫૦॥
ગુણૈરનન્તૈઃ સમલઙ્કૃતોઽસૌ પરો ગુણેભ્યો વિદિતઃ પૃથિવ્યામ્ । સ સર્વકર્તા ન કરોતિ
કિંચિત્ સ નિર્ગુણઃ સન્ સગુણોઽપિ ભૂયઃ ॥૫૧॥ ગુણત્રયાત્ પરાં કાંચિદ્ ગુણાતીતેતિના-
મિકામ્ । અવસ્થાં ભજમાનં મામયં જાનાતિ મૂલજિત્ ॥૫૨॥ મૂલજીશર્મણસ્તેન મહિમાઽત્રો-
પચીયતે । અચિન્યોઽયમગાધશ્ચ વાચાં પારે સ્થિતશ્ચ સઃ ॥૫૩॥ મૂલજીશર્મણો નામ રમ્યમસાદ્
દિનાદતઃ । ગુણાતીતાનન્દરૂપં વિશ્વખ્યાતં ભવિષ્યતિ ॥૫૪॥

શ્રીશુકાનન્દ ઉવાચ ॥

મહાન્ સુયજ્ઞો હરિણૈવ દર્ભાવત્યાં કૃતો વેદવિધાનપૂર્વમ્ । યથા તથા ભૂમિપતેર્ધરણ્યાં
ન શ્રૂયતે કોઽપિ ન વીક્ષ્યતે વા ॥૫૫॥

★ આ ખોટી ઉપજાવી કાઢેલી વાત અહીંના કલર પેઈજ નં. ૧ થી ૪માં આપેલી
ઉસ્તલિખિત શ્રીહરિલીલાકલ્પતરુ ગ્રંથની પ્રત ક્ષેપક શ્લોક ઉમેરવાની પોકળતાને સ્પષ્ટ
દેખાડી આપે છે. આ સત્ય હકીકત સુજ વાંચકોના ધ્યાનમાં અવશ્ય આવી જ જશે.

સંસ્થાપયન્ વૈદિકધર્મમુખ્યં નિજૌજસા જીવહિતૈકતાનઃ । एवंविधांस्तत्र चकार राजन्
हरिर्वह्न् यज्ञमहोत्सवान् सः ॥५६॥ हरिरिति ललितां स तत्र पुयां दुरितभरच्छिदुरश्रुति-
प्रगीतिम् । भवदवशमनीं चकार लीलां निगमशिरःप्रकरप्रकीर्त्तनीयाम् ॥५७॥

હિતિ શ્રીહરિલીલાકલ્પતરૌ ભક્તિશાસ્ત્રે શ્રીહરિકૃષ્ણભગવત્સૂતુ-શ્રીરઘુવીરાચાર્યવિરચિતે સત્તમ-
સ્કન્ધે શ્રીહર્યર્ચનાદિનિરૂપણં નામ સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥૧૭॥

હે રાજન્ ! જીવોતું હિત કરવામાં આગ્રહવાળા શ્રી હરિ, પૃથ્વી ઉપર વૈદિક ધર્મનું
સ્થાપન કરવા માટે, હાણપુરમાં તથા અન્ય સ્થાનોમાં આ પ્રકારે ઘણા યજ્ઞ મહોત્સવ કરતા
હતા. (૫૬)

હાણપુરમાં દુરિતમાત્રને છેદી નાંખનાર શ્રવણ અને કીર્તન જેમનું છે અને ભવરૂપી
અગ્નિનું શમન કરનારી, ઉપનિષદોના પ્રકાશ વડે કીર્તન કરવા યોગ્ય એવી સુંદર લીલા શ્રીહરિ
કરતા હતા. (૫૭)

ઇતિ શ્રી હરિકૃષ્ણ ભગવાનના પુત્ર શ્રી રઘુવીરાચાર્ય વિરચિત શ્રી હરિલીલા કલ્પતરુરૂપ
ભક્તિશાસ્ત્રના સપ્તમ સ્કન્ધમાં શ્રીહરિનું પૂજન કર્યું તે નિરૂપણને સત્તરમો અધ્યાય સંપૂર્ણ. (૧૭)

૧૮

॥ અથાષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ ॥

(પૂજાધં પિહજગ્રામે પ્રોક્તમષ્ટાદશે હરેઃ ।
રમ્યે નટપુરે ભદ્રં પ્રવેશાધં તથેરિતમ્ ॥)

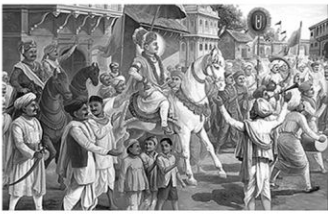
શ્રીશુકાનન્દ ઉવાચ ॥

દ્રષ્ટું હરિં તથા યજ્ઞં રાજન્ દર્ભાવર્તીં પુરીમ્ । આયાતું યેઽભવન્ સજ્જાસ્તદ્ભક્તાસ્તદ્વ્રતાશયાઃ ॥૧॥
તથાપિ વાર્યમાણાસ્તે બન્ધુભિર્ભૂરિશો નિજૈઃ । તસ્થુર્નિજે નિજેગેહે હરીક્ષોત્કણ્ઠચેતસઃ ॥૨॥
તેઽપિ દૂરસ્થિતા ભક્તાસ્તાદૃગ્વાસોવિભૂષણમ્ । હરિં તત્કૃપયાઽપશ્યન્ સમીપસ્થા હવાન્વહમ્ ॥૩॥

અધ્યાય ૧૮ મો

શ્રી શુકાનન્દ મુનિ કહે છે :— હે રાજન્ ! શ્રીહરિના તથા યજ્ઞના દર્શન કરવા
હાણપુરમાં આવવા માટે શ્રીહરિમાં છે મન જેમનાં એવા ભકતો તૈયાર થયા હતા. (૧) પરંતુ
તેમને તેમના બંધુઓ ત્યાં જવાની ના પાડતા હોવાથી શ્રીહરિનાં દર્શન કરવામાં ઉત્કંઠિત
ચિત્તવાળા તે ભકતો પોતપોતાના ઘરમાંજ રહ્યા. (૨)

હર રહેલા તે ભકતો શ્રીહરિની કૃપાથી વસ્ત્રો તથા વિભૂષણોવાળા શ્રીહરિ બાજુ સમીપે
જ હોય એમ દરરોજ શ્રીહરિના દર્શન કરતા હતા, (૩) શ્રીહરિ દર્ભાવતી નગરીમાં સંસારને

સત્સંગ સમાચાર પત્રિકા

સ્વામી ઘનશ્યામદાસજી તથા શા. સ્વામી સર્વમંગલદાસજી તથા સાધુ ધર્મવલ્લભદાસજી

ખંભાત

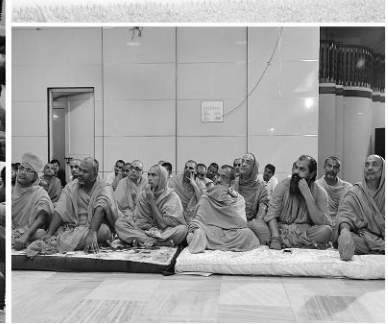
ખંભાત શહેરને આંગણે આગામી જૂનાગઢ મહામંત્ર મહોત્સવના ઉપલક્ષમાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાંનિધ્યમાં યોજાયેલ ભાવ પ્રદેશની 'આમંત્રણ સત્સંગ સભા' (તા. ૨૧-૮-૧૩)

વડોદરા

વડોદરા શહેરને આંગણે પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદથી પ.પૂ. નાનાલાલજી મહારાજશ્રીના સાંનિધ્યમાં યોજાયેલ 'માસિક સત્સંગ સભા' (તા. ૨૮-૮-૧૩)

વરાછા - સુરત

સુરત શહેરને આંગણે વરાછા ખાતે આગામી જૂનાગઢ મહામંત્ર મહોત્સવના ઉપલક્ષમાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાંનિધ્યમાં યોજાયેલ 'આમંત્રણ સત્સંગ સભા' (તા. ૪-૧૦-૧૩)

ચિંતન

ઓક્ટોબર
૨૦૧૩

૩૫

રાંદેર-સુરત

રાંદેર-સુરત શહેરને આંગણે આગામી જૂનાગઢ મહામંત્ર મહોત્સવના ઉપલક્ષ્યમાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાંનિધ્યમાં યોજાયેલ 'આમંત્રણ સત્સંગ સભા' (તા. ૫-૧૦-૧૩)

કતારગામ - સુરત

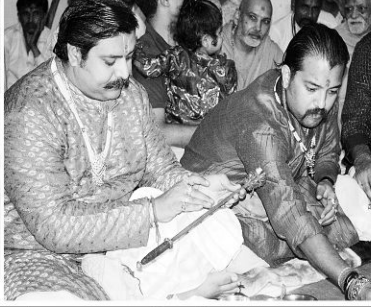
સુરત શહેરને આંગણે કતારગામ ખાતે આગામી જૂનાગઢ મહામંત્ર મહોત્સવના ઉપલક્ષ્યમાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાંનિધ્યમાં યોજાયેલ 'આમંત્રણ સત્સંગ સભા' (તા. ૫-૧૦-૧૩)

ઘંધુકા

ઘંધુકા શહેરને આંગણે આગામી જૂનાગઢ મહામંત્ર મહોત્સવના ઉપલક્ષ્યમાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના સાંનિધ્યમાં યોજાયેલ ભાલ પ્રદેશની 'આમંત્રણ સત્સંગ સભા' (તા. ૩૦-૯-૧૩)

શ્રી રઘુવીર વાડી-વડતાલ

શ્રી રઘુવીરવાડી - વડતાલને આંગણે દશેરાના શુભ દિવસે શ્રીજીમહારાજના પ્રાસાદિક શસ્ત્રોનું પૂજન કરતા બંને પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી તથા બંને પ.પૂ. બાળલાલજી મહારાજશ્રી તથા પૂ. મોટા જીજીજી આદિક સંતો-ભક્તો.

આજે જ જુઓ અને તપાસો... આપનું લવાજમ ક્યારે પૂરું થાય છે ?

હાલા ભક્તજનો ! 'શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન'ના દરેક અંકમાં સરનામાના લેબલ (મેઈલ બોક્સ) ઉપર આપનો ગ્રાહક નંબર અને આપનું લવાજમ પૂરું થવાના મહિના-વર્ષની માહિતી આપવામાં આવે છે. માટે આપના 'શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન'ના કવર પર સરનામાનું લેબલ હંમેશા તપાસતા રહો, અને લવાજમ પૂરું થાય તે પહેલાં જ આશરે ૪૦ દિવસ પહેલાં આપના નજીકના વિસ્તારમાં 'ચિંતન' અંકના ગ્રાહક નોંધણી કરતા કાર્યકર પાસે આપનો ગ્રાહક નંબર આપીને લવાજમ ભરવું, જેથી 'શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન'નો એક પણ અંક ચૂકી ન જાય. અને હા, દર વર્ષે લવાજમ ભરવાનું યાદ રાખવું પડે તે કરતાં પાંચ વર્ષનું અથવા આજીવન લવાજમ એકસાથે પણ ભરી શકાય છે.

સરનામાના લેબલના નીચે આપેલા નમૂના પરથી આપ આપના અંકનું લેબલ તપાસતા રહો અને નવું લવાજમ ભરવાની પ્રક્રિયા સમયસર કરતા રહો...

મું. ડોંબીવલી (ઈ)
શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર
રાજાજી રોડ, બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની સામે,
રેલ્વે બ્રીજની બાજુમાં, ડોંબીવલી (ઈસ્ટ) - ૪૨૧૨૦૨
જી. થાણા - મુંબઈ. પોસ્ટીંગ તા. ૨૦-૧૦-૨૦૧૩
તમારું લવાજમ તા. 20/10/2030ના રોજ પૂરું થાય છે.

આ છે
આપના
અંકના
લવાજમ
સમાપ્તિની
તારીખ

.....શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન અંકના ગ્રાહક ભક્તજનોને નમ્ર વિનંતી સહ સૂચના.....

હાલા ગ્રાહક ભક્તજનો ! આપને જો 'શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન' અંક સમયસર ન મળતો હોય અથવા તો છેલ્લા ૩-૪ અંક ન મળેલ હોય તો તમારી નજીકની મુખ્ય પોસ્ટ ઓફિસમાં જઈને ફરિયાદ ફોર્મને ભરવાનું રહેશે અને તેની ઝેરોક્ષ કોપી 'ચિંતન કાર્યાલય' સરદારના સરનામે કુરીયરથી મોકલવાની રહેશે. જેથી આપને અંક સમયસર ન મળતો હોય તેની તપાસ થઈ શકે.

સરનામું :- 'ચિંતન કાર્યાલય' શ્રી સ્વા. મંદિર - સરદાર,
તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫. મો. ૭૬૦૦૦૨૩૭૧૫

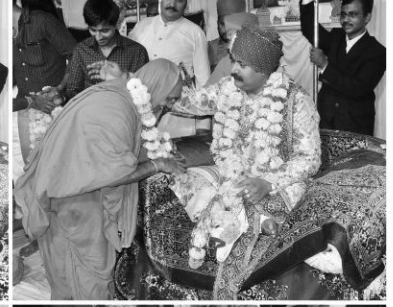

ચિંતન

ઓક્ટોબર
૨૦૧૩

૩૭

બડનગર

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના નવમા વંશજ પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય લાલજી શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના દિવ્ય સાંનિધ્યમાં બડનગર (મધ્યપ્રદેશ)ને આંગણે વૈષ્ણવ પરિષદ દ્વારા ઉજવાયેલ '૨૪મો સામુહિક ભાગવત સમારોહ તથા ધર્મસભા' (તા. ૨૨-૮-૨૦૧૩)

તીર્થનગરી ઉજ્જૈનની બાજુમાં આવેલ બડનગર શહેરમાં દર વર્ષે યોજાતા સામુહિક ભાગવત સમારોહ પ્રસંગે શ્રીમદ્ ભાગવતજી વિશાળ શોભાયાત્રા-પૂજન અને ધર્મસભાનું આયોજન કરવામાં આવે છે. આ વર્ષે ૨૪મા સમારોહ પ્રસંગે વડતાલ ગાદિના ભાવિઆચાર્ય પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીને પૂ. સ્વામીના વક્તાપદે યોજાયેલ જગન્નાથપુરી મહોત્સવ ચેનલોના માધ્યમથી નિહાળી આમંત્રણ પાઠવવામાં આવ્યું હતું. આ મહોત્સવમાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી સાથે ૪૦થી વધુ સંતો-પાર્ષદો તેમજ ૧૦૦૦થી વધારે હરિભક્તો પણ પધાર્યા હતા. વિશાળ શોભાયાત્રામાં ભાવિક બડનગરવાસીઓએ પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીને ૩૦૦૦ હજાર કિલોથી વધુ ફૂલોથી વધાવીને ઠેર-ઠેર પુષ્પમાળા-આરતીથી સ્વાગત કર્યું હતું. શોભાયાત્રા બાદ વિશાળ ધર્મસભામાં પૂ. સ્વામી આદિક સંતોએ મંગલ ઉદ્બોધન કરીને સંપ્રદાયની ગરિમાની બતાવી હતી. અંતમાં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીએ રૂડા આશીર્વાદ પાઠવીને ભાગવત પોથીજી તેમજ વક્તાઓશ્રીનું પૂજન કરવામાં આવ્યું હતા. આ મહોત્સવને સફળ બનાવવા માટે બડનગરના ધારાસભ્યશ્રી તેમજ અન્ય પદાધિકારીઓ અને વૈષ્ણવ પરિષદના ઉત્સાહી સેવકોએ ભારે જહેમત ઉઠાવી હતી.

ચિંતન

ઓક્ટોબર
૨૦૧૩

૩૯

પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી ધર્મમાર્તંડ, ધર્મકુળ યુગમણી વિદ્યમાન આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના દેશ-વિદેશમાં સુપ્રસિદ્ધ વક્તા પૂ. સ.ગુ. સ્વામી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે આયોજીત

મહોત્સવો તથા કથાપારાયણોની તિથિ તવારીખ

ક્રમ	તારીખ	તિથિ	વિગત	મહોત્સવ કથા સ્થળ
૧.	૧-૧૧-૨૦૧૩ થી ૯-૧૧-૨૦૧૩	આસો વદ - ૧૩ થી કારતક સુદ - ૭	શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ છાવણી	‘શ્રી સ્વામિનારાયણ બાગ’ શ્રી સ્વા. મંદિર તા.જી. રાજકોટ. ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧
૨.	૧૧-૧૧-૨૦૧૩ થી ૧૭-૧૧-૨૦૧૩	કારતક સુદ - ૮ થી કારતક સુદ - ૧૫	શ્રી સ્વામિનારાયણ મહોત્સવ	મુ. ચરખડીયા, તા. સાવરકુંડલા, જી. અમરેલી સંપર્ક :- મો. ૯૮૨૫૮૭૦૬૯૧, ૯૮૨૪૨૪૩૯૩૪
૩.	૨૨-૧૧-૨૦૧૩ થી ૨૮-૧૧-૨૦૧૩	કારતક વદ - ૫ થી કારતક વદ - ૧૦	નૂતન મંદિર ખાતમુહૂર્ત મહોત્સવ	મુ. મહુવા, જી. ભાવનગર સંપર્ક :- મો. ૯૦૯૯૩૧૫૧૫, ૮૧૨૮૬૯૧૫૧૫
૪.	૨૨-૧૨-૨૦૧૩ થી ૩૦-૧૨-૨૦૧૩	માગશર વદ - ૫ થી માગશર વદ - ૧૩	શ્રી સ્વામિનારાયણ મહામંત્ર મહોત્સવ	‘શ્રી સ્વા. ધામ’ શ્રીન સીટી, ઝાંઝરાડો રોડ, જૂનાગઢ સંપર્ક :- મો. ૯૯૦૪૧૪૬૧૮૧
૫.	૩-૧-૨૦૧૪ થી ૯-૧-૨૦૧૪	પોષ સુદ - ૨/૩ થી પોષ સુદ - ૯	મંદિર દશાબ્દી મહોત્સવ	મુ. ઉત્તરાજ, તા. શિનોર, જી. વડોદરા સંપર્ક :- મો. ૯૮૨૫૧૩૪૧૦૮
૬.	૧૭-૧-૨૦૧૪ થી ૨૩-૧-૨૦૧૪	પોષ વદ - ૧ થી પોષ વદ - ૭	શ્રી સ્વામિનારાયણ મહોત્સવ	મુ. વસઈ, તા. ડાભોઈ, જી. વડોદરા સંપર્ક :- મો. ૯૮૨૫૧૩૪૧૦૮, ૯૫૮૬૯૫૬૭૭૭
૭.	૨-૩-૨૦૧૪ થી ૮-૩-૨૦૧૪	ફાગણ સુદ - ૧ થી ફાગણ સુદ - ૮	નૂતન મંદિર શિલાન્યાસ મહોત્સવ	મુ. બગસરા, કુંકાવાવ રોડ સંપર્ક :- મો. ૮૧૨૮૬૯૧૫૦૫
૮.	૮-૩-૨૦૧૪ થી ૧૫-૩-૨૦૧૪	ફાગણ સુદ - ૮ થી ફાગણ સુદ - ૧૫	શ્રી સ્વામિનારાયણ મહોત્સવ	શ્રીજીમંદિર, સુરત સંપર્ક :- મો. ૮૧૨૮૬૯૧૫૧૩
૯.	૨૩-૪-૨૦૧૪ થી ૨૯-૪-૨૦૧૪	ચૈત્ર વદ - ૯ થી ચૈત્ર વદ - ૩૦	શ્રી સ્વામિનારાયણ મહોત્સવ	મુ. ઘનશ્યામનગર (આદસંગ), તા. સાવરકુંડલા, જી. અમરેલી સંપર્ક :- મો. ૯૮૨૫૦૪૭૫૧૨

॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ॥

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની પ્રાગટ્યભૂમિ છપૈયાધામને
આંગણે સ.ગુ. શ્રી ભૂમાનંદ સ્વામી વિરચિત

શ્રી ઘનશ્યામલીલામૃત કથા પારાયણ

॥ પ્રયોજક ॥

પૂ. સ.ગુ. સ્વામી

શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

॥ તારીખ ॥

૧૧-૧૧-૨૦૧૩ થી

૧૫-૧૧-૨૦૧૩

॥ વક્તા ॥

પૂ. સ્વામી

શ્રી પૂર્ણસ્વરૂપદાસજી

-: નિમંત્રક તથા આયોજક :-

પ.ભ. શ્રી મહેન્દ્રભાઈ જેયંદભાઈ
પાટડીયા પરિવાર - રાજકોટ
સંપર્ક :- મો. ૯૪૨૬૨૨૯૫૫૮

કથા સ્થળ :- શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર પટાંગણ,
છપૈયા, જી. ગોંડા (ઉત્તરપ્રદેશ)

॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ॥

પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી વિદ્યમાન આચાર્ય
શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી

નૂતન મંદિરોનો ખાતમુહૂર્ત ભૂમિપૂજન મહોત્સવ

॥ પ્રયોજક ॥ પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

॥ તા. ૧૮-૧૧-૨૦૧૩, કારતક વદ - ૧, સવારે ૮ થી ૧૨ ॥
નૂતન શ્રી સ્વા. મંદિર, મું. કોલડા, તા. કુંકાવાવ, જી. અમરેલી
સંપર્ક : મો. ૯૯૭૯૪૮૫૫૩૦

॥ તા. ૨૦-૧૧-૨૦૧૩, કારતક વદ - ૩, સવારે ૮ થી ૧૨ ॥
નૂતન શ્રી સ્વા. મંદિર, મું. વીરડી, તા. સાવરકુંડલા, જી. અમરેલી
સંપર્ક : મો. ૯૩૭૬૭૯૮૨૮૪

‘દિવ્ય શાકોત્સવ તથા સત્સંગ સભા’

॥ તા. ૧૮-૧૧-૨૦૧૩, સાંજે ૪ થી ૭ ॥

મુ. લાખાપાદર, તા. કુંકાવાવ.જી. અમરેલી મો. ૯૯૨૪૨૫૮૫૨૭

સત્સંગ છાવણીના કાર્યક્રમની રૂપરેખા

સવાર

૪.૩૦ થી ૬.૦૦ સ્નાનાદિક - પૂજાવિધિ
૬.૦૦ થી ૬.૩૦ પ્રભાતફેરી
૬.૩૦ થી ૭.૦૦ પ્રભાતિયા
૭.૦૦ થી ૮.૦૦ કીર્તન વિવેચન
વક્તા :- પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી
૮.૦૦ થી ૮.૧૫ પરચા પ્રકરણ કથા
વક્તા :- પૂ. સ્વામી શ્રી પૂર્ણસ્વરૂપદાસજી
૮.૧૫ થી ૮.૪૫ ધ્યાન અનુષ્ઠાન
૮.૪૫ થી ૧૦.૧૫ જ્ઞાનગોષ્ઠી
૧૦.૧૫ થી ૧૧.૩૦ વચનામૃત વિવેચન
વક્તા :- પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી
૧૧.૩૦ થી ૧૨.૦૦ પ્રવચન-માનસીપૂજા
૧૨.૦૦ થી ૧.૦૦ મહાપ્રસાદ

બપોર

૧.૦૦ થી ૨.૦૦ વચનામૃત-કથા-પ્રશ્નોત્તરી
૨.૦૦ થી ૩.૩૦ વિશ્રાંતિ
૩.૩૦ થી ૩.૪૫ માનસી-ફગવા-કીર્તનભક્તિ
૩.૪૫ થી ૫.૦૦ પરચા પ્રકરણ કથા
વક્તા :- પૂ. સ્વામી શ્રી પૂર્ણસ્વરૂપદાસજી
૫.૦૦ થી ૬.૧૫ શ્રી ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતોની કથા
વક્તા :- પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી
૬.૧૫ થી ૭.૩૦ પ્રવચન-ગોડી-આરતી-સ્તુતિ
૭.૩૦ થી ૮.૩૦ મહાપ્રસાદ
૮.૩૦ થી ૮.૦૦ સ્વાભાવિક ચેષ્ટાગાન
૮.૦૦ થી ૧૦.૦૦ વ્યાખ્યાનમાળા
૧૦.૦૦ થી ૪.૩૦ વિશ્રાંતિ

॥ છાવણીના વિશેષ કાર્યક્રમો ॥

નૂતન વર્ષ પૂજન, સમૂહ સ્નાન,
રાસોત્સવ, શેરડી ઉત્સવ, ઓળા
ઉત્સવ, ડોડા ઉત્સવ વગેરે...

॥ કીર્તન આરાધના ॥

તા. ૭-૧૧-૨૦૧૩ લાભપાંચમ
બાળકલાકાર અનમોલ ખત્રી
(ઝીટીવી સારંગમપ રનર અપ)
સંગીત : રવિ વ્યાસ - રાજકોટ

॥ ખાસ નોંધ ॥

છાવણીમાં પધારનાર તમામ હરિભક્તો
(પુરુષ-સ્ત્રીભક્તો) માટે જિલ્લાવાઈઝ ઉતારા,
ભોજનાલય તેમજ ઓફિસની
વ્યવસ્થા કરવામાં આવેલ છે.

દરેક ઘરની દિવાલોને શોભાવે તેવું નૂતન વર્ષનું તિથિ-તારીખ કેલેન્ડરનું પ્રકાશન...

પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય લાલજી શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - રાજકોટ (રામેશ્વર મેઈન રોડ) દ્વારા બહુરંગી પૃષ્ઠો સાથે પવિત્ર તહેવારો, જાહેર રજાઓ, તિથિઓ, વિવિધ મુદ્દતો તેમજ પંચાગની માહિતી આપતું આગામી શ્રી સ્વામિનારાયણ ૭૩૦ કરોડ મહામંત્ર મહોત્સવ - જૂનાગઢના ઉપલક્ષમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ મહામંત્ર ઉદ્ઘોષણની નયનરમ્ય મૂર્તિ સાથે તિથિ-તારીખનું કેલેન્ડર દરેક ભાવિક ભક્તજનોને સહેજે આનો લાભ મળે તેવા શુભ હેતુથી ખાસ ડિસ્કાઉન્ટ સાથે છપાઈ ગયું છે. જેની દરેક ભક્તોએ નોંધ લેવી.

નોંધ :- જેમને ધંધા કે ઓફિસ, કંપની, ફેક્ટરી યા તો દુકાનની જાહેરાત માટે છપાવવા હોય તેમને ઓછામાં ઓછા ૫૦૦ નંગ ખરીદવાના રહેશે.

સંપર્ક : વિશાલ પટેલ - રાજકોટ. મો. ૮૮૯૮૭૧૨૭૬૮, ૮૧૨૮૬૮૧૫૧૦

સ્વામિનારાયણ
ચિંતન

ઓક્ટોબર
૨૦૧૩

૪૧

॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ॥

પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી સરદારધામને આંગણે દિપાવલીના શુભ અવસરે અદારમી

પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી

પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રી

શ્રી સ્વામિનારાયણ
સંસ્કૃત ધાવણી
સરદાર
૨૦૧૩

તારીખ : ૧ થી ૯ - ૧૧-૨૦૧૩
(ઘનતેરશ થી સાતમ)

સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ તથા પાંચસો પરમહંસોના મહા મંગલમય પદપંકજથી પુનિત થયેલ અક્ષરધામ તુલ્ય સરદારધામની દિવ્ય ભૂમિમાં ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની પૂર્ણકૃપાથી તેમજ વડતાલ દેશ ગાદી પીઠાધિપતિ પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી તથા પ. પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય લાલજી શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના અધ્યક્ષપદે તથા પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીના માર્ગદર્શન પ્રમાણે વિશ્વશાંતિ અને ભગવાન શ્રીહરિની પ્રસન્નતાથે આગામી દ્વિતીય ચરણ આંતરરાષ્ટ્રીય ‘શ્રી સ્વામિનારાયણ ૭૩૦ કરોડ મહામંત્ર મહોત્સવ - જૂનાગઢ’ વર્ષમાં નૂતન વર્ષના પ્રારંભે સંત સમાગમ દ્વારા ભગવાન શ્રીહરિના પારિજાત પુષ્પથી સુગંધિત બની શુકલપક્ષના ચંદ્રવત્ આજ્ઞા-ઉપાસનાની સાથે ષડ્અંગી સંપ્રદાયની દૈઘતાવાળું જીવન થાય તેવા શુભ હેતુથી તા. ૧-૧૧-૨૦૧૩ આસો વદ - ૧૩ (ઘનતેરશ) થી તા. ૯-૧૧-૨૦૧૩ કારતક સુદ - ૭ (સાતમ) સુધી અદારમી ‘શ્રી સ્વામિનારાયણ સંસ્કૃત ધાવણી’નું વિશાળ ફલક ઉપર ભવ્ય આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ સાધુતાના પાઠી શીખીને સંપ્રદાયના સર્વોચ્ચ વિકાસ માટે સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રખર વિદ્વાન સંતો તૈયાર થાય તે માટે નવનિર્માણ ‘શ્રી સ્વામિનારાયણ સંસ્કૃત વિદ્યા પ્રતિષ્ઠાનમ્ તથા સંત સંસ્કાર ટ્રેનિંગ સેન્ટર’નું ઉદ્ઘાટન તા. ૯-૧૧-૨૦૧૩ કારતક સુદ - ૭ના રોજ પ. પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય લાલજી શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના વરદ હસ્તે કરવામાં આવશે. તો આ શુભ પ્રસંગના સાક્ષી બનીને કૃતકૃત્ય થવા માટે અમારું દરેક ભાવિક ભક્તજનોને સહદય ભાવભર્યું આમંત્રણ છે.

લી. કો. સ્વામી વિરક્તસ્વરૂપદાસજીના હેતુપૂર્વક જય શ્રી સ્વામિનારાયણ.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંસ્કૃત વિદ્યા પ્રતિષ્ઠાનમ્ તથા સંત સંસ્કાર ટ્રેનિંગ સેન્ટરના ઉદ્ઘાટન મહોત્સવ

॥ ઉદ્ઘાટક ॥

પ. પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય
શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી

॥ તારીખ ॥

૯-૧૧-૨૦૧૩, કારતક સુદ - ૭
સવારે ૮.૦૦ કલાકે

॥ પ્રયોજક ॥

પૂ. સ.ગુ. સ્વામી
શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી - સરદાર

॥ સંસ્કૃત વિદ્યા પ્રતિષ્ઠાનમ્ના દાતાશ્રી ॥

પ.ભ. શ્રી વિશ્રામભાઈ પ્રેમજીભાઈ ગામી એન્ડ ફેમેલી - લંડન (યુ.કે.)

સ્થળ :- ‘શ્રી સ્વામિનારાયણ ભાગ’ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર, સરદાર

તા.જી. રાજકોટ. સંપર્ક - ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧, મો. ૭૬૦૦૦૫૮૫૦૫ (પૂ. પતિતપાવન સ્વામી)

Live : www.sardharkatha.com E-mail : sardharmandir@gmail.com

॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ ॥

મહુવામાં સાકાર થશે ભગવાન

શ્રી સ્વામિનારાયણનું દિવ્ય વરદાન :

‘અહીં સત્સંગનો જન્મો થશે...’

પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી વિદ્યમાન આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી ગઢપુરપતિ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના તાબાનું

નૂતન શિખરબદ્ધ શ્રી સ્વામિનારાયણ મુખ્ય મંદિરનો શિલાન્યાસ

માલિની માલણ નદીને કાંઠે વસેલું પૌરાણિક અને ઐતિહાસિક શહેર કે જે સૌરાષ્ટ્રનું કાશ્મીર ગણાય છે. યૌવનભાવે પ્રકૃતિ અહીં સદા ખીલેલી જ રહી છે, પ્રાકૃતિક સૌંદર્યથી શોભાયમાન મહુવા નગર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પણ એટલું જ સમૃદ્ધ છે. મધુપુરી (મહુવા) પોતાના પ્રાકૃતિક અને રણિયામણા સૌંદર્યથી સાત્ત્વિક ભૂમિનું મુખ લાગે છે. અને તેને કિનારે વહેતી માલિની માલણ નદી મધુપુરી નગરીને જાણે વાસંતી શણગાર અર્પણ કરી રહી છે. આવા શીતળ સૌમ્ય વાતાવરણમાં વનવિચરણ દરમ્યાન સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ પણ ત્રણ-ત્રણ રાત્રિ રોકાણ કરીને અતિ પ્રસન્ન થયેલ તેમજ મહુવાના શ્રીજીસમકાલીન ભક્ત જીણાભાઈને તેમની નિષ્કામ ભક્તિ જોઈ પોતાનો જન્મો આપીને શ્રીજીમહારાજે વરદાન આપેલે કે, ‘મહુવામાં સત્સંગનો જન્મો થશે.’ (આ જન્મો હાલ મહુવા શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર ખારગેટના સભામંડપના સિંહાસનમાં પધરાવેલ છે.) શ્રીજીમહારાજના પાવન ચરણોથી અંકિત આ પવિત્ર મહુવાધામમાં ભગવાન શ્રીહરિના દિક્ષીત પાંચસો પરમહંસ પૈકીના સ.ગુ. શ્રી નિર્મળાનંદ સ્વામીએ સં. ૧૮૮૫માં તેમજ સ.ગુ. શ્રી ત્રિગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ સં. ૧૮૯૩માં સત્સંગ વિસ્તાર્યો. ત્યારબાદ સ.ગુ. શ્રી મોટા યોગાનંદ સ્વામીએ સં. ૧૮૯૫માં સુંદર બંગલાઘાટનું ત્રણમાળનું હરિમંદિર બંધાવ્યું. સમય જતાં વિ.સં. ૧૯૭૬માં પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્યપ્રવર શ્રી વિહારીલાલજી મહારાજે મધ્ય મંદિરમાં શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ આદિ દેવોની પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. ત્યારબાદ શ્રી યોગાનંદ સ્વામીની શિષ્યપરંપરાના સંપ્રદાય સુપ્રસિદ્ધ કથાકાર મુધન્ય સંતશિરોમણિ અ.નિ. સ.ગુ. પુરાણી શ્રી જગતપ્રકાશદાસજી સ્વામીએ અથાગ પરિશ્રમ કરીને હરિમંદિરની જગ્યાએ નૂતન શિખરબદ્ધ મંદિર તૈયાર કરાવીને તેમાં વિ.સં. ૨૦૩૫માં પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ આચાર્ય શ્રી નરેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના શુભ વરદહસ્તે મધ્યશિખરના બાજુના ખંડમાં શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. ત્યારથી લઈને આજદિન સુધી મહુવા નિવાસી શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ અને શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજ મહુવા શહેરના સત્સંગ સમાજ ઉપર સતત અમીવૃષ્ટિ કરી રહ્યા છે.

હાલમાં વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિઆચાર્ય લાલજી ના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી - વડતાલ (હાલ-સરધાર)નું સંતમંડળ મહુવા મંદિરમાં નિવાસ કરીને મહુવા અને આજુબાજુના વિસ્તારમાં સત્સંગ-કથાવાર્તાનો લાભ આપ્યું રહ્યું છે. જેથી શ્રીજીમહારાજે આપેલા વરદાનને ચરિતાર્થ થતા જણાય છે. જેના પરિણામ સ્વરૂપે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીની શુભ આજ્ઞાથી પૂ. સ્વામીના સંપૂર્ણ માર્ગદર્શન પ્રમાણે ભક્તજનોના સહિયારા પુરુષાર્થથી સૌરાષ્ટ્રના નજરાણારૂપ ગઢપુરપતિ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના તાબાનું નૂતન શિખરબદ્ધ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરનો ભવ્ય શિલાન્યાસ થવા જઈ રહ્યો છે ત્યારે ભક્તજનોને આ સોનેરી સેવાકાર્યોમાં સહભાગી થવાના અમૂલ્ય અવસરને વધાવતા અમો આનંદની લાગણી અનુભવીએ છીએ.

॥ મંદિરની વિશેષતાઓ ॥

કલાત્મક નકશીકામ યુક્ત પાંચ શિખર

મંદિર લંબાઈ : ૧૮૦ ફૂટ, પહોળાઈ : ૧૪૦ ફૂટ

મંદિર ઊંચાઈ : ૮૧ ફૂટ

આકર્ષક મુખ્ય ઘુમ્મટ : ૩૧ X ૩૧ ફૂટ

કલામંડિત સામરણ : ૧૭

સુંદર મોહક છત : ૨૦

કલાત્મક કમાનો : ૬૮

કલાત્મક સ્થંભ : ૧૧૪

કલાત્મક ઝરખા : ૧૫

લોખંડ વિના રચાશે પરંપરાગત સ્થાપત્ય

બંસીપહાડપુર પથ્થર : ૮૦,૦૦૦ ઘનફૂટ

પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી વિદ્યમાન ઝાચાર્ય શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના રૂડા આશીર્વાદ સહ આજ્ઞાથી
મહુવાને આંગણે ગરુડસ્પતિ શ્રી ગોપીનાથજી મહારાજના તાબાનું

॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતદમ્ ॥

નંદન શિખરગદ્દા
શ્રી સ્વામિનારાયણ મુખ્ય મંદિરનો...

પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિચાર્ય
શ્રી જુગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી ના વરદ હસ્તે
તારીખ : ૨૫-૧૧-૨૦૧૩, કારતક વદ-૭

:: અધ્યક્ષશ્રી ::

પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય
શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી

સેવાદતરી ભગવાન
શ્રી સ્વામિનારાયણના
પુનિત ધરારવિથી પાવન થયેલ અને
માહિની મહાશ નદીને કાંઠે
વસેલું પૌરાણિક અને ઐતિહાસિક
સૌરાષ્ટ્રનું ક્ષેત્રથી મહુવા શહેરમાં
અક્ષરધામરૂપ નવનિર્માણ સૂચિત
શિખરબંધ મંદિર

:: ઉપાધ્યક્ષશ્રી ::

પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ભાવિચાર્ય
શ્રી જુગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી

શ્રીમદ્ મુક્તોગિણિવન
કથા પારાયણ

તારીખ :- ૨૨ થી ૨૮ ૧૧-૨૦૧૩

પ્રયોજક તથા વક્તા : પૂ. સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

સ્થળ : 'નંદન શ્રી સ્વામિનારાયણ મુખ્ય મંદિરનું મેદાન', શ્રીનાથજી બંગલોઝની પાછળ, ગાયત્રીનગર મંદિર પાસે, રણુલા રોડ, મહુવા
સંપર્ક :- કો. સારાત ભગત - મો. ૮૧૨૮૬૮૧૫૧૫ પા. જનમંગલ ભગત - મો. ૮૦૯૮૩૧૧૫૧૫

